

**НАУКОВІ ЗАПИСКИ
НАЦІОНАЛЬНОГО
УНІВЕРСИТЕТУ
«ОСТРОЗЬКА АКАДЕМІЯ»
СЕРІЯ «ЕКОНОМІКА»**

Серію засновано 08.09.1999 р.

№ 31(59)

Науковий журнал
(щоквартальник)

Острог
Видавництво Національного університету «Острозька академія»
2023

Науковий журнал «Наукові записки Національного університету «Острозька академія» серія «Економіка»»

Засновано 08.09.1999 року Національним університетом «Острозька академія»
Свідоцтво про державну реєстрацію КВ № 21245-11045Р від 12 березня 2015 р.

Журнал додано до переліку наукових фахових видань України з економіки
на підставі Наказу Міністерства освіти і науки України № 515 від 16 травня 2016 р.

Журнал зареєстровано в Міжнародному центрі періодичних видань
(ISSN International Centre. Paris, France): ISSN 2311-5149 (друкований)

Журнал входить до «Переліку наукових фахових видань, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт
на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук» на підставі Наказу МОН України № 975 від 11.07.2019 – категорія «Б»

Журнал додано до міжнародних наукометричних баз і каталогів наукових видань:

INDEX COPERNICUS (ICV 2017 = 74,48)
EBSCO Publishing, Inc.
ResearchBib
Ulrichsweb (Ulrich's Periodicals Directory)
DOI: 10.25264/2311-5149

Google Академія (h-індекс 9)
Національна бібліотека ім. В. І. Вернадського
Бібліометрика української науки
Україніка наукова
Український реферативний журнал «Джерело»

Надруковано за ухвалою вченої ради Національного університету «Острозька академія»
(протокол № 6 від 21 грудня 2023 року)

Засновник журналу: Національний університет «Острозька академія»;
Видавець: видавництво Національного університету «Острозька академія».

Редакційна колегія:

Дем'янчук О. І. (головний редактор, д. е. н., проф., Острого, Україна)
olha.demianchuk@oa.edu.ua
Шулик Ю. В. (заступник головного редактора, к. е. н., доц., Острого,
Україна) yuliia.shulyk@oa.edu.ua
Іванчук Н. В. (к. е. н., доц., Острого, Україна); natalia.ivanchuk@oa.edu.ua

Editorial board:

Demianchuk O. I. (PhD, docent, editor-in-chief); olha.demianchuk@oa.edu.ua;
Shulyk Y. V. (PhD, docent, deputy editor); yuliia.shulyk@oa.edu.ua;
Ivanchuk N.V. (PhD, docent, Ostroh, Ukraine); natalia.ivanchuk@oa.edu.ua

Аверкина М. Ф. (д. е. н., проф., Острого, Україна); maryna.averkyna@oa.edu.ua;
Бранч Джон (д. е. н., Анн Арбор, Мічиган, США); jdbranch@umich.edu;
Вітлінський В. В. (д. е. н., проф., Київ, Україна); wite101@meta.ua;
Гарі Кук (д. е. н., проф., Ліверпуль, Великобританія); g.cook@hull.ac.uk;
Кнейслер О. В. (д. е. н., проф., Тернопіль, Україна); olgakne@gmail.com;
Козак Л. В. (д. е. н., доц., Острого, Україна); lyudmyla.kozak@oa.edu.ua;
Кондратенко Н. О. (д. е. н., проф., Харків, Україна); 2123kondratenko@gmail.com;
Кривецька О. Р. (д. е. н., проф., Острого, Україна); olha.kryvytska@oa.edu.ua;
Левицька С. О. (д. е. н., проф., Рівне, Україна); levitska.svitlana@yahoo.com;
Мамонтова Н. А. (д. е. н., проф., Острого, Україна); nataliya.mamontova@oa.edu.ua;
Матвійчук А. В. (д. е. н., проф., Київ, Україна); editor@nfimte.com;
Новоселецький О. М. (к. е. н., доц., Острого, Україна); oleksandr.novoseletskyy@oa.edu.ua;
Олак Антоні (хабілітований доктор економіки, професор факультет управління
Люблінської політехніки, Люблін, Польща); antonio130@vp.pl;
Онисько С. В. (д. е. н., проф., Ірпін, Україна); onyshko_sv@ukr.net;
Павел Джаканський (доктор, Інститут Права, економіки і управ-
ління, Факультет Права, менеджменту та управління, Університет Яна Коха-
новського у Кельце, Польща); pdziekan@interia.eu;
Пауло Реіс Мурао (доктор економіки факультет економіки університету Мінью,
Брага, Португалія); paulom@eeg.uminho.pt;
Пукала Ришард (доктор Державної вищої технічно-економічної школи в Ярос-
лаві, Польща); ryszard.pukala@interia.pl;
Стецюк Іван (професор Факультету фінансів, Школи менеджменту,
Квебецького Університету, Канада); stetsyuk.ivan@uqam.ca;
Талавера Олександр (професор фінансової школи менеджменту, університету
Свансі, Великобританія); oleksandr.talavera@gmail.com;
Ткаченко Н. В. (д. е. н., проф., Київ, Україна); tkachenko_nt@ukr.net;
Топішко Н. П. (к. е. н., доц., Острого, Україна); natalya.topishko@oa.edu.ua;
Харчук Ю. Ю. (к. е. н., доц., Острого, Україна); julia.kharchuk@oa.edu.ua;
Яворська Т. В. (д. е. н., проф., Львів, Україна); tanya_yav@ukr.net

Averkyna M. F. (PhD, prof., Ostroh, Ukraine); maryna.averkyna@oa.edu.ua;
John Branch (PhD, Ann Arbor, Michigan, USA); jdbranch@umich.edu;
Vitlinskyi V. V. (PhD, prof., Kyiv, Ukraine); wite101@meta.ua;
Gary Cook (PhD, prof., Director Hull University Business School Faculty of
Business, Law and Politics Hull University Business School, Liverpool,
United Kingdom); g.cook@hull.ac.uk;
Kneisler O. V. (PhD, prof., Ternopil, Ukraine); olgakne@gmail.com;
Kozak L. V. (PhD, docent); lyudmyla.kozak@oa.edu.ua;
Kondratenko N.O. (PhD, prof., Kharkiv, Ukraine); 2123kondratenko@gmail.com;
Kryvytska O. R. (PhD, prof., Ostroh, Ukraine); olha.kryvytska@oa.edu.ua;
Levytska S. O. (PhD, prof., Rivne, Ukraine); levitska.svitlana@yahoo.com;
Mamontova N. A. (PhD, prof., Ostroh, Ukraine); nataliya.mamontova@oa.edu.ua;
Matviichuk A. V. (PhD, prof., Kyiv, Ukraine); editor@nfimte.com;
Novoseletskyy O. M. (PhD, docent, Ostroh, Ukraine); oleksandr.novoseletskyy@oa.edu.ua;
Olak Anthony (PhD, prof., Lublin, Poland); antonio130@vp.pl;
Onyshko S. V. (PhD, prof., Irpin, Ukraine); onyshko_sv@ukr.net;
Pawel Dziekański (PhD, Faculty of Law, Management and Administration, Jan
Kochanowski University in Kielce, Poland); pdziekan@interia.eu;
Paulo Jorge Reis Mourao (PhD, Braga, Portugal); paulom@eeg.uminho.pt;
Ryszard Pukala (PhD, State Higher School of Technology and Economics in
Jarosław, Poland); ryszard.pukala@interia.pl;
Ivan Stetsyuk (PhD, Professor of Finance Department, Quebec University
School of Management, Canada); stetsyuk.ivan@uqam.ca;
Oleksandr Talavera (Professor of Finance School of Management, Swansea
University, UK); oleksandr.talavera@gmail.com;
Tkachenko N. V. (PhD, prof., Kyiv, Ukraine); tkachenko_nt@ukr.net;
Topishko N. P. (PhD, docent, Ostroh, Ukraine); natalya.topishko@oa.edu.ua;
Kharchuk Yu. Yu. (PhD, Ostroh, Ukraine); julia.kharchuk@oa.edu.ua;
Yavorska T. V. (PhD, prof., Lviv, Ukraine); tanya_yav@ukr.net

Адреса редакції: Національний університет «Острозька академія»,

Україна, 35800, Рівненська обл., м. Острого, вул. Семінарська, 2.

Головний редактор *О. І. Дем'янчук*
Заступник головного редактора *Ю. В. Шулик*
Відповідальний редактор *Н. В. Іванчук*
Комп'ютерна верстка *Н. О. Крушинської*
Художнє оформлення обкладинки *К. О. Олексійчук*
Коректор *А. О. Самсонюк*
Коректор англійських текстів *Р. Т. Шулик*

ISSN 2311-5149

DOI: 10.25264/2311-5149-2023-31(59)

Ліцензія Creative Commons «Attribution-NonCommercial»
(«Із зазначенням авторства – Некомерційна») 4.0 Всесвітня (CC-BY 4.0).
Creative Commons License «Attribution-NonCommercial» 4.0 International (CC-BY 4.0).
© Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2023

**ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ
НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ**

Отримано: 23 листопада 2023 р.

Прорецензовано: 03 грудня 2023 р.

Прийнято до друку: 15 грудня 2023 р.

e-mail: s.o.levytska@nuwm.edu.ua

ORCID-ідентифікатор: <https://orcid.org/0000-0002-4739-0486>

e-mail: o.o.osadcha@nuwm.edu.ua

ORCID-ідентифікатор: <https://orcid.org/0000-0003-1314-3281>

e-mail: l.kh.tykhonchuk@nuwm.edu.ua

ORCID-ідентифікатор: <https://orcid.org/0000-0001-6807-8232>

DOI: 10.25264/2311-5149-2023-31(59)-4-12

Levytska S. O., Osadcha O. O., Tykhonchuk L. Kh. Security of economic potential for critical infrastructure subjects. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка»* : науковий журнал. Острог : Вид-во НаУОА, грудень 2023. № 31(59). С. 4–12.

УДК: 351+355.01:321

JEL Classification: E 60, H 11, H 56, H 80

Svitlana Levytska,

*Doctor of Economics, Associate Professor of Accounting and Audit Department,
National University of Water and Environmental Engineering*

Olga Osadcha,

*Doctor of Economics, Associate Professor of Accounting and Audit Department,
National University of Water and Environmental Engineering*

Lesia Tykhonchuk,

*Doctor of Sciences in Public Administration, Associate Professor, Head of the Department of Management
and Public Administration, National University of Water and Environmental Engineering*

SECURITY OF ECONOMIC POTENTIAL FOR CRITICAL INFRASTRUCTURE SUBJECTS

The article reveals the need to create the latest security and protection system of critical infrastructure in Ukraine and the first steps result on this difficult path. Incomplete identification problems of critical infrastructure subjects (hereinafter – CI) are summarized. Today, in international practice, CI is actively researched, as not only important system for the enterprise security, but as an integral state security system, therefore it is proposed to study the concept of «critical infrastructure» as a system of administrative and economic connections, that is normatively regulated at the state level, which includes objects (including tangible and intangible production enterprises), strategically important for both the development and security of the national economy and society as a whole. It is proposed to correlate the measures assessment to strengthen security with the generalized normalized assessment of the criticality level, that is used in Ukraine to identify the influence of risks of adverse external factors on CI subjects. On a sociological studies basis carried out in Rivne region territorial communities, the need for ranking communities in administrative management efficiency matters has been revealed, which will have a positive effect on both the social and economic development, as well as on strengthening their security. Based on sociological research results, SWOT-analysis of trends and factors of the territorial communities development, directions for the state policy improvement for supporting CI are substantiated, namely: comprehensive regulatory improvement and legal framework on the CI security, effective integrated system creation of state management of the such entities security; clarification of criteria for critical infrastructure identification; special reporting introduction on security indicators of the CI subjects economic potential; public and private partnership development, international cooperation in the field of safety CI ensuring, etc.

Keywords: economic potential, security, critical infrastructure entities, territorial communities, administrative management.

Левицька Світлана Олексіївна,

доктор економічних наук, професор, професор кафедри обліку і аудиту Національного університету водного господарства та природокористування

Осадча Ольга Олексіївна,

доктор економічних наук, професор, професор кафедри обліку і аудиту Національного університету водного господарства та природокористування

Тихончук Леся Хотіївна,

доктор наук з державного управління, доцент, завідувач кафедри менеджменту та публічного врядування Національного університету водного господарства та природокористування

БЕЗПЕКА ЕКОНОМІЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ДЛЯ СУБ'ЄКТІВ КРИТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ

У статті розкрито потребу в створенні в Україні новітньої системи безпеки та захисту критичної інфраструктури та результати перших кроків на цьому непростому шляху. Узагальнено проблеми неповної ідентифікації суб'єктів критично інфраструктури. Запропоновано оцінку заходів посилення безпеки корелювати з узагальненою нормованою оцінкою рівня критичності, яку використовують в Україні для ідентифікації ризиків впливу несприятливих зовнішніх факторів на суб'єктів критичної інфраструктури. На основі проведених в територіальних громадах Рівненської області соціологічних досліджень, розкрито потребу в проведенні рейтингування громад в питаннях ефективності адміністративного управління, що позитивно вплине на соціально – економічний розвиток громад, а також на зміцнення безпеки суб'єктів критичної інфраструктури.

Ключові слова: економічний потенціал, безпека, суб'єкти критичної інфраструктури, територіальні громади, адміністративне управління.

1. Introduction

Whole world is watching Ukraine's experience in creating the latest security system and protecting critical infrastructure today. Cumulative direct losses from the destruction and damage of public sector objects (such as social objects and institutions, educational, scientific and health care institutions, cultural buildings, sports facilities, administrative buildings, etc.) amount to about 13.69 billion dollars.

According to the Community Development and Infrastructure Ministry of Ukraine, due to the Russian aggressor invasion, in the first year of the war alone, more than 25 thousand kilometers of state and local roads, 344 bridges were destroyed and damaged. The destruction of educational institutions, of which there are more than 3,100 (including almost 1,500 secondary education, 909 – preschool, 528 – higher education).

In general, during the first year of the war, aggregate assessment dynamics of direct losses of the Ukrainian economy increased from 54.5 billion dollars. from March, 2022 to 143.8 billion dollars until February, 2023 [1;2].

The largest share in direct losses total volume belongs to residential buildings (37.3%, or \$53.6 billion) and infrastructure (25.2%, or \$36.2 billion). Losses of business assets amount to 11.3 billion dollars. Direct losses of the agricultural sector to grow too, that estimated in the amount of 8.7 billion dollars.

Subjects of critical infrastructure were especially affected. Losses in the education sector increased by \$300 million (compared to December 2022) to \$8.9 billion as of the end of June 2023. In 2023, losses caused to the energy industry of Ukraine increased: its amount is 8.1 billion dollars. There was an increase in the estimate of losses in comparison with losses in nuclear energy, that previously caused: by 340 million dollars, medical infrastructure – by 100 million dollars.

In accordance with world practice, the main criterion for assigning objects, systems and networks to critical infrastructure (hereinafter – CI) is their extreme importance for the safe development of the country. Law of Ukraine No. 2684-IX «On Critical Infrastructure» (hereinafter – Law 2684-IX) regulates the critical infrastructure system as «...objects of critical infrastructure; systems, their parts, and their totality, which are important for both economy, national security and defense, the violation of which may harm vital national interests» (clause 13, article 1 of Law 2684-IX) [3]. The list of Ukrainian critical infrastructure entities (it is legally fixed, however, not final).

The state of war in Ukraine confirms the security system weakness of the CI, unfortunately, because:

- it is practically impossible to protect critical infrastructure objects from physical threats and cyber threats;
- current legal framework gaps are obvious, as a result of which modern effective communication between elements of such system has not been created nowadays;
- there is no unified state system of CI protection based on existing national systems of protection, security and crisis response, etc.

The concept of «critical infrastructure» needs to be clarified in relation to its subjects and objects at the legislative level. We offer clarification of the following categories, alternatively:

– CI objects – elements of the CI system: enterprises and organizations, regardless of ownership forms and business fields, that require systemic measures of operational activities security; assets with their security functions (primarily, state ownership); regulatory bodies, a system of communications at both state and public levels, aimed at the performance of joint functions regarding the preservation and support of balanced socio-economic national development;

– critical infrastructure subject (hereinafter – CI subject) – subjects of economic activity, which, according to their functional purpose, belong to critical infrastructure in accordance with the law.

Each CI subject can be subject to the destabilizing effect of the certain threats influence. It must be an object of security, on the one hand, on the other – a subject of security: having both the duty and right in order to implement security measures independently as an integral part of business; bear responsibility for their own inaction in countering internal and external threats within legislation limits.

The state of war in Ukraine confirms the security system weakness of the CI, unfortunately, because:

- it is practically impossible to protect critical infrastructure objects from physical threats and cyber threats;
- current legal framework gaps are obvious, as a result of which modern effective communication between elements of such system has not been created nowadays;
- there is no unified state system of CI protection based on existing national systems of protection, security and crisis response, etc.

The concept of «critical infrastructure» needs to be clarified in relation to its subjects and objects at the legislative level. We offer clarification of the following categories, alternatively:

– CI objects – elements of the CI system: enterprises and organizations, regardless of ownership forms and business fields, that require systemic measures of operational activities security; assets with their security functions (primarily, state ownership); regulatory bodies, a system of communications at both state and public levels, aimed at the performance of joint functions regarding the preservation and support of balanced socio-economic national development;

– critical infrastructure subject (hereinafter – CI subject) – subjects of economic activity, which, according to their functional purpose, belong to critical infrastructure in accordance with the law.

The subject of this study is economic activity, defined by legislation as objects of CI system. It is important to adhere to the approach comprehensively for assessing their functioning: from the point of view of vital functions performance view for such legal entities and their operational tasks.

Law 2684-IX regulates several approaches to security concepts for determining the resource provision for CI entities:

– critical infrastructure security – assessment of the sufficient security state of CI subjects, which ensures functionality, continuity of work, operational activity integrity and stability;

– critical infrastructure protection – administrative procedures and processes at all levels (entity, region, state) aimed at timely detection, prevention and neutralization of threats to the CI facilities security;

– formation and consistent implementation of state management policy in the critical infrastructure protection field [4].

2. Literature review

The concept of «critical infrastructure» is being actively modified today. The Law of Ukraine «About Basic Principles Cyber Security Ensuring of Ukraine» pursuant to No. 2470-IX (hereinafter – Law 2470-IX) refers to critical infrastructure objects such as enterprises, institutions and organizations (regardless of the form of ownership), which:

1) conduct activities and provide services in the fields of energy, chemical industry, transport, information and communication technologies, electronic communications, banking and financial sectors;

2) provide services in life support spheres for the population, in particular – in the spheres of centralized water supply, drainage, electricity and gas supply, food production, agriculture, health care;

3) are communal, emergency and rescue services, emergency assistance services to the population;

4) included in the list of strategic importance enterprises for the economy and security of the state;

5) are objects of potentially dangerous technologies and productions [5].

The EU Council Directive identifies CI objects as «assets, a system or a part of it, which are important for the functions maintenance of society, health, safety. Critical infrastructure damage, its destruction, violations as a result of natural disasters, terrorism, criminal activity, and malicious behavior can significantly affect the security of the EU and the well-being of citizens negatively» [6].

The Green Book on the Protection of Critical Infrastructure regulates the CI of Ukraine as a system and resources, physical or virtual, that provide functions and services, the violation of which will lead to serious negative consequences for the society life, socio-economic development of the country, ensuring national security [7].

It is obvious: the element range of the critical infrastructure system in international practice is wide enough, which should be taken into account at the stages of the CI formation as a complete system in the state.

Biryukov D.S., Kondratov S.I. note that «critical infrastructure usually includes transport and energy networks, systems of interbank settlements and telecommunications, as well as objects necessary for the functioning of state authorities, emergency response services and emergency assistance to the population, life support systems ...» [8].

Uryadnikova I.V., Zaplatynskiy V.M. substantiated the critical infrastructure general concept of CI in the following edition: «...physical and virtual systems, objects and resources, the destruction, destruction or reduction of the effectiveness for which will lead to significant threats to the country (region or city), its national security, livelihood and population health» [9].

The opinion of S.M. Chumachenko, A.S. Partalyan, A.O. Moshensky, M.L. Sukalo, L.D., Filatova is quite interesting. They note: «...when determining elements of CI, a hierarchy of criteria is built, covering the following main groups: economic security; life safety and population health; state security and defense; national economic development and self-support» [10].

In the given definitions, needs to strengthen security and economic functions of critical infrastructure objects (among which are CI entities), their regulatory subordination at the state level, clarification of the concept economic essence of «economic security», definition and substantiation of resource assessment for the rational provision of CI entities with production resources for the fulfillment statutory goals and tasks.

The military invasion of the russian terrorist country, integral support of our country at the world level makes it necessary to unify the term «economic security of critical infrastructure» taking into account both the international practice of its operation and functional role of CI system elements in order to resource needs determine objectively for preservation, full functioning and restoration of CI facilities.

In the study of Cornelia Scholz, Stefan Schauer, Martin Latzenhofer the quantity of descriptions per critical infrastructure dependency is analyzed and visualized and used to discuss the perception of how critical those infrastructures are. The study revealed that new infrastructures have been identified as critical in recent literature and that the focus was shifted to specific infrastructures that were in more pressing need during the pandemic [11]. Andrew Deelstra and David.N. Bristow discusses the importance of comprehensive, coordinated, and accessible emergency planning activities to ensure that the needs of all residents are considered [12]. João Henriques, Filipe Caldeira, Tiago Cruz, Paulo Simões proposed an Intrusion and Anomaly Detection System framework that adopts forensics and compliance auditing capabilities at its core to improve Critical Infrastructure Protection. Adopted forensics techniques help to address, for instance, post-incident analysis and investigation, while the support of continuous auditing processes simplifies compliance management and service quality assessment [13].

On the basis of the analysis carried out on the viewpoint of national interests' protection, we propose to study the «critical infrastructure» concept as a system of administrative and economic relations that is normatively regulated at the state level and includes objects (including subjects of tangible and intangible production). This system is strategically important for the development and security of the national economy, society as a whole, since damage, destruction, violation of the elements integrity for it can harm the economic independence of Ukraine.

The purpose of the study is to determine both theoretical and practical approaches to the formation and preservation of the security for CI subjects' economic activity (on the example of the legal capacity of such subjects in Ukraine).

The task of the research: to substantiate analytical procedures for assessing and preserving CI subjects' economic potential for the security of their balanced operational activities.

3. Material and Methods

Analysis of domestic legal acts regarding the critical infrastructure protection determines the relevance of making effective management decisions in order to improve its functioning, such as:

- entities belonging identification to the critical infrastructure system;
- levels regulation distribution for safety of subjects CI;
- economic risks methodology and assessment for CI subjects, their reflection in special reporting forms;
- internal Management Standards development regarding the prevention of crisis situations that are related to the CI entities functioning, leveling of their negative consequences [14];
- a state system creation for the formation, preservation and restoration of such subject's economic security;
- substantiation of unified approaches to safety indicator assessment of operational activity as an integral component for CI subject economic potential and so on.

The majority of scientists reveal the potential concept of the economic activity subject by using the available production resources, supplementing it with an image assessment, prospects of the subject's development [15]. However, it is inappropriate to focus attention when determining the economic potential security only on resources: it is important both for CI subjects to assess the availability of resources and their use efficiency.

In a broad sense, economic security is a complex of official state bodies effective measures that enable resistance to external and internal threats, characterize the national economy ability in the context of self-reproduction and satisfaction of expanded needs of citizens, society and the state [16]. The events in Ukraine confirm that the CI subject's economic security is related to the stability of their economic potential directly.

Regarding the safety assessment as an integral element of the CI subject management, the methodological recommendations regulating the generalized normalized assessment of the criticality level [17] (formula 1) may well be a normative reference point for this:

$$PK_{OKI} = \frac{\sum PK_i}{\sum PK_{max}}, \quad (1)$$

where PK_{OKI} – is a generalized normalized criticality level assessment of the CI subject (the range of which is determined by legislation);

PK_i – the sum of points that is received by the CI subject for all criticality criteria;

PK_{max} – the maximum possible sum of points (calculated based on the fact that the subject receives maximum points for all assessing criteria for the negative impact level).

In accordance with the Methodological Recommendations, the criticality determines the established level of financing the operational activities priorities for the CI entity, hence the providing normative indicators for such an entity with production resources.

The analytical indicators display of operational activity in the compliance with safety conditions context with safety conditions is also carried out in direct dependence on the generalized normalized assessment of the criticality level: with a higher level of criticality, attention to the analytical display in accounting and reporting (financial, special) of the external safety factors influence on the realization assessment of the economic potential of CI objects will be greater. It is important to comprehensively both evaluate and support the positive local community role in the safety formation.

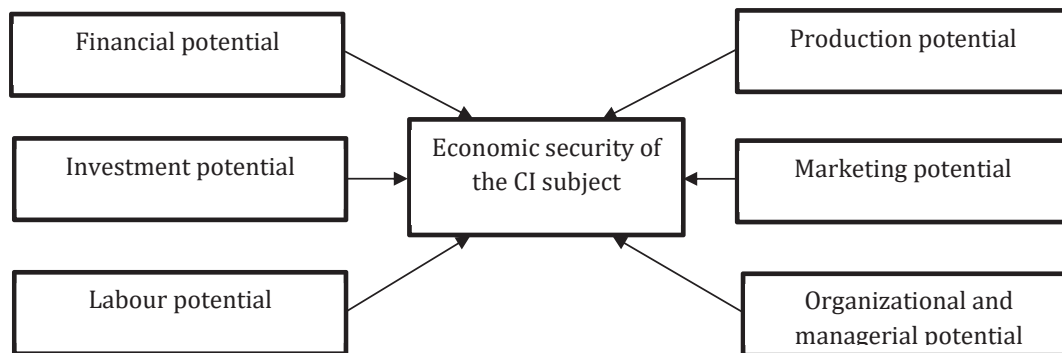

Figure 1. Resource components of subjects' economic security of the territorial community.
Built by authors

Source: [15; 26].

According to territorial-administrative reform results that were completed in Ukraine, the public management system of the economic activity organization in territorial communities has become more effective. As part of the reforms of local self-government and territorial organization of power in the Rivne region, a new administrative-territorial system was formed in the composition of 64 territorial communities and four consolidated districts (before the reform, there were 365 village, settlement and city councils in the region). All 64 territorial communities switched to direct relations with the State Budget from January 1, 2021, which made it possible to increase the attractive funding level for priority needs of communities [18].

The production potential (which is complex in structure and supplemented by other types of potential) gains functional weight as a priority in the conditions of martial law. Other forms of potential act as additional components in relation to production potential.

Financial potential determines a certain level of solvency, the degree of ensuring the CI subject competitiveness, the ability to effectively use and generate the subject's resources.

Investment potential is the CI entity ability to invest in its own development, creating an additional financial flow through investment projects.

Labor potential is the currently available and predicted future labor CI subject resources, characterized by the number of employees, their professional and educational level, indicators of personnel composition dynamics, etc.

Marketing potential is determined by the subject's influence on the consumers market, counterparties ready to continue and expand cooperation.

Organizational and managerial potential – the subject's ability to form an administrative procedures complex, their proper assessment in response to changes in the external environment, ensuring effective activity at all management levels [22].

Taking into account the indicators variability regarding assessment of the CI subjects security, the need for their prompt and strategic response to external socio-economic and political influences, it is appropriate to talk about the management accounting organization for economic security taking into account the international practice of its implementation:

- in terms of responsibility centers for cost resource indicators of components economic security provision of the CI subject;
- by evaluating the administration effectiveness of such activities by using financial and non-financial (natural, qualitative) indicators.

Both the internal operating environment and external territorial community (hereinafter – TC) infrastructure are important for CI subjects (figure 2).

In territorial communities of the Rivne region, the problem of providing managerial personnel remains unresolved: during the territorial administration changes not, all TC have qualified managerial support, unfortunately.

Among priority community cooperation directions are agreements preparation and implementation between territorial communities, in particular, on the following issues: energy saving, vacant lands development, provision of social rehabilitation support to military operations participants, development of socially oriented business, etc.

In order to determine the objective administrative and resource support of the TC, it is advisable to introduce the community rating (taking into account security issues of the CI subjects).

International practice includes the Human Development Index (hereinafter – HDI) in regional ratings successfully. The HDI combines three indicators: gross domestic product within the territorial community per capita, the literacy rate and the life expectancy of the community's residents. The indicator content is as follows: the closer the HDI is to one, the higher opportunities for the human potential realization due to the education level improvement, economic development and the health care system.

According to the methodology of the United Nations, HDI is calculated as the geometric mean of population income indices, average life expectancy and level of education (formula 2):

$$I_{hdi} = \sqrt[3]{(I_{in} + I_{ex} + I_{ed})} \quad (2)$$

where I_{in} – per capita income index;

I_{ex} – average life expectancy index;

I_{ed} – index of the education level of the population.

Ukraine rose by 14 positions in the Human Development Index in 2021, and at the beginning of 2022 took 74th place. A total of 189 countries are in this rating. Ukraine ranked 88th in last year's Human Development Index. The overall coefficient of Ukraine is 0.779 (out of a maximum of 1.000). According to the index, the life expectancy of Ukrainians is 72.1 years [21; 22]. The war had a negative impact on the HDI of Ukrainians.

In order to establish system control over HDI dynamics, its component indicators should be recognized in unified forms of special/integrated TC reporting. Such a task is entrusted to regional state administrations. Nowadays, the development strategies of TC of the Rivne region have been approved and are operating in 25 territorial communities. At the same time, their lack of compliance with the regional development legislation is obvious in Ukraine, such as: requirements of Law No. 2389-XX [23], Methodological recommendations on the procedure for developing, approving, evaluating and implementing strategies for the territorial community's development according to No. 265 [24], etc.

Qualitative improvement is needed, such as:

- training and advanced training of territorial communities' managers, as well as specialists – analysts, consultants;
- active involvement of experts and public in international technical assistance programs for TC (in particular, cross-border cooperation);
- international practice implementation of territorial-administrative self-government, special specialized centers, creation of inter-municipal cooperation (for example, such centers operate in Norway), etc.

Methodological recommendations provide that the characterization of comparative advantages, challenges and risks of the prospective territorial community development is carried out on the basis of the starting local development conditions, determined by SWOT-analysis: effective systematic study means assessment of the resource potential of the community. The SWOT-analysis matrix is built according to vector analysis:

- 1) S – strengths: business strengths;
- 2) W – weaknesses: weaknesses;
- 3) O – opportunities: opportunities;
- 4) T – threats: threats.

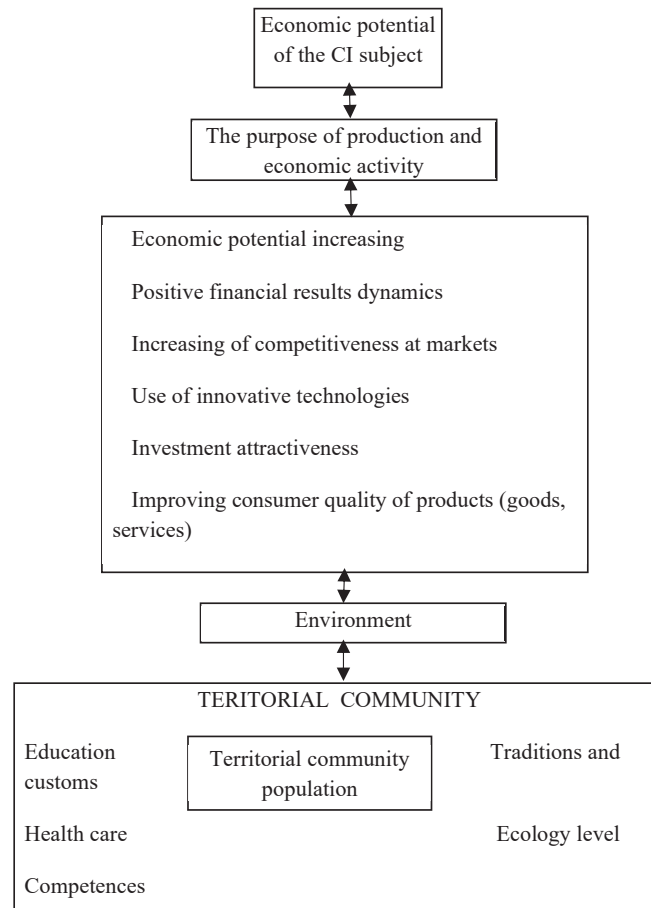

Figure 2. The economic potential of the CI subject: external and internal factors of influence

Source: [15; 26].

The substantiation of both causes and identified deviations, consequences, connections and dynamics involves an assessment of the object’s strengths and weaknesses, its opportunities and threats, and the provision of recommendations regarding the optimal vector of its development.

It is worth noting that strengths and weaknesses of the analysis object refer to its internal environment, and the opportunities and threats refer to its external environment.

The clearly defined goals of the TC are integrated into the strategic management policy of the CI subject, providing both enterprise managers and local self-government bodies, community residents the prospect of direct participation in regional economy development processes. Detailed measures to achieve the defined goals contribute to all involved managers, employees, and the public improvement to the fulfillment of assigned tasks.

In July 2023 we conducted a sociological study on the prospective TC development assessment, strengthening its impact on security against potential threats. Respondents of this survey were TC ‘s managers directly (64 territorial communities). The respondents of the survey were directly heads/starosts of TGs (64 TGs). SWOT-analysis results are shown in table 1.

Table 1

Matrix of SWOT-analysis of trends and factors for territorial community development

Strengths	Opportunities	Threats
Availability of a diversified economy. A high proportion of the working population. Developed transport network: 1) railway; 2) motor vehicle. Provision of drinking water. Moderate environmental pollution.	– introduction of both innovative and ecologically oriented technologies; – support by local and regional authorities and self-government; – increasing consumer demand for ecologically safe products on both domestic and foreign markets; – preservation of existing and development of new sales markets; – receiving investments by ensuring	– increase in operating expenses for environmental component financing of activities; – environmental requirements strengthening, state intervention and control over all production processes links; – activity of key competitors (production of similar products with improved environmental characteristics, appearance of substitute goods on the market); – low purchasing power of the population;

<p>Training of professional personnel. Quality of administrative services provision. Satisfactory practice of medical care providing: 1) stationary; 2) outpatient. High external independent assessment indicators of knowledge. Development of tourist services. Public activity of the TC population.</p>	<p>compliance with both environmental and economic investors requirements; – creating a positive image, ensuring long-term development; – saving resources due to their efficient and rational use; – increasing the scale of production; – influx of young people from other regions; – participation in international aid programs; – active participation in the territorial community life at the place of actual registration of the enterprise.</p>	<p>– lack of production stocks of natural origin; – deterioration of the environment; – loss of consumer confidence; – inconsistent implementation of reforms; – population aging; – society stratification on the levels of material support; – continuation of martial law; – labor migration abroad of qualified personnel; – better working conditions of competing enterprises; – insufficient motivation of the staff, lack of interest in achieving the current and strategic goals of the TC development.</p>
Weaknesses	Opportunities	Threats
<p>High level of unemployment. Low level of income. A significant share of the shadow economy. Lack of street lighting. Lack of sewage networks Low share of capitalization costs. Inefficient waste management system. Low level of digitization of basic public servers. Lack of public spaces for public business activity. Low modernization of transport networks.</p>	<p>– introduction of the self-employment system; – implementation of educational projects for training, retraining and upgrading of employees qualifications; – increase in funding for capital expenditures; – introduction of the environmental management system; – separation of the Center of responsibility for environmental safety indicators; – development and implementation of human rights policy, anti-corruption policy, Code of Ethics.</p>	<p>– high credit rates; – freezing of the military conflict; – outflow of personnel outside the TC; – reforming the material incentives system; – organization of social and household infrastructure for employees.</p>

Compiled by the authors on the basis of sociological research: [20; 25, 26].

4. Conclusions

The national security system formation of CI subjects is the duty, for the first, of the authorities. This issue is especially relevant in hybrid war conditions, when any Ukrainian can become the object of a terrorist threat.

According to the results of economic and legal framework studies for the critical infrastructure protection in Ukraine, it is advisable to propose the improvement of state policy in the following areas:

- 1) comprehensive improvement of the regulatory and legal framework on the security of CI system, creation of an effective integrated system of security state management for such entities;
- 2) development of identification criteria for CI objects, their passports;
- 3) development of standardized administrative steps and procedures for: increasing the CI subjects protection level, special reporting forms unification and safety indicators of their economic potential;
- 4) strengthening of state support and protection of critical infrastructure facilities;
- 5) development of public-private partnership, international cooperation in the field of CIs security and emergency situations prevention, etc.

Based on the interpretation of the essence and main approaches to the security of the economic potential formation, the analysis of various approaches to distinguishing the security as economic potential components of the CI subject, it is proposed to consider the security of the economic potential in the context of both programs and strategies for territorial communities development of (where such subjects function), investigating the dynamics of operational and strategic socio-economic regional changes as influencing factors and the security of the economic potential of the CI subject.

It makes it possible to rationally and objectively form the security toolkit of its economic potential in the management system of CI subjects.

Taking into account conducted research results, a refined definition for the concept of «economic potential of a CI subject» is proposed, which takes into account key properties of this definition, the dependence of the economic potential for such subjects on economic resources, connections and reserves. Critical infrastructure is considered not just as an identified set of primary protection and control objects on the part of the state, but as a system of administrative-economic relations, normatively regulated at the state level, which includes objects (including subjects of tangible and intangible production) , important strategically for the national economy development

and security, society as a whole, since damage, destruction, violation of the integrity of such a system elements can harm the economic independence of Ukraine.

References:

1. Report on the direct damage to the infrastructure from the destruction caused by Russia's military aggression against Ukraine a year after the start of the full-scale invasion https://kse.ua/wp-content/uploads/2023/03/UKR_Feb23_FINAL_Damages-Report-1.pdf
2. Dynamics of the aggregate assessment of direct losses of the economy of Ukraine <https://eba.com.ua/biznes-mozhe-doluchytysya-do-napovnennya-reyestru-ob-yektiv-krytychnoyi-infrastruktury>
3. Law of Ukraine «On Critical Infrastructure» <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1882-20#Text>
4. Franchuk V I, Prygunov P Ya, Melnyk S I 2021 Security of critical infrastructure facilities in Ukraine: organizational and regulatory problems and approaches *Social and legal studies* **3 (13)** 142–148
5. The Law of Ukraine «On the Basic Principles of Ensuring Cyber Security of Ukraine»
6. Directive of the European parliament and of the council (EU) 2016/1148 on measures for a high common level of security of network and information systems on the territory of the Union https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_013-16#Text
7. Green Book on Critical Infrastructure Protection https://niss.gov.ua/sites/default/files/2014-11/1125_zelknuga.pdf
8. Protection of critical infrastructure: problems and prospects of implementation in Ukraine 2012 https://niss.gov.ua/sites/default/files/2012-09/zah_ynfrastr-b98c0.pdf
9. Scientific approaches to defining the term «critical infrastructure» <https://jdmi.donntu.edu.ua/2-2020/naukovi-pidkhody-do-vyznachennia-terminu-krytychna-infrastruktura>
10. Automated data transfer system on the state of critical infrastructure objects using modern information and telecommunication technologies <https://doi.org/10.5281/zenodo.7336168>
11. Scholz C, Schauer S, Latzenhofer M 2022 The emergence of new critical infrastructures. Is the COVID-19 pandemic shifting our perspective on what critical infrastructures are? *International Journal of Disaster Risk Reduction* **83**, 103419
12. Deelstra A, Bristow D N 2023 Assessing the effectiveness of disaster risk reduction strategies on the regional recovery of critical infrastructure systems *Resilient Cities and Structures* **2, 3** 41–52
13. Henriques J, Caldeira F, Cruz T, Simões P 2023 A forensics and compliance auditing framework for critical infrastructure protection *International Journal of Critical Infrastructure Protection* **42** 100613
14. Loiko V V, Khrapkina V V, Malyar S A and Rudenko M V 2021 Economic and legal principles of ensuring the protection of critical infrastructure *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice* **4(35)** 426–438
15. Bogma O, Hanechko I, Lyamar V 2022 Economic potential of the enterprise: content and its key characteristics. *KNTEU bulletin* **1** 58–68
16. Economic security <https://uk.wikipedia.org/wiki/%>
17. Order of the Administration of the State Service of Special Communications and Information Protection of Ukraine «On the Approval of Methodological Recommendations on the Categorization of Critical Infrastructure Objects» <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0023519-21#Text>
18. Reforming the administrative and territorial structure of the region <https://www.rv.gov.ua/reformuvannia-administratyvno-terytorialnoho-ustroiu-subrehionalnoho-rivnia-raioniv>
19. Orekhova A I 2018 Economic potential of the enterprise: essential characteristics and structuring. *Mukachiv state university* **17** 45–53
20. Meeting of the Council of Communities under the chairmanship of the Rivne Regional Council <https://ror.gov.ua/novyny/rozpochala-robotu-rada-gromad-pri-golovi-rivnenskoyi-oblasno-1688539707>
21. CIDA (Canadian International Development Agency) strategy https://www.enterprise-development.org/wp-content/uploads/CIDA_PSDstrategy.pdf
22. Combating Corruption <https://www.worldbank.org/en/topic/governance/brief/anti-corruption>
23. The Law of Ukraine «On Amendments to Certain Legislative Acts of Ukraine Regarding the Basics of State Regional Policy and the Policy of Reconstruction of Regions and Territories» <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2389-20#Text>
24. Order of the Ministry of Development of Communities and Territories of Ukraine «On Approving Methodological Recommendations on the Procedure for Developing, Approving, Implementing, Monitoring and Evaluating the Implementation of Territorial Community Development Strategies» <https://ips.ligazakon.net/document/FN075720>
25. Development strategy of the Rivne territorial community for the period until 2027
26. Moklyak K V, Levitska S O 2023 Development of the territorial communities of rivnenschina: alternatives for performance assessment. *The current state of Ukraine in the conditions of war: information policy, territorial communities: monograph* 257–272.

Отримано: 30 жовтня 2023 р.

Прорецензовано: 16 листопада 2023 р.

Прийнято до друку: 25 листопада 2023 р.

e-mail: olena.slavuta@kname.edu.ua

ORCID-ідентифікатор: <https://orcid.org/0000-0002-3597-9816>

e-mail: yuliia.demurdzhan@kname.edu.ua

DOI: 10.25264/2311-5149-2023-31(59)-13-17

Славута О. І., Демурджан Ю. А. Актуальний стан ринку альтернативної енергетики в Україні. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка»: науковий журнал. Острого: Вид-во НаУОА, грудень 2023. № 31(59). С. 13–17.

УДК: 620.92(477)

JEL-класифікація: L50, L72, M11

Славута Олена Іванівна,

кандидат економічних наук, доцент,

доцент кафедри економіки та маркетингу,

Харківський національний університет міського господарства імені О. М. Бекетова

Демурджан Юлія Анатоліївна,

аспірант кафедри економіки та маркетингу,

Харківський національний університет міського господарства імені О. М. Бекетова

АКТУАЛЬНИЙ СТАН РИНКУ АЛЬТЕРНАТИВНОЇ ЕНЕРГЕТИКИ В УКРАЇНІ

У статті розглядається сучасний стан розвитку ринку альтернативної енергетики в Україні. Зроблено аналіз енергетичного ринку України та визначено основні фактори, які стимулюють розвиток альтернативної енергетики. Проаналізовано зміни в законодавстві, що стосуються використання відновлювальних джерел енергії. Розглядається план розвитку відновлювальних джерел енергії в Україні. Приведені зміни «зеленого тарифу» для вітряної та сонячної енергетики. В роботі показано, що сучасні технологічні тенденції та підвищення енергоефективності та енергобезпеки країни вимагають внесення змін у виробництво електроенергії.

Ключові слова: альтернативна енергетика, енергія вітру, сонячна енергія, відновлювальні джерела енергії, «зелений тариф», енергобезпека, енергоефективність, енергетичний комплекс України.

Olena Slavuta,

Candidate of Economic Sciences, Associated Professor of the Department of Economics and Marketing,

O. M. Beketov National University of Urban Economy in Kharkiv

Julia Demurdzhan,

postgraduate student of the Department of Economics and Marketing,

O.M. Beketov National University of Urban Economy in Kharkiv

CURRENT STATE OF THE ALTERNATIVE ENERGY MARKET IN UKRAINE

The article examines the current state of development of the alternative energy market in Ukraine. An analysis of the energy market of Ukraine was made and the main factors stimulating the development of alternative energy were determined. These factors include legislative, economic, technological, administrative, geographic, and informational psychological factors. Changes in legislation related to the use of renewable energy sources are analyzed. A plan for the development of renewable energy sources in Ukraine is being considered. Today, most countries are trying to change their development scenarios to meet the ever-increasing energy needs. They do this by introducing new policies and focusing on alternative energy and energy efficiency issues. The transformation of energy markets is an important manifestation of modern energy trends. In this context, the achievements made within the framework of the Third Energy Package of the European Union regarding the creation of the European Union energy market should be particularly important. The analysis of the consequences of the transformation of energy markets in accordance with the Third Energy Package of the European Union allows to determine the main features and trends of the development of modern energy and to form connections between the subjects of the energy market in the next 10-20 years. All European countries have set targets for renewable energy. The European Union aims to become the world's first climate-neutral continent by 2050. To achieve this goal, the European Union has launched its most ambitious package of measures, the European Green Deal, which aims to help people and companies in Europe achieve a sustainable green transition. In the light of the current pandemic, growing competition, globalization and ongoing European integration, research into the development of alternative energy is particularly important for Ukraine. Changes to the «green tariff» for wind and solar energy are presented. The paper shows that modern technological trends and improvement of energy efficiency and energy security of the country require changes in electricity production and are important for the country as a whole.

Keywords: alternative energy, wind energy, solar energy, renewable energy sources, «green tariff», energy security, energy efficiency, energy complex of Ukraine.

Постановка проблеми. В даний час, в результаті ескалації енергетичних потреб, більшість країн намагаються змінити свої стратегії розвитку шляхом впровадження нової політики та пріоритетування питань, що стосуються альтернативної енергетики та енергоефективності. Значним виразом сучасного розвитку енергетики є зміна енергетичних ринків. Особливе значення в цьому відношенні мають досягнення, досягнуті у створенні енергетичного ринку Європейського Союзу, які були побудовані навколо принципів, викладених у Третньому енергетичному пакунку ЄС. Аналіз наслідків зміни енергетичних ринків у відповідності з Третім енергетичним пакетом Європейського Союзу дозволяє визначити ключові характеристики та закономірності сучасної енергетики та розвиток відносин між учасниками енергетичного ринку на найближчі 10-20 років і далі. Продовжуються зусилля з підвищення енергетичної стійкості в Європі. Всі європейські країни встановили цілі з відновлюваної енергетики, а Європейський союз прагне стати першим кліматично нейтральним континентом у світі до 2050 року.

У контексті світової пандемії, підвищеної конкурентоспроможності, збройної агресії РФ, глобалізації та поточних процесів європейської інтеграції, дослідження про розвиток альтернативної енергетики є особливо актуальним для України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження проблем відновлювальних джерел енергії в Україні та міжнародного співробітництва у галузі відновлюваної енергетики розглядалися вітчизняними та міжнародними вченими: І. Кононенко [1], В. Єгорова [2], О. Волошин [3], О. Адаменко, В. Височанський, В. Лютко, М. Михайлів [4] та ін.

Відповідні роботи охоплюють лише загальні аспекти використання відновлювальних джерел енергії, і вони не розглядають питання щодо створення ефективних механізмів стимулювання використання відновлювальних джерел енергії.

Метою статті є аналіз розвитку ринку альтернативної енергетики в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Проблема ефективності використання енергоресурсів є актуальною в умовах зростання споживання енергоресурсів у країні та зростання тарифів на них. Вчені, оцінюючи запаси паливних ресурсів, сходяться на думці, що відомі родовища нафти та вугілля вичерпаються через сорок років, а газу через сорок років. Завдяки відмові від традиційної ресурсомісткої енергетики та переходу на використання поновлюваних джерел енергії, таких як сонце, вода, вітер і біомаса, розвинені країни вже кілька десятиліть тому усвідомили можливість вирішення низки екологічних, економічних і соціальних проблем. Такі проблеми включають:

- зростаюча залежність країни від імпорту енергоносіїв, отже, зниження енергобезпеки;
- посилення політичної напруги між країнами, які традиційно є постачальниками енергоресурсів;
- посилення негативного впливу, який паливно-енергетичний комплекс має на навколишнє середовище;
- поява стихійних звалищ побутових і промислових відходів, які можуть бути використані для виробництва тепло- та електроенергії за допомогою сучасних технологій.

У сучасних умовах питання використання альтернативної енергетики особливо гостро постає перед Україною, оскільки однією з вимог до країни, що вступає до Європейського Союзу, є збільшення частки відновлюваної енергетики у спільному енерговиробництві. Ця вимога Євросоюзу сформована з метою забезпечення еколого – енергетичної безпеки та енергонезалежності країн та усунення в перспективі політичного тиску на них з боку країн, які видобувають нафту та газ. Вже до 2020 року у європейських країнах планується забезпечити близько 70% житлового фонду екологічно чистим теплопостачанням.

За останні три роки на ринку електроенергії України помітна тенденція до зростання як вартості електроенергії, так і її транспортування кінцевому споживачеві. Постанова НКРЕКУ від 26.02.2015 № 220 передбачає підвищення тарифів у п'ятьох етапах. Перший етап почався 1 квітня 2015 року. У 2018 році буде п'ятий етап підвищення тарифів на електроенергію. Згідно з цією постановою, нові тарифи будуть застосовані до всіх жителів усієї території України, незалежно від регіону. Ці тарифи повинні бути застосовані всіма організаціями та підприємствами, які надають енергію. Крім того, на перших чотирьох етапах було введено трирівневу градацію споживання електроенергії, а на п'ятому етапі вона стала дво-рівневою, що означало щомісячні платежі населення. Отже, ефективність використання альтернативної енергетики в Україні стає все більш поширеним питанням. Зазначимо, що електрика, отримана з відновлюваних джерел енергії, не має паливної складової, тому якщо не враховувати початкові капітальні витрати та подальшу амортизацію безкоштовна.

Увага до розвитку альтернативної енергетики зросла після подій 2014 року, коли частина традиційних джерел енергоресурсів була втрачена. За даними Держенергоєфективності України, за останні три роки частка відновлюваних джерел енергії зросла з 3,9% до 5,8%, а в електроенергетиці з 7,4% до 7,8%.

Сонячні електростанції демонструють найвищі темпи зростання. У 2017 році їхня загальна потужність становила понад 170 МВт, тоді як у 2016 році вона становила 99,2 МВт.

Виділимо фактори, що стимулюють розвиток альтернативної енергетики України:

– законодавчі фактори: у результаті політичної кризи 2014 року уряд України почав розглядати альтернативну енергетику як можливість відновити свою енергонезалежність. Зокрема, було прийнято низку законів, постанов та програм підтримки розвитку відновлюваних джерел енергії.

– економічні чинники: стимулювання інвестиційної активності вітчизняних та іноземних інвесторів: за коштами запровадження «зеленого тарифу», запровадженого у 2009 році та чинного до 2030 року, що дозволяє окупити інвестиції, вкладені у будівництво потужностей. Цей тариф, що дозволяє домогосподарствам, які мають надлишки «зеленої електроенергії» власного виробництва, віддавати їх у загальну мережу за завищеною вартістю. Причому вартість 1 кВт сонячної енергії вища за вартість 1 кВт електроенергії, виробленої з енергії вітру.

Наведемо порівняльні дані щодо зміни вартості «зеленого тарифу» для електроенергії, виробленої з енергії сонця та вітру до 2030 року в табл. 1.

Таблиця 1

Динаміка зміни тарифів на надлишки «зеленої енергії» розроблена Національною комісією, яка здійснює державне регулювання у сфері енергетики та комунальних послуг до 2030 року

Період часу	Для електроенергії, виробленої з енергії сонячного випромінювання, величина встановленої потужності яких не перевищує 30 кВт	Для електроенергії, виробленої з вітру об'єктами електроенергетики приватних домогосподарств, величина встановленої потужності яких не перевищує 30 кВт
01.17 – 31.12.19	587,05 коп/кВт·год (без ПДВ)	377,39 коп/кВт·год (без ПДВ)
01.01.20 – 31.12.24	527,65 коп/кВт·год (без ПДВ)	338,95 коп/кВт·год (без ПДВ)
01.01.25 – 31.12.29	469,99 коп/кВт·год (без ПДВ)	302,26 коп/кВт·год (без ПДВ)

Як видно з табл. 1, «зелений тариф» поступово знижується, але при цьому дає можливість витрати на будівництво:

– з метою зменшення митних та податкових зборів на імпорт енергоефективного обладнання та матеріалів до України. Це включає обладнання, що працює на відновлюваних джерелах енергії, енергозберігаючі матеріали та обладнання, інструменти для вимірювання, управління та контролю витрат на паливно-енергетичні ресурси, обладнання та матеріали для виробництва альтернативних видів палива або енергії з відновлюваних джерел енергії.

– податок на земельні ділянки, надані для розміщення об'єктів енергетики, що виробляють електричну енергію з відновлюваних джерел, стягується у розмірі 25% від встановленого податку. Податок стягується як на земельні ділянки в межах населених пунктів, так і за межами населених пунктів. засобами звільнення від сплати збору, що є надбавкою до тарифу на електричну та теплову енергію електрики з відновлюваних джерел енергії.

– звільняються від оподаткування за коштами тимчасового характеру (до 1 січня 2020 року):

а. прибуток, отриманий виробниками біопалива від продажу біопалива;
б. прибуток компаній від одночасного виробництва електричної та теплової енергії та/або виробництва теплової енергії за допомогою біологічних видів палива;

в. прибуток, отриманий виробниками техніки, обладнання та пристроїв, зазначених у статті 7 Закону України «Про альтернативні види палива», які виробляються в Україні.

– на період до 1 січня 2020 року прибуток підприємств, отриманий від видобутку та використання газу (метану) вугільних родовищ, звільняється від оподаткування відповідно до Закону України «Про газ (метан) вугільних родовищ».

– за допомогою 10-річного тимчасового звільнення від податків на прибуток підприємств електроенергетики від продажу електроенергії, виробленої з відновлюваних джерел енергії, починаючи з 1 січня 2011 року.

Технологічні фактори: Зниження світових цін на технології призведе до зниження вартості обладнання для відновлюваних електростанцій. У сфері сонячної енергетики інвестиції в 1 МВт потужності в Україні становлять від 0,75 до 1,05 млн. євро, що дозволяє окупити інвестиції за 6–7 років.

Адміністративні фактори Скасовано норму щодо «обов'язкової місцевої складової» при будівництві поновлюваних електростанцій, яку було введено з 1 січня 2012 року. Замість неї було введено коефіцієнти, що підвищують тарифи. Це означає, що більше українських комплектуючих використовується у будівництві, тим вищий коефіцієнт.

Географічні чинники Україна має гарні природно-кліматичні умови для розвитку майже всіх видів альтернативної енергетики. Її зручне розташування щодо використання відновлюваних джерел енергії дозволяє отримувати екологічно чисту енергію майже по всьому регіону. Оцінки показують, що загальний рівень технічного потенціалу поновлюваних нетрадиційних джерел енергії в Україні становить 80 млн. т у.

Інформаційно-психологічні чинники. Сьогодні великий внесок у розвиток енергоощадної та формування сприйнятливості громадян України до впровадження відновлюваних джерел енергії закладає держава шляхом інформування про можливості відновлюваних джерел енергії, формування культури знань у цій галузі, а також запровадження державних та регіональних програм стимулювання енергоощадної, зокрема компенсації частини вартості. теплих кредитів» для фізичних та юридичних осіб.

Найважливішим психологічним чинником розвитку альтернативної енергетики є теза у тому, що на відміну від спалювання викопного палива, «зелена» енергетика не викликає викидів парникових газів. Слід зазначити, що за останні десятиліття антропогенний вплив, що різко посилюється, призводить до глобального потепління клімату, причиною якого є парниковий ефект. Ця властивість атмосфери пропускати сонячну радіацію, але затримувати земне випромінювання. Для боротьби з глобальними кліматичними змінами було підписано Кіотський протокол.

Однак при впровадженні відновлюваних джерел енергії по всій території України можливі певні перешкоди:

- високі капітальні витрати на будівництво потужностей та досить довгий період повернення інвестицій, що призводить до більшої вартості генерації енергії на початкових стадіях впровадження відновлюваних джерел енергії;

- існують технічні та організаційні проблеми, пов'язані з приєднанням відновлюваних джерел енергії до електричних та теплових мереж, у тому числі, можливий перекид навантаження в енергетичній системі через стрімке та безконтрольне зростання альтернативної енергетики. Що може призвести до необхідності створення нової енергетичної інфраструктури в державі та додаткових інвестицій, які можуть збільшити вартість зеленої енергії, а також дуже складна та бюрократична процедура узаконення об'єктів відновлюваних джерел енергії для фізичних осіб;

- бюрократизація та корупція під час оформлення документації на отримання «зеленого» тарифу.

А також є низка проблем в основних видах альтернативної енергії, виділимо основні з них:

- сонячна енергетика: існує проблема з утилізацією відпрацьованих сонячних батарей, тому що при їх виробництві застосовувалися важкі метали; на сонячних електростанціях підвищений рівень пожежної небезпеки, внаслідок високої концентрації сонячного світла

- гідроенергетика: негативно впливає на водні об'єкти та залежить від рівня та швидкості води, які важко регулювати.

- біопаливо: основним компонентом під час виробництва біопалива є відходи сільськогосподарської діяльності, зокрема кукурудза. Вирощування якої виснажує сільськогосподарські, тому безконтрольне збільшення посівних площ може призвести до негативних наслідків для економіки. При цьому альтернативне біопаливо має величезний попит на світовому ринку. Понад 90% такої продукції українські виробники експортують до країн Північної та Східної Європи (Польщу, Швецію, Данію).

- вітроенергетика: за результатами досліджень деяких учених було зроблено висновки щодо негативного впливу коливань ультразвуку від роботи вітроелектростанцій на здоров'я людей, тварин, птахів та комах.

Для усунення даних перешкод та вирішення перелічених вище проблем розробляються програми державної підтримки розвитку відновлюваних джерел енергії та проводяться науково-дослідні роботи в даній сфері.

Незважаючи на те, що це невелика, але важлива частина енергетичного комплексу України, вона може допомогти вирішити поточні екологічні, економічні та соціальні проблеми, які існують. Основними завданнями є створення законодавчої бази пільгового податкового законодавства, державна фінансова підтримка через науково-технічні програми пільгового кредитування, створення інформаційного поля щодо поновлюваних джерел енергії та залучення громадськості, системи освіти, стажування, просування високих технологій тощо. Проте скласти реальну альтернативу вуглеводневим ресурсам альтернативна енергетика цьому етапі ще може.

Висновки. У результаті проведеного дослідження встановлено, що відновлювані джерела енергії отримали новий поштовх у розвиток, і їхня частка в споживанні збільшуватиметься, оскільки існує тенденція підвищення ціни на електроенергію та зниження якості споживання, висока вартість підключення до електромережі, а іноді навіть неможливість цього. Прискорення впровадження зеленої енергетики призведе до нестабільності в постачанні вугілля з тимчасово окупованих територій, що спонукає виробників

енергії шукати більш стійкі варіанти. Що ж до ролі відновлюваних джерел енергії в енергетичному комплексі, то, враховуючи останні тенденції, альтернативні джерела енергії матимуть дедалі більшого значення не для країни в цілому, а для окремих споживачів та домашніх господарств, тобто сприятимуть швидше скороченню залежності населення від електроенергетичних компаній. Проте існує велика проблема впровадження альтернативної енергетики в Україні, а саме високий рівень бюрократизації та корупції при оформленні документації на отримання «зеленого» тарифу.

Література:

1. Кононенко І. К. Електроенергетика: проблеми та перспективи. *Економіка України*. 2016. № 2. С. 12–13.
Kononenko I. K. Elektroenerhetyka: problemy ta perspektyvy. *Ekonomika Ukrainy*. 2016. № 2. S. 12–13.
2. Єгорова В. До питання про розвиток електроенергетики України. *Економіка України*. 2018. № 11. С. 23.
Yehorova V. Do pytannya pro rozvytok elektroenerhetyky Ukrainy. *Ekonomika Ukrainy*. 2018. № 11. S. 23.
3. Волошин О. Л. Механізми державного регулювання розвитку альтернативної енергетики в Україні: дис. канд. держ. упр. : 25.00.02. 2015. 193 с.
Voloshyn O. L. Mekhanizmy derzhavnoho rehulyuvannya rozvytku al'ternatyvnoyi enerhetyky v Ukraini: dys. kand. derzh. upr. : 25.00.02. 2015. 193 s.
4. Адаменко О.М., Височанський В., Лютко В., Михайлів М. Альтернативні палива та інші нетрадиційні джерела енергії: монографія. 2017. 432с.
Adamenko O.M., Vysochans'kyu V., L'otko V., Mykhayliv M. Al'ternatyvni palyva ta inshi netradytsiyni dzherela enerhiyi: monohrafiya. 2017. 432s.
5. Директива Європейського Парламенту та Ради 2009/28/ЄС від 23 квітня 2009 року «Про заохочення до використання енергії, виробленої з відновлюваних джерел енергії». URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MU09267>
Dyrektyva Yevropeys'koho Parlamentu ta Rady 2009/28/YES vid 23 kvitnya 2009 roku «Pro zaokhochennya do vykorystannya enerhiyi, vyroblenoyi z vidnovlyuvanykh dzherel enerhiyi». URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MU09267>
6. Директива Європейського Парламенту та Ради 2018/2001 від 11 грудня 2018 року «Про заохочення використання енергії з відновлюваних джерел». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_039-18
Dyrektyva Yevropeys'koho Parlamentu ta Rady 2018/2001 vid 11 hrudnya 2018 roku «Pro zaokhochennya vykorystannya enerhiyi z vidnovlyuvanykh dzherel». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_039-18
7. Закон України «Про альтернативні джерела енергії» від 09.04.2014 № 1193-VII. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/T030555>
Zakon Ukrainy «Pro al'ternatyvni dzherela enerhiyi» vid 09.04.2014 N 1193-VII. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/T030555>
8. Закон України «Про електроенергетику» від 16 жовтня 1997 року № 575/97-ВР. URL: <https://www.cek.dp.ua/index.php/2-uncategorised/353-zakon-ukrajini-pro-elektroenergetiku.html>
Zakon Ukrainy «Pro elektroenerhetyku» vid 16 zhovtnya 1997 roku № 575/97-VR. URL: <https://www.cek.dp.ua/index.php/2-uncategorised/353-zakon-ukrajini-pro-elektroenergetiku.html>
9. Energy efficiency trend: biomass makes up 80 per cent of renewable energy supplies. URL: <https://www.ua.undp.org/content/ukraine/en/home/presscenter/pressreleases/2019/study-tour--undp-shared-best-bioenergy-practices-with-ukrainian-.html>
Energy efficiency trend: biomass makes up 80 per cent of renewable energy supplies. URL: <https://www.ua.undp.org/content/ukraine/en/home/presscenter/pressreleases/2019/study-tour--undp-shared-best-bioenergy-practices-with-ukrainian-.html>
10. Energy Ministry offers renewable energy investors new, tougher scenario for voluntary feed-in tariff restructuring. URL: <https://en.interfax.com.ua/news/economic/643805.html>
Energy Ministry offers renewable energy investors new, tougher scenario for voluntary feed-in tariff restructuring. URL: <https://en.interfax.com.ua/news/economic/643805.html>
11. Global Energy Efficiency and Renewable Energy (GEEREF). URL: http://www.eib.org/products/lending/equity_funds/infrastructure_equity_funds/geeref.htm
Global Energy Efficiency and Renewable Energy (GEEREF). URL: http://www.eib.org/products/lending/equity_funds/infrastructure_equity_funds/geeref.htm
12. In The European Union, Hydropower Is The Key To A Renewable Energy Future. URL: <https://www.evwind.es/2020/10/20/in-the-european-union-hydropower-is-the-key-to-arenewable-energy-future/77795>
In The European Union, Hydropower Is The Key To A Renewable Energy Future. URL: <https://www.evwind.es/2020/10/20/in-the-european-union-hydropower-is-the-key-to-arenewable-energy-future/77795>
13. Mobilising institutional capital for renewable energy. URL: <https://www.irena.org/publications/2020/Nov/Mobilising-institutional-capital-forrenewable-energy>
Mobilising institutional capital for renewable energy. URL: <https://www.irena.org/publications/2020/Nov/Mobilising-institutional-capital-forrenewable-energy>

**ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ
ГАЛУЗЯМИ ТА ПІДПРИЄМСТВАМИ**

Отримано: 27 жовтня 2023 р.

Прорецензовано: 15 листопада 2023 р.

Прийнято до друку: 25 листопада 2023 р.

e-mail: borovik.marina@gmail.com

ORCID-ідентифікатор: <https://orcid.org/0000-0001-7362-7830>

e-mail: annazaporozhets2403@gmail.com

ORCID-ідентифікатор: <https://orcid.org/0000-0002-7131-6817>

e-mail: voloshanmarina@gmail.com

ORCID-ідентифікатор: <https://orcid.org/0009-0006-9449-9659>

DOI: 10.25264/2311-5149-2023-31(59)-19-24

Боровик М. В., Запорожець Г. В., Волошан М. О. Теоретичні основи формування організаційного механізму управління економічною безпекою будівельних підприємств. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка»* : науковий журнал. Острог : Вид-во НаУОА, грудень 2023. № 31(59). С. 19–24.

УДК: 65.012.8

JEL-класифікація: L23, L74, H56

Боровик Марина Вікторівна,

*доктор економічних наук, професор, професор кафедри менеджменту і публічного адміністрування,
Харківський національний університет міського господарства імені О.М. Бекетова*

Запорожець Ганна Володимирівна,

*кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри менеджменту і публічного адміністрування,
Харківський національний університет міського господарства імені О.М. Бекетова*

Волошан Марина Олексіївна,

*аспірант кафедри менеджменту і публічного адміністрування,
Харківський національний університет міського господарства імені О.М. Бекетова*

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНОГО МЕХАНІЗМУ УПРАВЛІННЯ ЕКОНОМІЧНОЮ БЕЗПЕКОЮ БУДІВЕЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВ

У статті узагальнено теоретичні основи формування організаційного механізму управління економічною безпекою будівельних підприємств. Відзначено, що сучасний стан будівельних підприємств у умовах війни виявив багато проблем щодо ефективності використання основних фондів, інноваційної активності та рівня автоматизації технологічних процесів у будівництві. Усі ці проблеми суттєво впливають на рівень забезпечення та управління економічною безпекою будівельних підприємств. Визначено напрями організації процесу управління економічною безпекою, а також вимоги до організаційної структури управління. Зроблено висновок, що формування організаційного механізму управління економічною безпекою будівельних підприємств дозволить забезпечити їм стабільну роботу, проводити своєчасну ідентифікацію та попередження виникнення загроз, визначати їх вплив на діяльність підприємства, оперативно приймати управлінські рішення для запобігання або усунення ризику виникнення загроз.

Ключові слова: управління, організаційний механізм, економічна безпека, формування, будівельні підприємства.

Maryna Borovyk,

*Doctor of Economics, Professor, Professor of the Department of Management and Public Administration,
O. M. Beketov National University of Urban Economy in Kharkiv*

Hanna Zaporozhets,

*candidate of Economic Sciences, associate professor of the Department of Management and Public Administration,
O. M. Beketov National University of Urban Economy in Kharkiv*

Maryna Voloshan,

*postgraduate student of the Department of the Department of Management and Public Administration,
O. M. Beketov National University of Urban Economy in Kharkiv*

THEORETICAL METHODS OF FORMING THE ORGANIZATIONAL MECHANISM OF MANAGEMENT OF ECONOMIC SECURITY OF CONSTRUCTION ENTERPRISES

The theoretical bases of the formation of the organizational mechanism of management of economic safety of construction enterprises are generalized. It was noted that the current state of construction enterprises in war conditions has revealed many problems with regard to the efficiency of the use of basic funds, innovative activity and the level of automation of technological processes in the poor. All these problems significantly affect the level of provision and management of economic safety of construction enterprises. It is determined that the organizational mechanism of management of economic safety of the construction enterprise should include the interaction of two subsystems: management, which affects the level of economic security of the building enterprise, and subordinate, on which this influence is directed. Functions of the economic safety management system of the construction enterprise ensure the interaction of these systems. It was noted that the management mechanism of economic safety of the construction enterprise should ensure the development of the basic principles of the

management system, the creation of the economic security service at the enterprise, the collection of necessary information and supervision of compliance with the planned indicators. On the basis of the definition of the main elements of the organizational mechanism of management of economic safety of the construction enterprise, the conclusion was made that the organization mechanism is a set of organizational components in the management mechanism (objectives, functions and tasks of management, technologies and methods of management; rules, norms and principles; organizational processes), which have a certain management influence on ensuring economic security and preserving the commercial interests of the business entity. Defined directions of the organization of the process of management of economic security, as well as requirements to the organizational structure of management. It was concluded that the formation of an organizational mechanism for the management of economic safety of construction enterprises will enable them to provide stable work, to conduct timely identification and prevention of threats, to determine their impact on enterprise activities, to take management decisions promptly to prevent or eliminate the risk of threat.

Keywords: management, organizational mechanism, economic security, formation, construction enterprises.

Постановка проблеми. Сьогодні значення розвитку будівництва та підприємств будівельної галузі України визначається кількістю та якістю побудованих будинків житлового, промислового призначення та інженерних споруд, а також їх внеском у розвиток національного господарства. Враховуючи важливість будівельних підприємств для економіки країни під час воєнної агресії з боку Росії, сьогодні дуже серйозно постають питання забезпечення економічної безпеки, які залежать від великої кількості факторів, що формують загрози та ризики, пов'язані з поточною виробничою та фінансовою діяльністю господарюючих суб'єктів.

Сучасний стан будівельних підприємств у умовах війни виявив багато проблем щодо ефективності використання основних фондів, інноваційної активності та рівня автоматизації технологічних процесів у будівництві. Усі ці проблеми суттєво впливають на рівень забезпечення та управління економічною безпекою будівельних підприємств.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичним та практичним аспектам управління економічною безпекою підприємств будівельного комплексу України присвячено багато праць представників наукової спільноти та практиків. Серед них: В. Андрієнко [1], Н. Богдан [2], В. Дмитренко [3], К. Дяченко [4], Н. Кондратенко [5, 6], Н. Пархоменко [7], О. Попело [8] та ін.

Але, узагальнення теоретичних основ формування ефективного організаційного механізму управління економічною безпекою будівельних підприємств потребують додаткового опрацювання.

Мета і завдання дослідження. Метою статті є узагальнення теоретичних основ формування організаційного механізму управління економічною безпекою будівельних підприємств.

Виклад основного матеріалу дослідження. Зростання темпів глобалізації, макроекономічна нестабільність, нерівномірність виробничих структур і інші фактори визначають складні умови господарювання будівельних підприємств України. Це значно ускладнює виробничу та фінансову діяльність будівельних підприємств і створює нові ризики та загрози. Саме тому, господарюючим суб'єктам необхідно створити дієві механізми управління економічною безпекою підприємства, щоб гарантувати стабільне функціонування та високу ефективність.

Перш за все, визначимося із категорією «економічна безпека підприємства», вивченню якої було приділено багато уваги. Так, Н. Бондарчук дає наступне визначення: «економічна безпека підприємства – це захищеність його діяльності від негативних впливів зовнішнього середовища, а також спроможність швидко усунути різноманітні загрози або пристосуватися до наявних умов, що не позначаються негативно на його діяльності. Зміст цього поняття містить у собі систему засобів, що забезпечують економічну стабільність підприємства» [9].

М. Камлік вважає, що економічна безпека підприємства – це «комплекс взаємопов'язаних заходів організаційно-правового характеру, що здійснюються спеціальними органами, службами, підрозділами суб'єкта господарювання, спрямованих на захист життєво важливих інтересів особистості, підприємства і держави від протиправних дій з боку реальних чи потенційних фізичних або юридичних осіб, які можуть привести до істотних економічних втрат, та забезпечення економічного зростання у майбутньому» [10].

Л. Шемаєва визначає систему економічної безпеки підприємства як «організовану сукупність різних елементів: принципів, підходів, концепції економічної безпеки, а також служб, засобів, методів організації, які спрямовані на вирішення різних завдань і забезпечують захист суб'єкта господарювання від загроз зовнішнього та внутрішнього середовища» [11].

Щодо поняття «економічної безпеки будівельного підприємства», автори вважають, що це означає взаємодію окремих функціональних компонентів, які забезпечують стабільний економічний стан, який сприяє ефективному використанню всіх наявних ресурсів, адаптації до зовнішніх умов і впровадженню заходів, спрямованих на усунення або запобігання загрозам для успішної виробничої та фінансової діяльності.

Ефективне управління економічною безпекою будівельного підприємства потребує дослідження галузевої специфіки. За результатами аналізу особливостей будівельної індустрії систематизовано її характерні риси та виділено найбільш важливі з них: [12]:

1) переважна можливість використання будівельної продукції лише за місцем виробництва, тобто за її нерухомістю. Вартісні характеристики об'єктів будівництва також залежать від їх тісного зв'язку із землею та відносин власності до неї;

2) висока мобільність виробництва, пов'язана з виробництвом продукту не за місцем розміщення виробника (будівельної компанії), а на ділянці, визначеній замовником;

3) значна залежність від природно-кліматичного та антропогенного середовища, що вимагає розробки спеціальних технічних і технологічних рішень для кожного об'єкта, що впливає на продуктивність праці, охорону та безпеку, а також тривалість і послідовність проведення будівельних робіт;

4) досить тривалий господарський цикл і низька швидкість обороту капіталу;

5) висока вартість об'єктів будівництва та значна тривалість їх експлуатації;

6) велика кількість ресурсів потрібна для будівництва, що пояснює поширену практику авансових платежів і стовідсоткової передплати;

7) високий рівень індивідуалізації та персоналізації споживачів (у більшості випадків споживачі будівельної продукції визначаються до зведення);

8) складні техніко-економічні зв'язки в галузі пояснюють значну потребу у взаємодії багатьох підприємств і організацій під час створення будівельної продукції;

9) велика кількість різноманітної документації та необхідність дотримання державних стандартів, норм і правил;

10) надзвичайно зарегульована та непрозора процедура ліцензування та отримання дозвільних документів.

Об'єктом управління економічною безпекою будівельного підприємства є комплекс процесів, які підвищують здатність підприємства протистояти шкідливим впливам зовнішнього середовища.

Предмет управління – діяльність апарату управління, спрямована на стійкий розвиток підприємства.

Власник будівельного підприємства виступає суб'єктом управління, який із залученням спеціально підготовленого персоналу самостійно керує економічною безпекою будівельного підприємства.

Можна з упевненістю стверджувати, що організаційний механізм управління економічною безпекою будівельного підприємства повинен включати взаємодію двох підсистем: управлінської, яка впливає на рівень економічної безпеки будівельного підприємства, і підпорядкованої, на яку цей вплив спрямований. Функції системи управління економічною безпекою будівельного підприємства забезпечують взаємодію цих систем.

Економічна література часто ототожнює поняття «організаційно-економічний механізм», «господарський механізм» і «економічний механізм», і вітчизняні вчені не мають єдиного розуміння змісту поняття «організаційний механізм». Згідно з Ілляшенком С. М., багато науковців не відрізняють організаційний механізм від економічного, тому організаційно-економічний механізм є основою для всіх видів діяльності [13].

На думку авторів, організаційний механізм можна визначити як систему певних правил і стандартів, які застосовуються на підприємстві, а також способів поєднання та забезпечення взаємозв'язаної роботи функціональних підрозділів підприємства з метою ефективного використання всіх потенційних можливостей на всіх етапах його діяльності.

Також, «організаційний механізм» - це всі організаційні та розпорядчі дії, які є взаємозалежними і в сукупності забезпечують виконання досягнення поставлених цілей.

Організаційний механізм управління економічною безпекою будівельного підприємства повинен забезпечувати розробку основних принципів системи управління, створення служби економічної безпеки на підприємстві, збір необхідної інформації та нагляд за дотриманням планових показників.

Основні елементи організаційного механізму управління економічною безпекою будівельного підприємства представлено на рис. 1.

На основі визначення основних елементів організаційного механізму управління економічною безпекою будівельного підприємства можна зробити висновок про те, що організаційний механізм – це сукупність організаційних складових у механізмі управління (мета, функції та завдання управління, технології та методи управління, правила, норми та принципи, організаційні процеси), що мають певний управлінський вплив на забезпечення економічної безпеки та збереження комерційних інтересів суб'єкта господарювання.

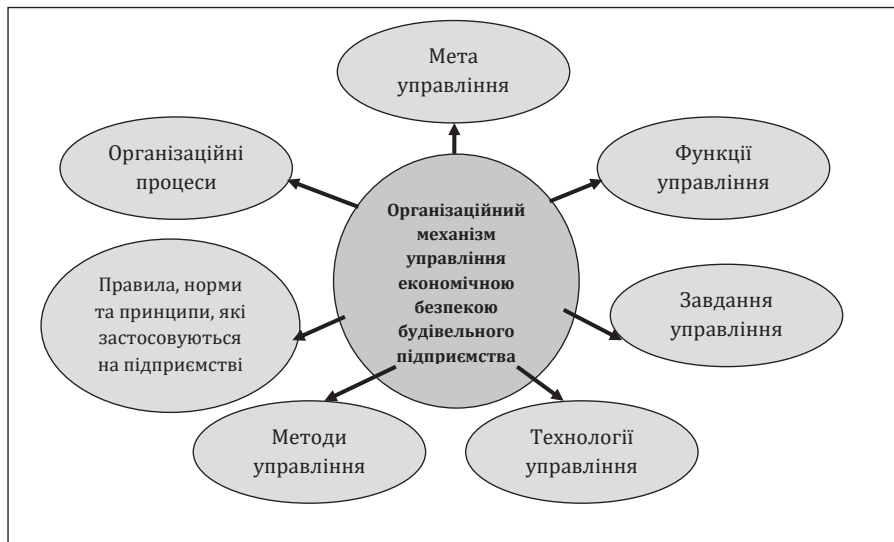

Рис. 1. Основні елементи організаційного механізму управління економічною безпекою будівельного підприємства (побудовано авторами)

Організація управління економічною безпекою будівельного підприємства визначається напрямками організації процесу управління та організаційною структурою управління.

Напрями організації процесу управління економічною безпекою будівельного підприємства включають:

- зосередження на досягненні мети та завдань управління економічною безпекою будівельного підприємства;
- надання пріоритету заходам, спрямованим на ліквідацію, мінімізацію та попередження загроз економічній безпеці будівельного підприємства;
- оптимізація кількості та послідовності процесів управління економічною безпекою будівельного підприємства;
- оптимізація рівня централізації та децентралізації процесів управління економічною безпекою будівельного підприємства;
- оптимізація розподілу робіт між процесами управління;
- розробка алгоритмів інформаційного забезпечення для всіх процесів управління економічною безпекою;
- зменшення кількості факторів, які можуть негативно вплинути на систему економічної безпеки.

До основних вимог щодо формування організаційної структури управління економічною безпекою будівельного підприємства належать:

- адаптованість організаційної структури управління економічною безпекою будівельного підприємства до умов зовнішнього середовища;
- наявність оптимальної організаційної структури управління економічною безпекою будівельного підприємства;
- оптимізація кількості складових у системі управління економічною безпекою будівельного підприємства;
- забезпечення відповідності методів управління стратегічними цілями та оперативними завданнями для отримання достатнього рівня економічної безпеки;
- забезпечення поєднання розпорядчої та виконавчої відповідальності керівників у процесі управління економічною безпекою будівельного підприємства;
- забезпечення відповідності повноважень працівників щодо виконання завдань, які їм були поставлені.

Отже, в умовах бойових дій на території нашої країни та руйнування вітчизняної інфраструктури, одним з актуальних питань для керівників будівельних підприємств є формування такого організаційного механізму управління економічною безпекою, який би був спроможний забезпечити швидке реагування та запровадження певних дій для нейтралізації та запобігання існуючих загроз. До того ж, будівельні підприємства є частиною критичної інфраструктури, тому вкрай важливою є стабільність їх роботи, захист від руйнування, або припинення діяльності.

Висновки. Проведене дослідження дозволило узагальнити теоретичні основи формування організаційного механізму управління економічною безпекою будівельних підприємств. Визначено напрями організації процесу управління економічною безпекою, а також вимоги до організаційної структури управління.

За результатами проведеного дослідження, можна дійти висновку, що формування організаційного механізму управління економічною безпекою будівельних підприємств дозволить забезпечити їм стабільну роботу, проводити своєчасну ідентифікацію та попередження виникнення загроз, визначати їх вплив на діяльність підприємства, оперативно приймати управлінські рішення для запобігання або усунення ризику виникнення загроз.

Перспективою подальших досліджень має стати розробка методичного підходу до оцінювання ефективності формування та реалізації організаційного механізму управління економічною безпекою будівельних підприємств.

Література:

1. Андриєнко В. М. Сучасні підходи до забезпечення економічної безпеки будівельних підприємств. *Будівельне виробництво*. 2013. № 55. С. 14–22.

Andriienko, V. M. (2013) Suchasni pidkhody do zabezpechennia ekonomichnoi bezpeky budivelnnykh pidpriemstv [Modern approaches to ensuring the economic security of construction enterprises]. *Budivselne vyrobnytstvo* [Construction production]. vol. 55, pp. 14–22 [in Ukrainian].

2. Богдан Н. М. Теоретичні аспекти забезпечення економічної безпеки підприємств будівельного комплексу в процесі взаємодії із зовнішнім середовищем. *Ефективна економіка*. 2012. № 10. С. 18–26.

Bohdan, N. M. (2012) Teoretychni aspekty zabezpechennia ekonomichnoi bezpeky pidpriemstv budivelnoho kompleksu v protsesi vzaiemodii iz zovnishnim seredovyschem [Theoretical aspects of ensuring the economic security of enterprises of the construction complex in the process of interaction with the external environment]. *Efektivna ekonomika* [Efficient economy]. vol. 10, pp. 18–26 [in Ukrainian].

3. Дмитренко В. І. Методичний підхід до оцінювання стану системи економічної безпеки будівельних підприємств під впливом державного регулювання. *Вісник Черкаського університету. Серія «Економічні науки»*. 2015. № 33 (366). С. 37–42.

Dmytrenko, V. I. (2015) Metodychnyi pidkhid do otsiniuvannia stanu systemy ekonomichnoi bezpeky budivelnnykh pidpriemstv pid vplyvom derzhavnoho rehuliuвання [A methodical approach to assessing the state of the economic security system of construction enterprises under the influence of state regulation]. *Visnyk Cherkaskoho universytetu. Seriya «Ekonomiczni nauky»* [Herald of Cherkasy University. Series «Economic Sciences»]. vol. 3 (366), pp. 37–42 [in Ukrainian].

4. Дяченко К. С. Система економічної безпеки діяльності будівельних підприємств у розрізі функціональних складових. *Проблеми і перспективи розвитку підприємництва*. 2019. № 22. С. 45–69.

Diachenko K.S. (2019) Systema ekonomichnoi bezpeky diialnosti budivelnnykh pidpriemstv u rozrizi funktsionalnykh skladovykh [The system of economic security of the activity of construction enterprises in terms of functional components]. *Problemy i perspektyvy rozvytku pidpriemnytstva* [Problems and prospects of entrepreneurship development]. vol. 22, pp. 45–69 [in Ukrainian].

5. Kondratenko, N. O., Kovalenko, L. B., Novikov, D. A., Gnatenko, M. K. (2019). Methodical approach to assessing the level of construction company financial security. *Financial and credit activity: problems of theory and practice*. №29. С. 287–295. URL: <https://fkd.net.ua/index.php/fkd/article/view/2076> (accessed: 15.10.2023) [in English].

6. Kondratenko, N. O., Doroshenko, H. O., Ternova, I. A., Babych, S. N., Dorosheko, O. G. (2020). Organizational and methodical provision of the financial and economic security management of the enterprise. *Financial and credit activity: problems of theory and practice*. Т. 1, № 32. С. 129–137. URL: <https://fkd.net.ua/index.php/fkd/article/download/2872/2910> (accessed: 15.10.2023) [in English].

7. Пархоменко Н. О. Особливості управління економічною безпекою будівельного підприємства. *Ефективна економіка*. 2020. № 5. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7877> (дата звернення: 15.10.2023).

Parkhomenko, N. O. (2020). Osoblyvosti upravlinnia ekonomichnoiu bezpekoiu budivelnoho pidpriemstva [Peculiarities of managing the economic security of a construction enterprise]. *Efektivna ekonomika* [Efficient economy]. vol. 5 [in Ukrainian].

8. Попело О. В., Дубина М. В. Теоретичні аспекти забезпечення економічної безпеки будівельних підприємств в контексті підвищення їх конкурентоспроможності. *Економіка та суспільство*. 2023. № 54. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2811> (дата звернення: October 15, 2023).

Popelo, O. V., Dubyna, M.V. (2023). Teoretychni aspekty zabezpechennia ekonomichnoi bezpeky budivelnnykh pidpriemstv v konteksti pidvyshchennia yikh konkurentospromozhnosti [Theoretical aspects of ensuring the economic security of construction enterprises in the context of increasing their competitiveness]. *Ekonomiczna ta suspilstvo* [Economy and society]. vol. 54. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2811> (accessed October 15, 2023) [in Ukrainian].

9. Бондарчук Н. В., Кубрак А. А. Організаційні засади формування системи економічної безпеки на підприємстві. *Молодий вчений*. 2017. № 12 (52). С. 577–580.

Bondarchuk, N. V., Kubrak, A. A. (2017). Orhanizatsiini zasady formuvannia systemy ekonomichnoi bezpeky na pidpriemstvi [Organizational principles of the formation of the economic security system at the enterprise]. *Molodyi vchenyi [A young scientist]*. vol. 12 (52), pp. 577–580 [in Ukrainian].

10. Камлик М. І. Економічна безпека підприємницької діяльності. Економіко-правовий аспект: навч. посіб. Київ: Атіка, 2005. 432 с.

Kamlyk, M. I. (2005). Ekonomichna bezpeka pidpriemnytskoi diialnosti. Ekonomiko-pravovyi aspekt : navch. posib [Economic security of business activity. Economic and legal aspect: education. manual]. Kyiv: Atika, 432 p. [in Ukrainian].

11. Шемаєва Л. Г. Економічна безпека у стратегічній взаємодії з суб'єктами зовнішнього середовища : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра екон. наук: спец. 21. 04. 02 / Київ, 2010. 39 с.

Shemaieva, L. H. (2010). Ekonomichna bezpeka u stratehichnii vzaiemodii z subiektamy zovnishnoho seredovyscha [Economic security in strategic interaction with the subjects of the external environment] : avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia dra ekon. nauk: spets. 21. 04. 02 / Kyiv [in Ukrainian].

12. Дмитриченко Л. І., Матвієнко О. Д. Особливості розвитку будівельної індустрії в Україні. Проблеми розвитку зовнішньоекономічних зв'язків та залучення іноземних інвестицій: регіональний аспект. 2008. № 3. С. 944–947.

Dmytrychenko, L. I., Matvienko, O. D. (2008). Osoblyvosti rozvytku budivelnoi industrii v Ukrainy [Peculiarities of the development of the construction industry in Ukraine]. *Problemy rozvytku zovnishnoekonomichnykh zviyazkiv ta zaluchennia inozemnykh investytsii: rehionalnyi aspekt [Problems of development of foreign economic relations and attraction of foreign investments: regional aspect]*. vol. 3, pp. 944-947 [in Ukrainian].

13. Ілляшенко С. М., Біловодська О. А. Управління інноваційним розвитком промислових підприємств: монографія. Суми: Університетська книга, 2010. 281 с.

Illiashenko, S. M., Bilovodska, O. A. (2010). Upravlinnia innovatsiinym rozvytkom promyslovykh pidpriemstv [Management of innovative development of industrial enterprises]: monohrafiia. Sumy: Universytetska knyha. 281 p. [in Ukrainian].

Отримано: 26 листопада 2023 р.

Прорецензовано: 11 грудня 2023 р.

Прийнято до друку: 18 грудня 2023 р.

e-mail: dymchenkoov@kname.edu.ua

ORCID-ідентифікатор: <https://orcid.org/0000-0001-8817-2517>

e-mail: valerii.ostrohliad@kname.edu.ua

ORCID-ідентифікатор: <https://orcid.org/0009-0007-0667-0696>

DOI: 10.25264/2311-5149-2023-31(59)-25-30

Димченко О. В., Острогляд В. К. Теоретичні аспекти формування кадрової політики підприємства. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка»* : науковий журнал. Острого : Вид-во НаУОА, грудень 2023. № 31(59). С. 25–30.

УДК: 331.108

JEL-класифікація: M12, M51, M54

Димченко Олена Володимирівна,

*доктор економічних наук, професор, професор кафедри підприємництва та бізнес-адміністрування,
Харківський національний університет міського господарства імені О. М. Бекетова*

Острогляд Валерій Костянтинович,

*аспірант кафедри підприємництва та бізнес-адміністрування,
Харківський національний університет міського господарства імені О. М. Бекетова*

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ КАДРОВОЇ ПОЛІТИКИ ПІДПРИЄМСТВА

У статті розкриваються основні теоретичні положення щодо формування кадрової політики підприємства. Дасться авторське трактування кадрової політики, яке узагальнює бачення різних авторів на її сутність. У системному вигляді позначено принципи її формування, основні структуроутворюючі елементи. Особлива роль приділяється одному з фундаментальних документів, на основі якого формується кадрова політика, а саме розглядається сутність положення про кадрову політику та її структурне наповнення. Акцентується увага на важливості розуміння дотримання принципу відкритості кадрової політики топ-менеджментом підприємства. Можливості розгляду кадрової політики як ключового фактора для забезпечення стабільного функціонування та поступального розвитку підприємства у майбутньому. Надано рекомендації щодо використання системно-адаптивного підходу при структуруванні змісту робіт з формування кадрової політики великого підприємства, що відповідає сучасним викликам. Статтю можна розглядати як практичне керівництво при формуванні кадрової політики підприємства.

Ключові слова: *кадрова політика, кадровий потенціал, принципи, структура, інновації, системно адаптивний підхід.*

Olena Dymchenko,

*doctor's degree in economics, professor of the Department of entrepreneurship and business administration,
O. M. Beketov National University of Urban Economy in Kharkiv*

Valerii Ostrohliad,

*post-graduate student of the Department of entrepreneurship and business administration,
O. M. Beketov National University of Urban Economy in Kharkiv*

THEORETICAL ASPECTS OF THE FORMATION OF THE PERSONNEL POLICY OF THE ENTERPRISE

The article reveals the main theoretical provisions regarding the formation of the company's personnel policy. The author's interpretation of personnel policy is given, which summarizes the vision of different authors on its essence. The principles of its formation, the main structure-forming elements are indicated in a systematic form. A special role is given to one of the fundamental documents on the basis of which personnel policy is formed, namely, the essence of the provision on personnel policy and its structural content is considered. Attention is focused on the importance of understanding compliance with the principle of openness of personnel policy by the top management of the enterprise. Possibilities of considering personnel policy as a key factor to ensure stable functioning and progressive development of the enterprise in the future. Based on the above, it can be determined that the personnel support of the enterprise is an integral set of the personnel's capabilities for labor activity, which is understood as their ability to creative, productive work, to master new tools, technology and methods of labor; to improve their professional skills, innovative activities, etc. Thus, the carrier of human resources, taking into account the stages of its formation, development, and use, is the personnel of the enterprise without limitation of its age, educational level of development, professionalism, and qualifications. From the point of view of personnel management, human resources are the collective abilities and capabilities of the company's personnel, which are necessary in order to carry out actions that provide the company with strategic advantages among competitors. The value of human resources for the achievement of the company's strategic goals in the field of personnel management determines its role and place in the personnel management process. The object of personnel management of the enterprise is human resources, the possibilities of its formation and effective use. Recommendations are provided on the use of a system-adaptive approach when structuring

the content of work on the formation of personnel policy of a large enterprise that meets modern challenges. The article can be considered as a practical guide in the formation of the company's personnel policy.

Keywords: *personnel policy, personnel potential, principles, structure, innovations, system adaptive approach*

Постановка проблеми. В умовах високого ступеня невизначеності та ризику підприємства будь-якої сфери діяльності націлені на забезпечення сталого функціонування та розвитку. Забезпечити це досить складно. Підприємства повинні вибудовувати свою діяльність у трендах, що задаються політикою держава в галузі впровадження інновацій та цифровізації, підвищення якості продукції, що виробляється або послуг. Динамічні характеристики розвитку довкілля підприємства зумовлюють потреба у посиленні кадрового потенціалу, оскільки персонал стає однією з ключових чинників, дозволяють підприємству стабільно функціонувати нині. Відправною точкою у формуванні та посиленні кадрового потенціалу підприємства виступає кадрова політика. Саме вона безпосередньо впливає на організацію та реалізацію всього процесу роботи з персоналом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасним проблемам процесу формування кадрової політики завжди приділялося багато уваги як науковців так і практиків. Вагомий внесок внесли: Л. В. Балабанова [1], Т. І. Лепейко [2], О. Ю. Білоус [3], Н. Г. Гончаренко [4] та ін.

Але, деякі питання щодо теоретичних аспектів формування кадрової політики підприємства не були досліджені у повній мірі та потребують ретельного опрацювання.

Метою статті є узагальнення теоретичних аспектів формування кадрової політики підприємства.

Виклад основного матеріалу дослідження. У наукових працях як в Україні, так і в інших країнах приділяється достатня увага теоретичному аспекту процесу формування кадрової політики. Згідно з відповідними публікаціями, це питання активно обговорюється аналітиками, експертами та топ-менеджерами компаній. Тим не менш, поки що не існує єдиної думки щодо розкриття її сутності, технології, основних принципів формування та багатьох інших елементів. Можна зробити висновок, що, узагальнюючи пояснення, представлені в статтях таких авторів, як Л. В. Балабанова [1], Т. І. Лепейко [2], О. Ю. Білоус [3] та ін., а також досліджуючи її застосування до поточних кадрових політик великих комерційних структур і бюджетних організацій, вона визначає як філософію роботи керівників з персоналом, а також основні принципи, на основі яких побудована вся робота

Багато процесів у суспільстві забезпечуються кадровим потенціалом, який визначається як кількість ресурсів і можливостей працівника. Ці процеси включають взаємодію між людьми, соціальні запити суспільства щодо якостей, необхідних працівникам, і їхню соціальну орієнтацію. Для задоволення попиту на ринку праці необхідно враховувати вимоги до працівників певних кваліфікацій, таких як креативність, інноваційність і навички. Це створює основу для оцінки соціальної значимості людини.

Винагорода за працю, незважаючи на торги щодо ціни, є засобом взаємної компенсації інтересів працівника та суспільства. Якщо потенціал кадрів недостатній, суспільство шукає способи зменшити потребу та пропозицію шляхом контролю, навчання або звільнення. Таким чином, потенціал працівника є сферою перехрещення інтересів особистості та суспільства.

Одним із найважливіших елементів управління персоналом для підприємств усіх форм власності та видів діяльності є залучення необхідної кількості персоналу (кадрове забезпечення), який має необхідні професійні та особистісні характеристики для конкретного підприємства. Для повного комплектування персоналу компанії необхідно враховувати всі особливості джерел, засобів і методів пошуку працівників. Цю інформацію потрібно порівняти з потребами, фінансовими умовами, особливостями виробництва та роботою компанії, щоб прийняти виважені рішення щодо використання комплексу інструментів, які дозволять швидко та якісно знайти та залучити працівників [9]. Таким чином, кадрова політика має розумітися як система принципів, цілей, завдань і основних напрямків роботи з персоналом, яка сформована на основі місії та стратегії діяльності підприємства. Таким чином, мета кадрової політики полягає в тому, щоб створити та змінити умови, які забезпечують ефективне кадрове забезпечення для реалізації місії та стратегії розвитку підприємства (рис. 1).

Процес формування кадрової політики досить складний, що має ітераційний характер, а також вимагає активної участі не лише представників кадрової служби, а й топ-менеджменту за напрямками діяльності підприємства та його функціональних підсистем.

При цьому кадрова політика може бути активною, пасивною, реактивною чи превентивною. У сучасних умовах топ-менеджмент компаній, особливо великих, повинен прагнути до активного типу кадрової політики компанії. Слід зазначити, що зміна типу кадрової політики може бути пов'язана з життєвим циклом бізнесу та тим, як він розвивається від пасивного до активного. Сутність кожного типу кадрової політики досить докладно розглянута на роботах [3,5]. Основний фундамент формалізації кадрової політики представлено на рис. 2.

КАДРОВА ПОЛІТИКА

Кадровий процес	Тип кадрової політики	
	відкрита	закрита
Набір персоналу	Ситуація високою конкуренції на ринці праці	Ситуація дефіциту робочої сили, відсутність припливу нових робочих рук
Адаптація персоналу	Можливість швидкого включення до конкурентних відносин, впровадження нових для організації підходів, запропонованих новачками	Ефективна адаптація за рахунок інституту наставників, високої згуртованості колективу, включення до традиційних підходів
Навчання та розвитку персоналу	Часто проводиться у зовнішніх центрах, сприяє запозиченню нового	Часто проводиться у внутрішньо корпоративних центрах, сприяє формуванню єдиного погляду, загальних технологій, адаптовано до роботи організації
Просування персоналу	Утруднена можливість зростання, оскільки переважає тенденція набору персоналу	Перевага при призначенні на вищі посади завжди надається співробітникам компанії, проводиться планування кар'єри
Мотивація та стимулювання	Перевага надається питанням стимулювання (зовнішньої мотивації)	Перевага надається питанням мотивації (задоволення потреба в стабільності, безпеці, соціальному прийнятті)
Впровадження інновацій	Постійний інноваційний вплив з боку нових співробітників, визначення відповідальності співробітника та організації	Необхідність спеціально ініціювати процес розробки інновацій, високе почуття причетності, відповідальності за зміни за рахунок усвідомлення спільності долі людини та підприємства

Рис. 1. Порівняльна характеристика двох типів кадрової політики підприємства

Концепція стратегічного розвитку підприємства є основою для формування кадрової політики, яка потім відображається в кадровій стратегії. Слід зазначити, що впровадження окремих елементів кадрової політики має вписуватися в кадрову політику держави загалом і враховувати дії різних факторів довкілля, включаючи соціальні тенденції на ринку праці, політичні та економічні події в країні.

У деяких великих компаніях внутрішній документ, що регулює процес створення кадрової політики, є положення про її формування. Цель цього документа полягає в тому, щоб визначити основні цілі, завдання та принципи формування кадрової політики, а також організаційний механізм для розробки та реалізації цієї політики. Сам документ є важливим і є результатом значної організаційної та аналітичної роботи [5].

Наукова література не містить жодної думки щодо структури Положення про кадрову політику. Узагальнюючи роботи різних авторів і керуючись принципами лаконічності та не надмірності, можна прийти до висновку про те, що структура, представлена нижче, є доцільним:

1. Загальні положення:
 - призначення документа;
 - поняття кадрової політики;
 - основні напрями кадрової політики;
 - нормативно-правова база.
2. Цілі, завдання та принципи кадрової політики.

Рис. 2. Базис формування кадрової політики підприємства

3. Формування та впровадження кадрової політики:

- основні методи створення кадрової політики;
- структурні компоненти кадрової політики та їх значення;
- організація та нагляд за формуванням кадрової політики;
- участь керівництва та персоналу університету в реалізації політики щодо кадрів;
- оцінка виконання кадрової політики та змін.

Напрямки, які деталізовані, включають загальні положення та зв'язок бізнес-стратегії з управлінням персоналом; бачення в галузі управління персоналом; основні складові політики управління персоналом; основні положення політики управління персоналом щодо підвищення результативності та залучення «найкращих із найкращих» до компанії; навчання та розвиток; планування та управління кадрами; і так далі, структурне наповнення політики управління персоналом безпосередньо [4]. Однак, оптимальним з авторської точки зору дотримуватиметься базових напрямків, відображених у таблиці 1.

Основним принципом кадрової політики має бути збалансованість з точки зору забезпечення досягнення організаційних та індивідуальних цілей персоналу, мати системний та комплексний характер, бути відкритою та прозорою для всього персоналу підприємства. Необхідно зазначити, що в організаціях, у тому числі й великих, як і раніше, спостерігається ситуація, коли персонал не знайомий з кадровою політикою підприємства, а в деяких випадках навіть не підозрює про існування цього документа. Крім зазначених принципів кадрова політика має бути гнучкою і за необхідності досить швидко адаптуватися до змінних умов внутрішнього та зовнішнього середовища підприємства.

Таблиця 1

Основні цілі та напрямки кадрової політики

Напрямок кадрової політики	Завдання кадрової політики
1. Формування кадрового складу	Оптимізація складу та структури персоналу, комплектування компанії персоналом відповідно до цільових установок і тенденцій розвитку
2. Організація діяльності робітників	Отримання максимального ефекту від використання співробітників організації в управлінських та виробничих процесах підприємства
3. Оцінка діяльності робітників	Визначити відповідність персоналу кваліфікаціям і результатам праці
4. Розвиток навичок робітників	Створити можливості для самореалізації та повного розкриття професійного та особистісного потенціалу співробітників компанії, створивши для них унікальні шляхи розвитку
5. Мотивація робітників	Забезпечити високий рівень зацікавленості персоналу в реалізації місії та стратегії розвитку підприємства. Це також дозволяє компанії адаптуватися до змін у внутрішньому та зовнішньому середовищі

Системно-адаптивний підхід є основою структурування системи роботи з формування кадрової політики великого підприємства, що відповідає сучасним викликам. Цей підхід забезпечує комплексне використання методів і інструментів управління кадровим потенціалом з урахуванням можливих тенденцій, а також створює умови для ефективного вибудовування суб'єктно-об'єктних відносин при формуванні кадрової політики.

Таким чином, кадрове забезпечення підприємства є системою складових частин, які складають потенціал кожного працівника. Ефект колективної праці перевершує кількість працівників, які працюють індивідуально, коли вони об'єднані в єдиний, планомірно організований процес праці. Поняття розвитку персоналу є складним і різноманітним і охоплює різноманітні взаємозалежні психологічні, педагогічні, соціальні та економічні проблеми.

Виходячи з цього, можна визначити кадровий забезпечення підприємства як інтегральну сукупність можливостей працівників щодо трудової активності, яка включає їхні здібності до творчої, продуктивної роботи, освоєння нових робочих інструментів, технологій і методів роботи, підвищення своєї професійної майстерності та інновацій тощо. Таким чином, персонал підприємства, незалежно від віку, освіти, професіоналізму чи кваліфікації, є носієм кадрового забезпечення, враховуючи всі стадії його формування, розвитку та використання.

Кадрове забезпечення, з точки зору управління персоналом, визначається як сукупність можливостей і здібностей персоналу підприємства, необхідних для того, щоб здійснювати дії, які забезпечують підприємству стратегічну перевагу над конкурентами. Зважаючи на важливість кадрового забезпечення для досягнення стратегічних цілей компанії в сфері управління персоналом, його роль і місце в процесі управління персоналом визначаються. Таким чином, ми вважаємо, що управління персоналом підприємства стосується кадрового забезпечення, а також того, як його можна створити та використовувати.

Як об'єкт управління персоналом, кадрове забезпечення може значно вплинути на результати діяльності підприємства. Якщо всі елементи технології роботи з персоналом – набір, вибір, адаптація, кар'єрне просування, оцінка результатів праці, сучасні методи мотивації та організації праці – поєднані в єдину програму, це важлива частина стратегії управління персоналом компанії.

Підготовка інноваційних працівників, здатних до творчої праці, професійного розвитку та використання наукомістких та інформаційних технологій за допомогою розвитку системи безперервної освіти та навчання впродовж життя, є важливим компонентом кадрової складової інноваційного розвитку економіки в умовах становлення економіки знань.

Висновки. У результаті проведеного дослідження встановлено, що формування кадрової політики є важливим процесом для бізнесу. З огляду на те, наскільки детально вона буде вивчена та всебічно відображати різні аспекти управління персоналом, стільки ж успішною буде діяльність підприємства та його адаптація до інновацій або будь-яких інших перспективних ідейних трендів.

Топ-менеджери повинні розуміти важливість кадрової політики, яка була розроблена, а також забезпечити, щоб вона була активною та відкритою для всього персоналу. Вони також повинні організувати процес ознайомлення з нею та, у деяких випадках, створювати зворотний зв'язок щодо пропозицій щодо можливих коригувань. Ці пропозиції надаються безпосередньо персоналом, який бере участь у всіх процесах підприємства. На думку спеціалістів у галузі управління персоналом, застосування пасивної кадрової політики призведе до зниження потенціалу кадрів компанії, зростання плинності кадрів, збільшення витрат на персонал тощо.

Література:

1. Балабанова Л. В. Управління персоналом. URL: <http://www.twirpx.com/file/544700/>.
Balabanova L. V. Upravlinnya personalom. URL: <http://www.twirpx.com/file/544700/>.
2. Лепейко Т.І. Управління персоналом підприємства в умовах невизначеності (поведінковий підхід): монографія. ХНЕУ. 2010. 236 с.
Lepeyko T.I. Upravlinnya personalom pidpryyemstva v umovakh nevyznachenosti (povedinkovyy pidkhid): monohrafiya. KHNEU. 2010. 236 s.
3. Білоус О.Ю. Конвенції Міжнародної організації праці як джерела трудового права України: Дис. канд. юрид. наук: 12.00.05. 2016. 195с.
Bilous O.YU. Konventsiyi Mizhnarodnoyi orhanizatsiyi pratsi yak dzherela trudovoho prava Ukrayiny: Dys. kand. yuryd. nauk: 12.00.05. 2016. 195s.
4. Гончаренко Н.Г. Аналіз ринку праці та проблеми зайнятості населення України. Економіка та управління національним господарством. 2018. Випуск 25. С. 35–38.
Honcharenko N.H. Analiz rynku pratsi ta problemy zaunyatosti naseleennya Ukrayiny. Ekonomika ta upravlinnya natsional'num hospodarstvom. 2018. Vypusk 25. S. 35–38.
5. Мельничук Л.С. Основні проблеми зайнятості населення України. Наукові праці. Економіка. 2012. Вип. 177. Т. 189. С. 105–108.
Mel'nychuk L.S. Osnovni problemy zaunyatosti naseleennya Ukrayiny. Naukovi pratsi. Ekonomika. 2012. Vyp. 177. T. 189. S. 105–108.
6. Михайліченко М.В., Рудик Я.М. Кадровий менеджмент: навчальний посібник. 2017. 323 с.
Mykhaulychenko M.V., Rudyk YA.M. Kadrovyu menedzhment: navchal'nyu posibnyk. 2017. 323 s.
7. Тарасенко В.С. Кадровий менеджмент: навчально-методичний посібник. 2021. 38 с.
Tarasenko V.S. Kadrovyu menedzhment: navchal'no-metodychnyy posibnyk. 2021. 38 s.
8. Шубалий О.М. Управління персоналом: підручник. Луцький НТУ. 2018. 404 с.
Shubalyu O.M. Upravlinnya personalom: pidruchnyk. Luts'kyu NTU. 2018. 404 s.
9. Ольшанська О. В. Сучасні проблеми економічного розвитку України: монографія. К.: ТОВ «ДКС центр». 2018. 184 с.
Ol'shanska O. V. Suchasni problemy ekonomichnoho rozvytku Ukrayiny: monohrafiya. K.: TOV «DKS tsentr». 2018. 184 s.
10. Міжнародний кадровий портал URL: <https://grc.ua>
Mizhnarodnyu kadrovyu portal. URL: <https://grc.ua>
11. Шаповал О.А., Іваній А.О., Гальченко А.О. Кадрова політика підприємства як інструмент системи управління персоналом. Економічний вісник Запорізької державної інженерної академії. 2018. № 5 (17). С. 149–151.
Shapoval O.A., Ivaniy A.O., Hal'chenyuk A.O. Kadrova polityka pidpryyemstva yak instrument systemy upravlinnya personalom. Ekonomichnyy visnyk Zaporiz'koyi derzhavnoyi inzhenernoyi akademiyi. 2018. № 5 (17). S. 149–151.
12. Шаповал О.А. Управління персоналом: навчальний посібник. Харків: НАНГУ. 2015. 295 с.
Shapoval O.A. Upravlinnya personalom: navchal'nyu posibnyk. Kharkiv: NANHU. 2015. 295 s.

Отримано: 20 листопада 2023 р.

Прорецензовано: 05 грудня 2023 р.

Прийнято до друку: 15 грудня 2023 р.

e-mail: olha.kryvytska@oa.edu.ua

ORCID-ідентифікатор: <https://orcid.org/0000-0002-0844-3362>

e-mail: yakimenko1961@gmail.com

ORCID-ідентифікатор: <https://orcid.org/0000-0003-0909-267X>

e-mail: oleksandr.nikolaichuk@oa.edu.ua

ORCID-ідентифікатор: <https://orcid.org/0000-0002-3507-4291>

DOI: 10.25264/2311-5149-2023-31(59)-31-36

Кривицька О. Р., Якименко О. В., Ніколайчук О. О. Складові організаційно-економічного механізму управління будівельними підприємствами. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка»* : науковий журнал. Острог : Вид-во НаУОА, грудень 2023. № 31(59). С. 31–36.

УДК: 334.02

JEL-класифікація: D 24, L 23

Кривицька Ольга Романівна,

*доктор економічних наук, професор, професор кафедри економічної теорії, менеджменту і маркетингу,
Національний університет «Острозька академія»*

Якименко Олег Вікторович,

*кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри технологій та організації будівельного виробництва,
Харківський національний університет міського господарства імені О.М. Бекетова*

Ніколайчук Олександр Олександрович,

*аспірант кафедри економічної теорії, менеджменту і маркетингу,
Національний університет «Острозька академія»*

СКЛАДОВІ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНОГО МЕХАНІЗМУ УПРАВЛІННЯ БУДІВЕЛЬНИМИ ПІДПРИЄМСТВАМИ

У статті визначено складові організаційно-економічного механізму управління будівельними підприємствами. Відзначено, що введення воєнного стану та бойові дії на території України дуже гостро виявили серйозні недоліки в організації системи управління будівельним комплексом, які продовжують негативно впливати на економічний і соціальний розвиток країни. Вітчизняні будівельні підприємства показали недостатню організаційну та економічну спроможність до викликів, які перед ними постали. Зроблено висновок, що формування організаційно-економічного механізму управління будівельними підприємствами буде сприяти успішному веденню будівельного бізнесу на основі узгодження інтерсів всіх груп стейкхолдерів та впровадження ефективної системи управління всіма видами ресурсів, що у перспективі під час відбудови країни дасть новий поштовх для розуміння всіма зацікавленими особами важливості будівництва для розвитку національного господарства України.

Ключові слова: управління, організаційно-економічний механізм, формування, будівельні підприємства.

Olha Kryvytska,

*Doctor of Economics, Professor of the Department of Economic Theory, Management and Marketing,
National University of Ostroh Academy*

Oleh Yakimenko,

*Candidate of Economic Sciences, associate professor of the Department technologies and organizations of construction
production, O. M. Beketov National University of Urban Economy in Kharkiv*

Oleksandr Nikolaichuk,

*postgraduate student of the Department of Economic Theory, Management and Marketing,
National University of Ostroh Academy*

COMPONENTS OF THE ORGANIZATIONAL AND ECONOMIC MECHANISM OF MANAGEMENT OF CONSTRUCTION ENTERPRISES

The article defines the components of the organizational and economic mechanism for managing construction enterprises. It is noted that the introduction of martial law and hostilities on the territory of Ukraine have very sharply revealed serious shortcomings in the organization of the construction complex management system, which continue to negatively affect the economic and social development of the country. Domestic construction enterprises have demonstrated insufficient organizational and economic capacity to meet the challenges they face. The author's definition of the organizational and economic mechanism for managing construction enterprises is given. It is noted that the formation of an organizational and economic mechanism for managing construction enterprises requires the attraction and proper management of the following resources: material and technical, production and technological, financial, personnel, information, and marketing. It has been found that competitive advantages of construction enterprises are always ensured provided that the quality of construction

products and their price are rationally balanced, all types of resources are used efficiently, and the level of guarantees and reliability of developers' obligations is increased, which, in the end, when using modern management mechanisms, will enable consumers and stakeholders to obtain the result they sought. The carried out research allowed to generalize the problems and determine the prospects for the formation and implementation of the organizational and economic mechanism for management of construction enterprises on the basis of providing characteristics of its main components. It is concluded that the formation of an organizational and economic mechanism for managing construction enterprises will contribute to the successful conduct of construction business on the basis of harmonizing the interests of all stakeholder groups and introducing an effective system for managing all types of resources, which in the future, during the reconstruction of the country, will give a new impetus to the understanding by all stakeholders of the importance of construction for the development of the national economy of Ukraine.

Keywords: management, organizational and economic mechanism, formation, construction enterprises

Постановка проблеми. Будівельна галузь України у будь які часи завжди була драйвером національної економіки, яка забезпечувала розвиток інфраструктури міст та територіальних громад країни. Умови сьогодення та воєнна агресія з боку Росії потребують дослідження процесів, що відбуваються у різних сферах економіки України, провідної з яких є будівельна галузь, ефективна діяльність якої на сьогодні покликана забезпечити якість життя населення на основі створення якісно нових технологій, форм організації виробництва, обслуговування та реалізації потенціалу всіх суб'єктів відтворення країни.

У ході повномасштабних воєнних дій та руйнування цивільної інфраструктури міст нашої країни стали досить очевидними основні недоліки системи управління у будівельній галузі та відсутність ефективного організаційно-економічного механізму менеджменту будівельних підприємств. Отже, вирішення проблеми формування дійового організаційно-економічного механізму управління будівельними підприємствами є актуальним на сучасному етапі відновлення країни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичним основам управління будівельними підприємствами присвячено багато наукових праць вітчизняних вчених-економістів. Серед них: В. Дмитренко [1], Д. Ісаєнко [2], О. Квасницька [3], В. Куйбіда [4], В. Троян [5], Н. Чинкуляк [6], С. Ушацький [7], Н. Фісуненко [8] та ін.

Однак, деякі питання щодо визначення складових ефективного організаційно-економічного механізму управління будівельними підприємствами не були досліджені у достатній мірі та потребують додаткового опрацювання.

Мета і завдання дослідження. Метою статті є визначення складових організаційно-економічного механізму управління будівельними підприємствами.

Виклад основного матеріалу дослідження. Введення воєнного стану та бойові дії на території України дуже гостро виявили серйозні недоліки в організації системи управління будівельним комплексом, які продовжують негативно впливати на економічний і соціальний розвиток країни. Вітчизняні будівельні підприємства показали недостатню організаційну та економічну спроможність до викликів, які перед ними постали.

Перш за все, зробимо спробу визначитися із поняттям «організаційно-економічний механізм управління», яке завжди було в центрі уваги багатьох вчених. З точки зору загальноекономічних підходів, механізм управління визначається як відповідний певній організаційно-правовій формі спосіб організації управління бізнесом з притаманними йому формами, методами, інструментами та засобами [9].

Є. Ануфрієва вважає, що «організаційно-економічний механізм – це комплекс методів, засобів та прийомів, взаємоузгоджених та взаємопов'язаних між собою, які слугують інструментом реалізації управлінської діяльності в системі підприємств на основі законодавчих актів, що регулюють підприємницьку діяльність, планових документів, орієнтованих на довгострокову перспективу, а також тактичних та оперативних планів, програм, проєктів, нормативів та нормативних актів, затверджених вищим керівництвом, які спрямовують та координують діяльність всіх функціональних підрозділів вищезазначеної системи і допомагають забезпечити прийнятний рівень її ефективності, а також система процесів, в основу якої покладено принципи, процедури, заходи та дії, визначені та затверджені, з метою реалізації стратегічних установок» [10].

Так, на думку О. Равневої «механізм управління є найбільш активною частиною системи управління, що забезпечує можливість цілеспрямованого розвитку підприємства і становить сукупність засобів управління, які включають інструменти і важелі, що відповідають орієнтирам, передбачуваним наслідкам, критеріям вибору й оцінки, обмеженням і вимогам процесу розвитку підприємства з урахуванням певної стадії циклу його розвитку та організаційних і економічних методів управління, що представляють собою способи, прийоми і технології приведення в дію і використання засобів управління» [11].

Г. Козаченко розглядає організаційно-економічний механізм, як «інструмент управління, який є сукупністю управлінських елементів і способів їхньої організаційної, інформаційної, мотиваційної та правової

підтримки, шляхом використання яких, з урахуванням особливостей діяльності підприємства забезпечується досягнення певної мети заради чого, власне, і створюється відповідний механізм» [12].

На думку авторів, під організаційно-економічним механізмом управління будівельними підприємствами слід розуміти систему скоординованих організаційних та економічних елементів (правил, методів та інструментів реалізації), які відображають специфіку виробництва будівельної продукції, та їх взаємозв'язків і відповідно правил управління цими елементами з метою забезпечення високої ефективності та прибутковості діяльності суб'єкта господарювання в існуючому середовищі задля виконання поставленої стратегічної мети при врахуванні й збереженні інтересів всіх груп стейкхолдерів.

Будь який механізм управління містить у собі такі компоненти, як: принципи і задачі управління, методи, форми і інструменти управління, організаційну структуру управління, інформацію та засоби її обробки.

Формування організаційно-економічного механізму управління будівельними підприємствами вимагає залучення та належного управління наступними ресурсами: матеріально-технічними, виробничо-технологічними, фінансовими, кадровими, інформаційними, маркетинговими.

До складових організаційно-економічного механізму управління будівельним підприємством відносяться:

- інформаційне забезпечення;
- нормативно-правове забезпечення;
- ресурсне забезпечення.

Узагальнююча схема функціонування організаційно-економічного механізму управління будівельними підприємствами наведена на рис. 1.

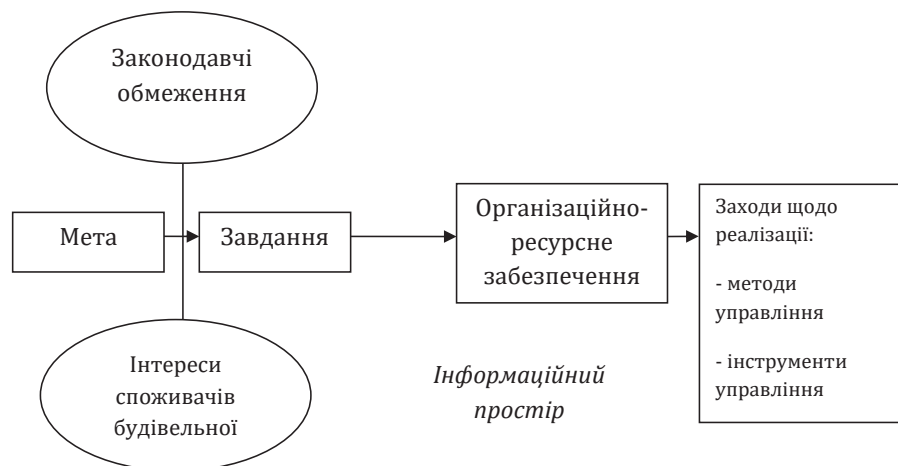

Рис. 1. Узагальнююча схема функціонування організаційно-економічного механізму управління будівельним підприємством (розроблено авторами)

Організаційно-економічний механізм управління набуває актуальності під час прийняття, обґрунтування та оцінювання управлінських рішень, формування цілей щодо отримання та розподілу прибутку, вибору ефективних шляхів їх досягнення [13].

Розглянемо більш детально організаційну та економічну складову організаційно-економічного механізму управління будівельними підприємствами. У першу чергу, зробимо спробу надати основні елементи та характеристики організаційного механізму управління будівельними підприємствами.

До основних елементів організаційного механізму управління будівельними підприємствами відносяться: структурні, організації управління, планування, організаційно-адміністративні, кадрові, інформаційні (табл. 1).

Розглянемо економічну складову організаційно-економічного механізму управління будівельними підприємствами, основними елементами якої є: формування стратегічного набору підприємства; система фінансового менеджменту; система виробничого менеджменту; мотивація та стимулювання персоналу (табл. 2).

Таблиця 1

Характеристика елементів організаційного механізму управління будівельними підприємствами

Елементи	Методи реалізації
Структурні (організаційна структура управління)	Формування та оптимізація органів управління Реорганізація структури управління Формування або ліквідація філій, представництв Проведення аудиту
Організація процесу управління	Розподіл компетенції і повноважень між органами управління підприємством Формування системи взаємодії між органами управління підприємством Організація взаємодії між учасниками виробничо-господарських відносин Узгодження діяльності органів управління Організація прозорості підзвітності посадових осіб
Планування	Визначення головної мети Формування та реалізація стратегії Узгодження стратегічного набору підприємства з інтересами всіх зацікавлених осіб (стейкхолдерів) Розробка та впровадження цільових програм та проєктів розвитку підприємства Побудова збалансованої системи показників Розробки та реалізація бізнес-планів Оперативне планування
Організаційно-адміністративні (адміністрування та контроль управлінських рішень)	Адміністрування процесів підготовки, узгодження, затвердження та документального оформлення управлінських рішень Реалізація управлінських рішень Контроль за реалізацією управлінських рішень
Кадрові	Організація процесу підбору персоналу всіх рівнів управління Оцінювання кваліфікації та ділових якостей персоналу Формування системи оцінки роботи посадових осіб підприємства Стимулювання посадових осіб
Інформаційні	Організація процесів накопичення та обміну інформацією між органами управління та посадовими особами підприємства Здійснення стратегічного моніторингу «середовища інтересів» підприємства Формування системи захисту інформації Розробка регламентів та правил користування інсайдерською інформацією

Розроблено автором на основі [14, 15]

Таблиця 2

Характеристика елементів економічного механізму управління будівельними підприємствами

Елементи	Методи реалізації
Формування стратегічного набору підприємства	Методи стратегічного управління та планування Розробка системи економічних показників та нормативів: рівень прибутку, норма рентабельності, ефективність інвестиційних проєктів Проведення аудиту річної звітності Здійснення стратегічного та оперативного контролінгу Стратегічний моніторинг
Система фінансового менеджменту	Формування та управління капіталом Формування та використання нерозподіленого прибутку підприємства Ефективне управління активами підприємства Бюджетування Моніторинг фондового та фінансового ринку Перерозподіл фінансових ресурсів
Система виробничого менеджменту	Формування інтегрованого ефективного виробничо-технологічного ланцюга Оптимальне використання ресурсів виробництва Створення та освоєння нових видів будівельної продукції Інтенсифікація інноваційної діяльності Оперативне регулювання процесів виробництва Управління якістю Контроль за виконанням планових завдань
Мотивація та стимулювання персоналу	Методи мотивування та стимулювання посадових осіб підприємства, включаючи заохочувальні виплати, участь у прибутках та капіталі Комплекси програм для підвищення кваліфікації Матеріальні заохочення (додаткові грошові виплати) Нематеріальні заохочення (подяки і похвали) Медичне обслуговування, страхування, харчування, транспортні витрати

Розроблено автором на основі [14, 15]

Завжди, конкурентні переваги будівельних підприємств забезпечуються за умови раціонального співвідношення якості будівельної продукції та її ціни, ефективного використання всіх видів ресурсів, підвищення рівня гарантій та надійності зобов'язань забудовників, що у прикінці при використанні сучасних механізмів управління надасть можливість споживачам та стейкхолдерам отримати тій результат, який вони прагнули.

Виходячи з наведених елементів (складових) організаційного та економічного механізму управління будівельними підприємствами, можна впевнено стверджувати, що основною метою діяльності будівельних підприємств є отримання прибутку та задоволення інтересів власників капіталу.

Організаційно-економічний механізм управління будівельними підприємствами має на меті вирішити питання щодо вибору моделі стратегії розвитку будівельного підприємства, створити реальні умови щодо удосконалення процесів виробництва на основі узгодженості інтересів всіх учасників будівельного ринку.

Висновки. Проведене дослідження дозволило узагальнити проблеми та визначити перспективи формування і реалізації організаційно-економічного механізму управління будівельними підприємствами на основі надання характеристик його основних складових.

За результатами проведеного дослідження, можна дійти висновку, що формування організаційно-економічного механізму управління будівельними підприємствами буде сприяти успішному веденню будівельного бізнесу на основі узгодження інтересів всіх груп стейкхолдерів та впровадження ефективної системи управління всіма видами ресурсів, що у перспективі під час відбудови країни дасть новий поштовх для розуміння всіма зацікавленими особами важливість будівництва для розвитку національного господарства України.

Перспективою подальших досліджень має стати формування та реалізація ефективного організаційно-економічного механізму управління будівельними підприємствами.

Література:

1. Дмитренко В. Проблеми та перспективи розвитку підприємств будівельної галузі. *Вчені записки університету «Крок»*. 2020. № 2(58). С. 120–127. DOI: <https://doi.org/10.31732/2663-2209-2020-58-120-127>.
2. Dmytrenko, V. (2020). Problemy ta perspektyvy rozvytku pidpryyemstv budivelnoyi haluzi [Problems and prospects of the development of enterprises in the construction industry]. *Vcheni zapysky universytetu «Krok»* [Scientific notes of «Krok» University]. № 2(58). S. 120–127. DOI: <https://doi.org/10.31732/2663-2209-2020-58-120-127> [in Ukrainian].
3. Ісаєнко Д. Будівельний комплекс України: трансформація в умовах переходу до ринкового господарства. URL: <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/putp/2011-2/doc/5/04.pdf> (дата звернення: 11.11.2023 р.).
4. Isayenko, D. Budivelnny kompleks Ukrayiny: transformatsiya v umovakh perekhodu do rynkovoho hospodarstva [The construction complex of Ukraine: transformation in the conditions of the transition to a market economy]. URL: <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/putp/2011-2/doc/5/04.pdf> [in Ukrainian].
5. Квасницька О. О. Сутність будівельної діяльності: теоретичний погляд. Збірник наукових праць Національного університету «Одеська юридична академія». URL: <http://naukovipraci.nuoua.od.ua/arhiv/tom10/43.pdf> (дата звернення: 08.11.2023 р.).
6. Kvasnytska, O. O. Sutnist' budivelnoyi diyal'nosti: teoretychnyy pohlyad [The essence of construction activity: a theoretical view]. *Zbirnyk naukovykh prats Natsionalnoho uniwersytetu «Odeska yurydychna akademiia»* [Collection of scientific works of the National University «Odesa Law Academy»]. URL: <http://naukovipraci.nuoua.od.ua/arhiv/tom10/43.pdf> [in Ukrainian].
7. Куйбіда В. Уроки кризи і оновлене бачення будівництва. *Дзеркало тижня*. 2010. №3 (782). URL: http://www.ssr.org.ua/content/ukr/archiv/dzerkalo_tyzhnya.pdf (дата звернення 28.11.2023).
8. Kuybida, V. (2010). Uroky kryzy i onovlene bachennya budivnytstva [Lessons from the crisis and a renewed vision of construction]. *Dzerkalo tyzhnya* [Mirror of the week]. №3 (782). URL: http://www.ssr.org.ua/content/ukr/archiv/dzerkalo_tyzhnya.pdf [in Ukrainian].
9. Троян В. І. Основні підходи до оцінки економічного потенціалу підприємств будівельної галузі в сучасних умовах господарювання. *Scientific Journal «ScienceRise»*. Харків. 2019. Вип. 8(61). С.6–9.
10. Troian, V. I. (2019). Osnovni pidkhody do otsinky ekonomichnoho potentsialu pidpryyemstv budivelnoyi haluzi v suchasnykh umovakh hospodaryuvannya [Basic approaches to assessing the economic potential of construction industry enterprises in modern business conditions]. *Scientific Journal «ScienceRise»*. Kharkiv. Vyp. 8 (61). S.6-9 [in Ukrainian].
11. Чинкуляк Н. М., Вода І. С. Формування оптимальної стратегії будівельної організації в умовах невизначеності. *Економіка промисловості*. 2009. № 5 (48). С. 83-87.
12. Chynkulyak, N. M., Voda, I. S. (2009). Formuvannya optymal'noyi stratehiyi budivel'noyi orhanizatsiyi v umovakh nevyznachenosti [Formation of the optimal strategy of the construction organization in conditions of uncertainty]. *Ekonomika promyslovosti* [Economy of industry]. № 5 (48). S. 83-87 [in Ukrainian].
13. Ушацький С., Шейко Ю., Тригер Г. Організація будівництва : підручник. Київ: Кондор, 2017. 521 с.
14. Ushatskyu, S., Sheyko, YU., Tryher, H. (2017). Orhanizatsiya budivnytstva [Organization of construction] : pidruchnyk. Kyuyiv: Kondor. 521 s. [in Ukrainian].

8. Фісуненко Н. Підходи до дослідження стану будівельної галузі. *Забезпечення сталого розвитку економіки: проблеми, можливості, перспективи: матеріали доповідей Міжнародної науково-практичної конференції (м. Ужгород, 16-17 лютого 2018 року)*. Ужгород : Видавничий дім «Гельветика», 2018. С. 40-43.

Fisunenکو, N. (2018). Pidkhody do doslidzhennya stanu budivelnoyi haluzi [Approaches to researching the state of the construction industry]. *Zabezpechennya staloho rozvytku ekonomiky: problemy, mozhlyvosti, perspektvy: materialy dopovidey Mizhnarodnoyi naukovo-praktychnoyi konferentsiyi (m. Uzhhorod, 16-17 lyutoho 2018 roku)* [Ensuring the sustainable development of the economy: problems, opportunities, prospects: materials of reports of the International Scientific and Practical Conference (Uzhhorod, February 16-17, 2018)]. Uzhhorod : Vydavnychyy dim «Helvetyka». S. 40-43 [in Ukrainian].

9. Економічна енциклопедія: У трьох томах. Т. 2. Редкол.: С. В. Мочерний (відпов. ред.) та ін. К.: Видавничий центр «Академія», 2001. 848 с.

Ekonomichna entsyklopediya: U trokh tomakh [Economic encyclopedia: In three volumes]. T. 2. Redkol.: S. V. Mochernyy (vidpov.red.) ta in. K.: Vydavnychyy tsentr «Akademiya», 2001. 848 s. [in Ukrainian].

10. Ануфрієва Є. І., Кучерук Г. Ю. Аналіз методів технологічного оновлення авіатранспортних підприємств. *Економіка. Фінанси. Право*. 2009. № 8. С. 17–19.

Anufriyeva, YE. I., Kucheruk, H. YU. (2009). Analiz metodiv tekhnolohichnoho onovlennya aviatransportnykh pidpryyemstv [Analysis of methods of technological renewal of air transport enterprises]. *Ekonomika. Finansy. Pravo* [Economics. Finances. Law]. № 8. S. 17–19 [in Ukrainian].

11. Раєвнева О. В. Управління розвитком підприємства: методологія, механізми, моделі : монографія. Х. : ВД «ІНЖЕК», 2006. 496 с.

Rayevnyeva, O. V. (2006). Upravlinnya rozvytkom pidpryyemstva: metodolohiya, mekhanizmy, modeli [Enterprise development management: methodology, mechanisms, models] : monohrafiya [monograph]. KH. : VD «INZHEK». 496 s. [in Ukrainian].

12. Козаченко Г. В., Ляшенко О. М., Ладко І. Ю. Управління великим підприємством : монографія. К.: Лібра, 2006. 384 с.

Kozachenko, H. V., Lyashenko, O. M., Ladko, I. YU. (2006). Upravlinnya velykym pidpryyemstvom [Management of a large enterprise] : monohrafiya [monograph]. K.: Libra. 384 s. [in Ukrainian].

13. Куцик П. О., Герєга О. В. Організаційно-економічний механізм управління ефективною діяльністю підприємств торгівлі: теоретичний аспект. *Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво*. 2018. № 3. С. 99–104.

Kutsyk, P. O., Hereha, O. V. (2018). Orhanizatsiyno-ekonomichnyy mekhanizm upravlinnya efektyvnoy diyal'nisty pidpryyemstv torhivli: teoretychnyy aspekt [Organizational and economic mechanism of effective management of trade enterprises: theoretical aspect]. *Derzhava ta rehiony. Seriya: Ekonomika ta pidpryyemnytstvo* [State and regions. Series: Economy and entrepreneurship]. № 3. S. 99–104 [in Ukrainian].

14. Сватюк О. Р. Удосконалення управління підприємствами громадського харчування. Рукопис. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.06.01. – Економіка, організація і управління підприємствами. НУ «Львівська політехніка». Львів, 2002. 128 с.

Svatiuk, O. R. (2002). Udoskonalennya upravlinnya pidpryyemstvamy hromadskoho kharchuvannya [Improvement of management of public catering enterprises]. Rukopys. Dysertatsiya na zdobuttya naukovooho stupenya kandydata ekonomichnykh nauk za spetsialnistyu 08.06.01. – Ekonomika, orhanizatsiya i upravlinnya pidpryyemstvamy. NU «Lvivska politekhnika». Lviv, 2002. 128 s. [in Ukrainian].

15. Черпак А. Є. Сутність та складові організаційного механізму управління корпораціями. *Стратегія економічного розвитку України: збірник наукових праць* 2007. Вип. 20-21. С. 131–137.

Cherpak, A. YE. (2007). Sutnist ta skladovi orhanizatsiynoho mekhanizmu upravlinnya korporatsiyamy [The essence and components of the organizational mechanism of managing corporations]. *Stratehiya ekonomichnoho rozvytku Ukrainy: zbirnyk naukovykh prats* [Strategy of economic development of Ukraine: collection of scientific works]. 2007. Vyp. 20-21. S. 131–137 [in Ukrainian].

Отримано: 27 листопада 2023 р.

Прорецензовано: 05 грудня 2023 р.

Прийнято до друку: 10 грудня 2023 р.

e-mail: michaladam.lesniewski@wp.pl

ORCID-ідентифікатор: <https://orcid.org/0000-0003-2411-8911>

DOI: 10.25264/2311-5149-2023-31(59)-37-41

Leśniewski M.-A. Enterprise internet marketing instruments. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка»* : науковий журнал. Острог : Вид-во НаУОА, грудень 2023. № 31(59). С. 37–41.

УДК: 339.138

JEL-класифікація: M31, C6

Michał Adam Leśniewski,
PhD, University of Law and Administration Rzeszów University

ENTERPRISE INTERNET MARKETING INSTRUMENTS

Marketing, as one of many and very important instruments, is undergoing a process of changes towards the Internet, which is reflected in Internet marketing. The process of development of Internet marketing is co-created not only by globalization but also by the presence of consumers on the Internet. Enterprises that want to be present in the world of the Internet must shape Internet marketing instruments. The aim of the study is to present the importance of the development of enterprise Internet marketing in the era of globalization.

Keywords: internet marketing, enterprises.

Міхал Адам Лєснєвський,
*PhD, Університет права і адміністрації
Жешувський університет*

ІНСТРУМЕНТИ ІНТЕРНЕТ-МАРКЕТИНГУ ПІДПРИЄМСТВА

Маркетинг, як один із багатьох і дуже важливих інструментів, переживає процес змін щодо використання інтернету, що відображається в інтернет-маркетингу. Процес розвитку інтернет-маркетингу спричинений не лише глобалізацією, але й присутністю споживачів у інтернеті. Підприємства, які хочуть бути присутніми у світі інтернету, повинні формувати інструменти інтернет-маркетингу. Метою дослідження є представити важливість розвитку корпоративного інтернет-маркетингу в епоху глобалізації.

Ключові слова: інтернет-маркетинг, підприємства.

Introduction

The development of modern technologies and, as a result, a significant increase in their importance in the lives of modern consumers make them play an important role in the marketing activities of enterprises in Poland and the European Union (EU). They enable entrepreneurs to have multi-channel interactions with current and potential consumers. The dynamic development of the Internet has led to changes in the marketing strategies of many enterprises. Internet marketing is a form of traditional marketing whose main tool is the Internet and websites. The main goal of online marketing is to reach a specific group of consumers with a message, acquire as many customers as possible, and thus increase the company's profits (<https://www.researchgate.net/profile/AgnieszkaKopiec/publication/320784496/18/11/2023>)

Marketing once associated with standard forms of advertising, related to public relations, branding and corporate communication, is now giving way to advertising on the Internet, mainly associated with such promotional activities as website positioning, Google Ads advertising or e-mail marketing. Instead of paper leaflets or radio messages, entrepreneurs are much more willing to choose the blogosphere, social media, graphic banners or video advertisements (Drzazga, 2013, pp. 98-111).

Introductory issues to internet marketing

In order to take a closer look at issues related to internet marketing, it is necessary to understand the meaning of the term «e-marketing». This concept primarily means a process based on detailed devising of an online advertising strategy. Online marketing is implemented in various forms, below are some basic concepts that are directly related to online marketing (<https://cejsh.icm.edu.pl/cejsh/element/bwmeta1.element.cejsh.09/10/2023>):

1. Website positioning in search engines, including: Google is a form of online promotion that focuses on specialized activities aimed at placing a website in the highest possible position in search results after entering specific keywords. This is a process that requires specialized technical knowledge and knowledge of current search engine guidelines.

2. Google Ads advertising campaigns allow you to gain presence in paid search results. Very high flexibility and the possibility of current insight into statistics, and therefore – measurability of effects – are undoubtedly advantages of choosing this form of internet marketing, especially in the case of companies with seasonal operations.

3. Content marketing is content posted on social media or on a website. It involves editing texts that are attractive to the recipient, which not only help in positioning the website, but also have a positive impact on creating the image of the company.

4. Viral marketing is activities on the Internet aimed at entrepreneurs creating situations that stimulate Internet users to spread information among themselves about a given enterprise and its activities (<https://www.cstore.pl/blog/czem-jest-marketing-wirusowy/> 20/06. 2023).

Advantages and disadvantages of internet marketing

Nowadays, internet marketing has many advantages, which is why it is so popular. Entrepreneurs particularly value it for access to hundreds of thousands of recipients at one time and easy access to the target group of consumers. E-marketing gives you the opportunity to track current progress, and if something goes wrong, you can easily stop the campaign and change something to get the expected effect (Vynogradova, Drokina, Yevtus henko, Darchuk, Irtlach, 2020, p.89). By operating online, you can also build brand awareness and interact with new potential customers as well as current consumers. Advertising a company on the Internet is an increasingly popular way of promoting a company (Mazurek, 2018).

Unfortunately, like everything, internet marketing, apart from its advantages, also has its weaknesses. Even though we consider Internet marketing to be a brilliant tool, we must bear in mind that not everyone is an Internet user, this applies mainly to older people, the number of these people is decreasing every year, but for now this is a disadvantage. Another disadvantage is the reluctance of a certain group of users to this type of advertising. Each of us is aware that too much advertising is frustrating and has the opposite effect to the desired one (Witek-Hajduk, Wąsowicz-Zaborek, 2018, pp. 131-147).

The importance of the Internet in the activities of enterprises in Poland and the EU

When analyzing the Internet market in Poland and the European Union, it is impossible not to notice the growing importance of social media. Nowadays, the so-called fan page on Facebook, Instagram or X (formerly Twitter) is not only a platform for contact with friends, but also a very powerful marketing tool, used in companies for cheap or free personalized marketing, which allows you to reach a specific, a defined group of recipients who are most likely to become customers of the company (Low, Ullah, Shirowzhan, Sepasgozar, Lin Lee, 2020).

There is no division into countries on the Internet, therefore, any promotional activity online can also reach consumers from EU countries, each company can increase its sales by selling abroad, and therefore earn more (Ślusarczyk, 2022, pp.49-58).

Online market in Poland and the EU

The e-commerce market in Poland is undergoing a development process. Not only the number of online stores is growing, but also the value of products sold online. Every year, the share of online purchases in the total retail turnover increases in virtually every market segment. This development is mainly determined by digital transformation, the COVID-19 pandemic and changes in consumer behavior. The structure of the e-commerce market has definitely changed since the first online stores (Xie, Yang, Liu, Li, 2023, pp. 1933-1959).

Polish e-commerce is a rapidly developing market, but we are still at the initial stage compared to European markets. Until the pandemic, e-sales in Poland constituted a small part of total retail trade. Only in 2020 did Polish consumers start making more transactions online. The current e-commerce growth dynamics in Poland is 2.5 times higher than the European average, which makes us at the forefront of the continent.

Despite such a dynamic development of the e-commerce market in Poland and the entry of many new enterprises into the online market, Poles still find it difficult to decide to expand abroad. This distinguishes us from, for example, Slovaks or Czechs. In these countries, entrepreneurs plan to sell abroad from the very beginning, while Poles decide to do so only at a later stage of their activity.

Buyer behavior on the Internet

Online sales are developing dynamically and gaining strength, with an approximately 15% increase in online sales every year. There are many factors influencing the decision to purchase online. Interestingly, a large group, as much as 26% of all online buyers, are people 50+ (according to the Gemius study). The factors encouraging consumers to shop online include: the ability to make a purchase without leaving home, the ease of comparing many offers, availability 24 hours a day and a wider range of products offered than in a standard store (Favre-Bonté, Tran, 2013, pp. 45-64).

Creative marketing

Creativity is about creating new, original ideas and concepts, but also connections to existing ones. Constant changes in the world of technology, media and consumer behavior are changing the nature of creativity in online marketing. E-marketing is measured not only by the success of products (social media posts or complete advertising campaigns), but rather by the value of the result (sales, greater brand loyalty). Marketers need to step outside the box, as if they were artists. They need to step into the shoes of entrepreneurs and innovators – using data to better understand trends and make the most of them, measuring efficiency based on business results. Consumers like to know everything right away, they love creative reactions and engaging discussions. The answer to these needs is Real Time Marketing, based on the action-reaction principle, extended by the principle of a very creative reaction (Budzanowska-Drzewiecka, Lipińska, 2012, pp. 12-25).

Internet advertising tools

E-mail marketing is classified as direct marketing and uses e-mail as a communication tool. Even though e-mail is over 40 years old, its popularity is not decreasing. Virtually everyone uses e-mail, but the way it is read is changing – the number of users reading their e-mail on mobile devices such as smartphones, tablets, laptops is growing (Yang, Zheng, Zhou, 2022).

The universal availability of e-mail makes marketers eager to choose e-mail marketing as a tool for contact with consumers. For this type of marketing to be effective, it is necessary to know the preferences of individual recipients in order to provide them with content that they will want to read. Sending mass emails is not popular and is often associated with spam.

E-mail marketing activities can be divided into two groups:

1. Sending newsletters/mailings to your own databases, built by the company or
2. Use of external databases.

Success in e-mail marketing activities depends mainly on having your own database of e-mail addresses. This is due to the fact that any newsletters are sent to people who have previously consented to such activities of their own free will and provided their e-mail address, thus agreeing to receive messages from a specific brand.

Contextual advertising

Contextual advertising is one of the ways of targeting ads in the advertising network, in which the content is matched to the content of websites. Ads match pages based on topics, keywords, or defined placements. For example, if you are reading an article about baby care tips, you may see ads related to baby care products on the page. They are displayed based on the page the user is currently on. Contextual advertising can be targeted in several ways. Advanced targeting options make it possible to reach specific target groups and monitor them constantly (<https://verseo.pl/reklama-kontekstowa-co-to-jest/> 08/09/2023).

Basic management methods:

1. Keywords – a set of words or words that appear on a given page where the advertisement is to appear;
2. Topics – by selecting a specific topic, we make the advertisement appear on specific pages related to it;
3. Placements – contextual ads can be directed to selected subpages, websites, mobile applications or YouTube channels.

Interactive advertising

Using interactive advertising is a way to stand out and attract customers' attention. This type of advertising offers something more than just dry information about products and services. In addition, engaging recipients to take action makes the message better remembered, which is why interactive advertising is an increasingly popular tool in e-marketing.

The use of this type of advertising in practice requires not only creativity, but also knowledge of the mechanisms of influencing recipients. Nevertheless, the benefits of using interactive advertising include an image advantage over the competition, personalization of the advertising message, audience engagement, as well as the ability to use many formats, such as video, photos, mobile applications, infographics and many others.

Social media in internet marketing

Social media marketing is an area of e-marketing activities, the importance of which results directly from the role that social media play in the modern world. It is not without reason that it is said that if you are not on social media, it is as if you do not exist. Until recently, this only applied to private individuals, but now entrepreneurs can also be included in this theory. If a company does not have profiles in social media, many people will never find out about it (Stenger, Coutant, 2013, pp. 107-117).

This type of marketing has many different definitions, just as there are many strategies and forms of using social media channels to achieve marketing goals. Social media marketing can be presented as the use of social media platforms for promotional, sales, image or customer service purposes. Therefore, social media marketing is about activities aimed at increasing website traffic and attracting the attention of potential consumers using these

media. By actively maintaining company social media profiles, it is easier to find new customers and reach them with advertising (Dołhasz, 2013, pp. 311-324).

The most frequently pursued goals by companies in social media include (<https://support.google.com/google-ads/answer/6349091> 15/05/2023):

1. Increasing website traffic;
2. Increasing brand, product or service awareness;
3. Generating leads (obtaining contact details of potential customers);
4. Strengthening and creating the image;
5. Improving the quality of customer service;
6. Maintaining the loyalty of existing consumers;
7. Increasing sales and reducing customer acquisition costs.

To make the experience of users using social media platforms as positive as possible, portals such as Facebook, Instagram, Pinterest and Twitter use various types of filtering algorithms. Their task is to select and display content tailored to the individual preferences of individual users (Deighton, Fader, Haenlein, Kaplan, Libai, Muller, 2011, pp. 117-124).

Interpretation of research results

The obtained results showed that 100% of surveyed entrepreneurs both in Poland and in other European Union countries use available, free online marketing tools. Analyzing the answers of respondents from Poland, it can be noticed that the vast majority of entrepreneurs (75%) use social media (Facebook, Instagram, Twitter), in second place (62.5%) was their own website, in third place (50%) free applications (OLX, Booksy, etc.), while in last place (25%) was E-mail marketing. When it comes to other European Union countries, the first place was taken by one's own website (75%), the second place – social media (60%), the third place (55%) – free applications for entrepreneurs (they are different in each country). , while E-mail marketing came in last place (25%). According to the survey results, approximately 80% of entrepreneurs from Poland and the EU also use paid e-marketing tools. Polish entrepreneurs declare that they most often (60%) use paid options in social media (paid Instagram ads, FacebookAds). The next most frequently used tools are GoogleAds and paid mobile applications for entrepreneurs (30% each). The fourth most frequently used tool is website positioning in search engines (20%). The results of the survey for entrepreneurs belonging to the European Union are very similar. Paid options in social media – 50%, GoogleAds – 35%, paid applications for entrepreneurs – 30%, website positioning in search engines – 25% (own study based on: Pieczarka, 2020, pp. 87-95, Rostek, Zawistowska, 2019 ,pp.72-90).

It can be concluded that Polish entrepreneurs use e-marketing tools at a very similar level compared to other European Union countries.

Recommendations for business practice

Answering the question about the future of e-marketing is extremely difficult. This difficulty results primarily from changes taking place in cyberspace. They are so fast and their impact on reality is so huge that it is difficult to say what specific solutions will be used in a year or two, let alone in a decade.

When thinking about the potential of e-marketing, it is worth looking at this activity through the prism of the currently popular concept of digital transformation, which emphasizes not only the functional power of the Internet, but also the one that changes the entire organization.

Progressing digitalization, mass use of mobile devices and social media, and new technical solutions based on network services indicate a continuous increase in the impact of information and communication technologies on the socio-economic landscape.

Summary

The potential of the Internet is constantly growing over the years, and more and more households use the global network. Nowadays, the Internet is not only a place for entertainment, it also generates many opportunities to achieve public, scientific and especially business goals. Today, the Internet has become an indispensable element in the marketing strategies of modern enterprises that want to achieve a competitive advantage on the market. Nowadays, knowledge of basic e-marketing activities seems to be necessary for practically everyone, especially for entrepreneurs.

The constant digital development in Poland and other European Union countries means that we do not know what to expect in a year, two or ten years. This means that entrepreneurs must keep up with the times and adapt the Internet marketing instruments used in their enterprises to current trends on the Internet.

Bibliography:

1. Budzanowska-Drzewiecka M., Lipińska A., (2012), Wykorzystanie Internetu w komunikacji marketingowej przedsiębiorstw w opinii menedżerów, *Kwartalnik Internetowy „Komunikacja Społeczna”* 2012, nr 4, pp.12-25.

2. Dołhasz M., (2013), Nowe sposoby oddziaływania na nabywców w komunikacji marketingowej przedsiębiorstw – Brand Hero, „Marketing i Zarządzanie”, (32), pp. 311-324.
3. Drzazga M., (2013), Media społecznościowe w procesie komunikacji marketingowej przedsiębiorstw handlu detalicznego z rynkiem, „Studia Ekonomiczne”, (140), pp. 98-111.
4. Deighton J., Fader P., Haenlein M., Kaplan A. M., Libai B., Muller E., (2011), Médias sociaux et entreprise, une route pleine de défis Commentaires invités, „Recherche et Applications en Marketing” (French Edition), 26(3), pp. 117-124.
5. Favre-Bonté V., Tran S., (2013), L’apport d’internet aux petites entreprises (PE) touristiques dans la construction de leur positionnement stratégique: le cas des hébergeurs, „Revue internationale PME”, 26(1), pp. 45-64.
6. Yang M., Zheng S., Zhou L., (2022), Broadband internet and enterprise innovation, „China Economic Review”, 74.
7. Low S., Ullah F., Shirowzhan S., Sepasgozar S. M., Lin Lee C., (2020), Smart digital marketing capabilities for sustainable property development: A case of Malaysia, „Sustainability”, 12(13), pp. 2-40.
8. Mazurek G. (red.), (2018), E-marketing. Planowanie, Narzędzia, Praktyka, Poltext, Warszawa
9. Pieczarka Katarzyna, (2020), Ekonomiczne uwarunkowania rozwoju handlu elektronicznego, In: Polityka gospodarcza w warunkach przemian rozwojowych, (eds.) Sosnowski Michał, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, pp. 87-95.
10. Rostek K., Zawistowska A., (2019), Marketing automation in the process of communication on the B2B market, „Informatyka Ekonomiczna”, (1 (51)), pp.72-90.
11. Stenger T., Coutant A., (2013), Médias sociaux: clarification et cartographie Pour une approche sociotechnique, „Décisions marketing”, pp. 107-117.
12. Ślusarczyk Z., (2022), Znaczenie sztucznej inteligencji w działalności przedsiębiorstw. Podstawowe informacje, „Zarządzanie Innowacyjne w Gospodarce i Biznesie”, 33(2), pp. 49-58.
13. Witek-Hajduk M. K., Wąsowicz-Zaborek E., (2018), Społeczno-demograficzne uwarunkowania lokalizacji stron internetowych przedsiębiorstw, „Studia i Prace Kolegium Zarządzania i Finansów”, (169), pp. 131-147.
14. Vynogradova O., Drokina N., Yevtushenko N., Darchuk V., Irtlach M., (2020), Theoretical approaches to the definition of Internet marketing: Ukrainian dimension, „Innovative Marketing”, 16(1), 89.

Netography

<https://www.researchgate.net/profile/AgnieszkaKopiec/publication/320784496>

<https://cejsh.icm.edu.pl/cejsh/element/bwmeta1.element.cejsh>

<https://www.researchgate.net/profile/AgnieszkaKopiec/publication/320784496>

<https://verseo.pl/reklama-kontekstowa-co-to-jest/>

<https://support.google.com/google-ads/answer/6349091>

<https://www.cstore.pl/blog/czym-jest-marketing-wirusowy/>

Отримано: 26 листопада 2023 р.

Прорецензовано: 09 грудня 2023 р.

Прийнято до друку: 16 грудня 2023 р.

e-mail: khalina.veronika@gmail.com

ORCID-ідентифікатор: <https://orcid.org/0000-0001-6753-6414>

e-mail: 2040bsa@gmail.com

ORCID-ідентифікатор: <https://orcid.org/0009-0000-5277-3441>

DOI: 10.25264/2311-5149-2023-31(59)-42-47

Халіна В. Ю., Біланчук І. М. Складові фінансово-економічної безпеки суб'єктів господарювання. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка»* : науковий журнал. Острого : Вид-во НаУОА, грудень 2023. № 31(59). С. 42–47.

УДК: 338.24

JEL-класифікація: H56, L21

Халіна Вероніка Юріївна,*кандидат економічних наук, доцент, заступник директора**Навчально-наукового інституту підготовки кадрів вищої кваліфікації,**Харківський національний університет міського господарства імені О. М. Бекетова***Біланчук Ілона Миколаївна,***аспірант кафедри економіки та маркетингу,**Харківський національний університет міського господарства імені О. М. Бекетова***СКЛАДОВІ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ
СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ**

У статті визначено складові фінансово-економічної безпеки суб'єктів господарювання. Відзначено, що формування системи фінансово-економічної безпеки суб'єктів господарювання залежить від багатьох факторів зовнішнього і внутрішнього середовища, основними серед яких є: війна, несприятливі макроекономічні умови, нерозвиненість ринків, інформаційна небезпека, недоброчесна конкуренція, зниження інвестиційної привабливості, відтік кваліфікованих кадрів тощо. Запропоновано концептуальну модель фінансово-економічної безпеки суб'єкта господарювання. Зроблено висновок, що фінансово-економічна безпека є однією з важливих складових забезпечення економічної безпеки суб'єкта господарювання. Отже, формування та функціонування дійової системи фінансово-економічної безпеки суб'єктів господарювання має відбуватися із урахуванням вимог та властивостей підприємств, і бути спрямоване на комплексне забезпечення його стабільності.

Ключові слова: фінансово-економічна безпека, система, формування, суб'єкти господарювання.

Veronika Khalina,*Candidate of Economic Sciences, associate professor,**Deputy head at the Education and Research Institute for training of high qualification specialists,**O. M. Beketov National University of Urban Economy in Kharkiv***Iлона Bilanchuk,***postgraduate student of the Department of Economics and Marketing,**O. M. Beketov National University of Urban Economy in Kharkiv***COMPONENTS OF FINANCIAL AND ECONOMIC SECURITY OF SUBJECTS
OF GOVERNMENT**

The article defines the components of financial and economic security of economic entities. It was noted that the formation of the system of financial and economic security of economic entities depends on many factors of the external and internal environment, the main among which are: war, unfavourable macro-economic conditions, underdevelopment of markets, information danger, unfair competition, reduction of investment attractiveness, outflow of qualified personnel, etc. It is understood that the system of financial and economic security of the entity consists of a combination of interrelated structural elements and measures that ensure the achievement of strategic and tactical goals of the enterprise's economic and financial security and its ability to predict, prevent and overcome the negative consequences of destabilizing external and internal threats and risks both in the current and future periods. A conceptual model of financial and economic security of the entity is proposed. It was established that the achievement of a stable financial situation for enterprises is one of the most important problems of ensuring economic growth. Therefore, special attention in the formation of the FEB system of the entity needs constant monitoring of its financial and economic condition. It has been proven that the effectiveness of business entities depends to a large extent on how well they work in an unstable and competitive environment, under the influence of both internal and external factors. Identification and generalization of the components of financial and economic security of the enterprise will allow to introduce modern technologies of management of FEB. It was concluded that financial and economic security is one of the important components of ensuring economic security of the entity. Thus, the formation and functioning of the operational system of financial and economic security of economic entities should take place taking into account the requirements and properties of enterprises, and be aimed at the comprehensive ensuring of its stability.

Keywords: financial and economic security, system, formation, economic entities.

Постановка проблеми. В умовах воєнної агресії з боку Росії та викликів, які постали перед національним господарством України значна роль відводиться активізації діяльності суб'єктів господарювання та відповідного рівня забезпечення їх фінансово-економічної безпеки.

Формування системи фінансово-економічної безпеки суб'єктів господарювання залежить від багатьох факторів зовнішнього і внутрішнього середовища, основними серед яких є: війна, несприятливі макроекономічні умови, нерозвиненість ринків, інформаційна небезпека, недобросесна конкуренція, зниження інвестиційної привабливості, відтік кваліфікованих кадрів тощо. Зважаючи на те, наскільки складною є структура такої системи, її складові повинні бути узагальнені, щоб визначити перспективи розвитку та максимізувати ефективність функціонування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню проблем економічної безпеки на макрорівні та окремих суб'єктів господарювання присвячені роботи багатьох вітчизняних вчених. Серед них: О. Власюк [1], В. Дикань [2], Г. Козаченко [3], Н. Реверчук [4] та ін.

Питання забезпечення фінансової безпеки країни, підприємств та організацій розглядалися у наукових працях вчених-економістів та практиків. Серед них: М. Єрмошенко [5], Н. Кондратенко [6], І. Нартова [7], Л. Некрасенко [8], Г. Портнова [9] та ін.

Однак, незважаючи на вагомий внесок вказаних авторів, деякі питання щодо визначення складових фінансово-економічної безпеки суб'єктів господарювання потребують додаткового дослідження.

Метою статті є визначення складових фінансово-економічної безпеки суб'єктів господарювання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Забезпечення життєздатності підприємств є одним із найважливіших питань у сучасних умовах фінансової нестабільності в Україні, яка характеризується постійними змінами внутрішнього і зовнішнього середовища. Основним компонентом економічної діяльності є безпека. Стан безпеки визначається за допомогою критеріїв і показників, на основі яких розробляються заходи протидії небезпеці. Поглиблення кризи в економіці України вимагає незалежної оцінки з точки зору фінансової стабілізації відповідно до стандартів міжнародних фінансових організацій. Існують небезпеки, які можуть вплинути на ефективність виробництва, раціональне використання ресурсів, платоспроможність і фінансову стійкість компаній.

В останні роки в науковій та практичній літературі все частіше використовується термін «фінансово-економічна безпека» (ФЕБ). Спочатку цей термін включав поняття «фінансова безпека» як частину економічної безпеки, а не був окремим компонентом наукового аналізу [3]. Незважаючи на те, що цей термін досить поширений, підходи до його визначення можуть значно відрізнятися в залежності від думок та точки зору дослідника (табл. 1).

Таблиця 1

Підходи до визначення поняття «фінансово-економічна безпека підприємства»

Автори	Визначення поняття «фінансово-економічна безпека підприємства»
Т. Васильців [10]	«складна система, яка включає певний набір внутрішніх характеристик, спрямованих на забезпечення ефективності використання корпоративних ресурсів за кожним напрямом діяльності»
І. Мойсеєнко [11]	«такий фінансово-економічний стан підприємства, який забезпечує захищеність фінансово-економічних інтересів від внутрішніх і зовнішніх загроз та створює необхідні фінансово-економічні передумови для стійкого розвитку в поточному та довгостроковому періодах»
Н. Подольчак [12]	«захищеність потенціалу підприємства у різних сферах діяльності від негативної дії зовнішніх і внутрішніх чинників, прямих або непрямих загроз, а також здатність суб'єкта до відтворення»
В. Столбов [13]	«стан захищеності його ресурсів та інтелектуального потенціалу від наявних та потенційних загроз зовнішнього і внутрішнього середовища його функціонування, який характеризується високими фінансовими показниками діяльності та перспективою економічного розвитку в майбутньому»
О. Трухан [14]	«фінансово-економічна безпека може розглядатися з двох сторін: статична (як результат діяльності підприємства на певну дату) і динамічна (як розвиток підприємства в умовах фінансово-економічної безпеки як у короткостроковій, так і в довгостроковій перспективі)»

Отже, дослідження показало, що фінансово-економічна безпека – це стан, коли ресурси, реальний виробничий потенціал і інтелектуальна здатність суб'єкта господарювання захищені від зовнішніх і внутрішніх загроз за допомогою інструментів, методів, важелів і систем інформаційно-аналітичного забезпечення.

На думку авторів, система фінансово-економічної безпеки суб'єкта господарювання складається з поєднання взаємопов'язаних структурних елементів і заходів, які забезпечують досягнення стратегічних та тактичних цілей фінансово-економічної безпеки підприємства та його здатності прогнозувати, попереджати та долати негативні наслідки дестабілізуючих зовнішніх і внутрішніх загроз і ризиків як

у поточному, так і в майбутньому періодах. Концептуальна модель системи фінансово-економічної безпеки суб'єкта господарювання представлена на рис. 1.

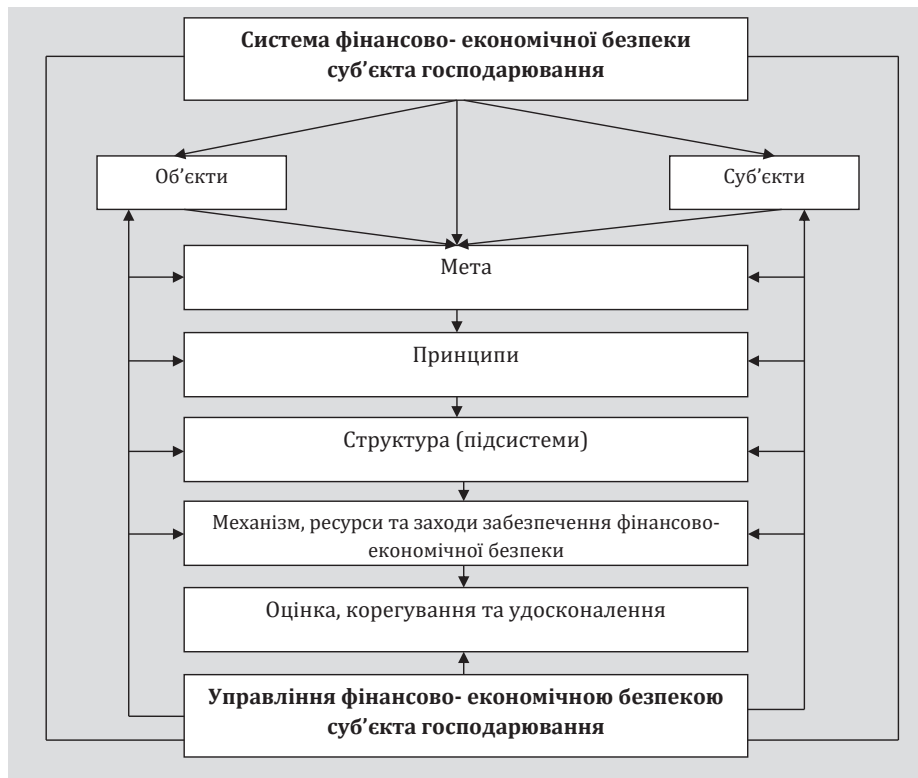

Рис. 1. Концептуальна модель фінансово-економічної безпеки суб'єкта господарювання (побудовано авторами)

Основними завданнями системи фінансово-економічної безпеки суб'єкта господарювання є:

- визначення найважливіших фінансових інтересів підприємства, які повинні бути захищені під час операцій, пов'язаних із фінансами;
- виявлення та прогнозування зовнішніх і внутрішніх загроз фінансам та загальним економічним інтересам суб'єкта господарювання;
- виявлення та запобігання кризам;
- забезпечення захисту фінансово-економічних інтересів підприємства, розробка необхідних заходів і оцінка їх ефективності.

Забезпечення економічної безпеки суб'єкта господарювання повинне ґрунтуватися на наступних принципах:

- законності – стосується створення системи безпеки відповідно до законодавства держави;
- системності і комплексності – передбачає використання системного аналізу та усебічного урахування множини факторів під час прийняття управлінського рішення;
- безперервності – забезпечення постійної фінансово- економічної стабільності;
- пріоритетом заходів попередження (свочасності) є впровадження попереджувальних заходів, щоб зменшити або уникнути негативних наслідків потенційних загроз;
- взаємодії й координації всіх підрозділів підприємства [15];
- економічної доцільності – це концепція, яка передбачає порівняння витрат на забезпечення безпеки з потенційними збитками.

У науковій літературі загрози, які негативно впливають на діяльність суб'єкта господарювання, традиційно поділяються на внутрішні (або ендогенні, що виникають усередині підприємства) та зовнішні (або екзогенні, що виникають за межами підприємства). Крім того, загрози можна класифікувати як об'єктивні та суб'єктивні.

Об'єктивні загрози не можна вплинути, оскільки вони виникають без участі підприємства. Форс-мажорні ситуації (наприклад, стихійні лиха, заворушення, війни), непередбачувані зміни в економічному стані країни, нестабільне політичне та соціальне становище, жорсткий податковий тиск, погіршення

інвестиційного клімату та значні коливання курсів валют є одними з об'єктивних загроз. При укладанні договорів з партнерами одним із способів зменшити втрати від негативного впливу об'єктивних факторів є врахування цих небезпек.

Суб'єктивні загрози включають неефективну роботу працівників і навмисні негативні дії третіх осіб (конкурентів, постачальників, покупців). Неефективність включає нераціональне управління активами та джерелами їх формування; фінансове планування; організаційна структура компанії; політика підприємства щодо товарів, ринків, цін і кадрів тощо. Зовнішні загрози включають захоплення конкурентами ринку, використання нечесної конкуренції, маніпуляції з цінами, шахрайство, зовнішні інвестори, які скуповують акції та інші цінні папери компанії, відмову покупців від готової продукції або затримку оплати, невиконання постачальниками домовленостей тощо. Для того, щоб запобігти негативному впливу суб'єктивних факторів, необхідно створити ефективну аналітичну службу, яка б оперативно досліджувала фінансовий стан підприємства та конкурентоспроможність, вивчала конкурентів і прогнозувала їх майбутню діяльність, аналізувала платоспроможність оптових покупців його продукції, надійність постачальників сировини та матеріалів.

Досягнення стабільного фінансового стану для підприємств є однією з найважливіших проблем забезпечення економічного зростання. Тому, особливої уваги при формуванні системи ФЕБ суб'єкта господарювання потребує постійний моніторинг його фінансово-економічного стану. Показники за допомогою яких можна оцінити фінансово-економічний стан суб'єкта господарювання наведені в табл. 2.

Формування необхідних компонентів і загальної схеми безпеки підприємства необхідно для забезпечення безпеки його фінансів. Багато процедур стосуються створення та функціонування системи фінансово-економічної безпеки підприємства.

Таблиця 2

Показники для визначення фінансово-економічного стану суб'єкта господарювання

Платоспроможність	Ділова активність
<ul style="list-style-type: none"> – коефіцієнт загальної ліквідності; – коефіцієнт термінової ліквідності; – коефіцієнт абсолютної ліквідності. 	<ul style="list-style-type: none"> – оборотність активів; – оборотність товарно-матеріальних запасів; – середній термін оплати дебіторської заборгованості; – середній термін оплати кредиторської заборгованості.
Фінансова стійкість	Прибутковість
<ul style="list-style-type: none"> – коефіцієнт автономії; – коефіцієнт забезпеченості боргів; – фінансовий важіль. 	<ul style="list-style-type: none"> – чистий прибуток; – рентабельність.

Реалізація фінансово-економічних інтересів тісно пов'язана із забезпеченням фінансової безпеки суб'єкта господарювання. По суті, реалізація фінансових інтересів підприємства і є змістом забезпечення його фінансової безпеки. Тому захист власних фінансових інтересів підприємства виступає найважливішою складовою забезпечення належного стану його фінансової безпеки [16].

Основними фінансово-економічними інтересами суб'єкта господарювання є: підвищення вартості підприємства на ринку; підвищення доходності власного капіталу, або рівня фінансової рентабельності; достатність фінансових ресурсів на всіх етапах фінансово-економічного розвитку; фінансова стабільність підприємства протягом усього його розвитку; фінансова стійкість; високий рівень інвестиційної активності та ефективності інвестицій; безпека інвестиційної діяльності.

Основними засобами та методами забезпечення фінансово-економічної безпеки суб'єкта господарювання є: збори інформації; опитування співробітників; зустрічі та консультації з експертами; керівництвом компанії, керівниками підрозділів, відділів та іншими особами, які передають інформацію; аналіз інформації, отриманої ззовні (наприклад, із ЗМІ); групування інформації; методи оцінки точності, достовірності та надійності джерел; SWOT-аналіз; критерії віднесення до небезпек, загроз, можливостей; визначення та аналіз тенденцій; результати аналізу небезпек, загроз, можливостей; визначення та аналіз тенденцій; результати аналізу небезпек, загроз і можливостей; критерії визначення особливої небезпеки; критерії та результати ранжирування; регулярний перегляд небезпек і загроз і оцінка того, наскільки вони впливають на компанію; алгоритм ранньої діагностики небезпек і можливостей; періодичний перегляд надійності, своєчасності та достовірності каналів і джерел інформації; покращення методів нейтралізації (прийняття) небезпек.

Для забезпечення стійкої системи фінансово-економічної безпеки суб'єкта господарювання можна використовувати такі економічні заходи:

- оптимізація прямих і непрямих витрат діяльності;

- впровадження кошторисного фінансування та централізації коштів;
- економія ресурсів;
- зменшення дебіторської заборгованості;
- вдосконалення системи взаєморозрахунків;
- вдосконалення системи стимулювання праці;
- вдосконалення ціноутворення;
- оптимізація процесів управління капіталом.

Таким чином, ефективність діяльності суб'єктів господарювання значною мірою залежить від того, наскільки добре вони працюють у нестабільному та конкурентному середовищі, під впливом як внутрішніх, так і зовнішніх факторів. Визначення та узагальнення складових фінансово-економічної безпеки підприємства дозволить запровадити сучасні технології управління ФЕБ. Ці технології здатні гарантувати фінансову стабільність підприємства, надавати вчасні попередження та приймати адекватні заходи щодо усунення проблем у діяльності.

Висновки. Проведене дослідження дозволило визначити складові фінансово-економічної безпеки суб'єктів господарювання та систематизувати загрози та небезпеки, які постають перед підприємствами в умовах макроекономічної нестабільності.

За результатами проведеного дослідження, можна дійти висновку, що фінансово-економічна безпека є однією з важливих складових забезпечення економічної безпеки суб'єкта господарювання. Отже, формування та функціонування дійової системи фінансово-економічної безпеки суб'єктів господарювання має відбуватися із урахуванням вимог та властивостей підприємств, і бути спрямоване на комплексне забезпечення його стабільності.

Перспективою подальших досліджень має стати проведення аналізу рівня забезпечення фінансово-економічної безпеки суб'єктів господарювання в Україні.

Література:

1. Власюк О. С. Теорія і практика економічної безпеки в системі науки про економіку. *Нац. ін-т пробл. між-нар. безпеки при Раді нац. безпеки і оборони України*. 2008. 48 с.
- Vlasyuk, O. S. (2008). Teoriya i praktyka ekonomichnoyi bezpeky v systemi nauky pro ekonomiku [Theory and practice of economic security in the system of economic science]. *Nats. in-t probl. mizhnar. bezpeky pry Radi nats. bezpeky i obrony Ukrayiny*. 48 s. [in Ukrainian].
2. Дикань В. Л. Комплексна методика визначення рівня економічної безпеки: монографія. Українська державна академія залізничного транспорту. 2011. 142 с.
- Dukan', V. L. (2011). Kompleksna metodyka vyznachennya rivnya ekonomichnoyi bezpeky [A comprehensive method of determining the level of economic security]: monohrafiya. *Ukrayins'ka derzhavna akademiya zaliznychnoho transportu*. 142 s. [in Ukrainian].
3. Козаченко Г. В., Пономарьов В. П., Ляшенко О. М. Економічна безпека підприємства: сутність та механізм забезпечення: монографія. 2003. 280 с.
- Kozachenko, H. V., Ponomar'ov, V. P., Lyashenko, O. M. (2003). Ekonomichna bezpeka pidpryyemstva: sutnist' ta mekhanizm zabezpechennya [Economic security of the enterprise: essence and mechanism of provision]: monohrafiya. 280 s. [in Ukrainian].
4. Реверчук Н. Й. Управління економічною безпекою підприємницьких структур: монографія. 2004. 195 с.
- Reverchuk, N. Y. (2004). Upravlinnya ekonomichnoyu bezpekoju pidpryyemnyts'kykh struktur [Management of economic security of business structures]: monohrafiya. 195 s. [in Ukrainian].
5. Єрмошенко М. М. Економічні та організаційні засади забезпечення фінансової безпеки підприємства: препринт наукової доповіді. *Національна академія управління*. 2005. 78 с.
- Yermoshenko, M. M. (2005). Ekonomichni ta orhanizatsiyni zasady zabezpechennya finansovoyi bezpeky pidpryyemstva [Economic and organizational principles of ensuring the financial security of the enterprise]: preprint naukovoyi dopovidi. *Natsional'na akademiya upravlinnya*. 78 s. [in Ukrainian].
6. Kondratenko, N. O., Kovalenko, L. B., Novikov, D. A., & Gnatenko, M. K. (2019). Methodical approach to assessing the level of construction company financial security. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*, 2(29), с. 287–295. URL: <https://doi.org/10.18371/fcactp.v2i29.171902> [in English].
7. Нартова І. В., Кіриченко Я. О. Сутність дефініції «фінансова безпека» та суміжних категорій і понять. URL: http://www.rusnauka.com/6_PNI_2012/Economics/3_102536.doc.htm (дата звернення: 05.11.2023 р.).
- Nartova, I. V., Kirichenko, YA. O. Sutnist' definiitsiyi «finansova bezpeka» ta sumizhnykh katehoriy i ponyat' [The essence of the definition of «financial security» and related categories and concepts]. URL: http://www.rusnauka.com/6_PNI_2012/Economics/3_102536.doc.htm [in Ukrainian].
8. Некрасенко Л. А. Складові управління фінансовою безпекою підприємств. URL: <http://www.pdaa.edu.ua/sites/default/files/nppdaa/3.2/162.pdf> (дата звернення: 05.11.2023 р.).
- Nekrasenko, L. A. Skladovi upravlinnya finansovoyu bezpekoju pidpryyemstv [Components of management of financial security of enterprises]. URL: <http://www.pdaa.edu.ua/sites/default/files/nppdaa/3.2/162.pdf> [in Ukrainian].

9. Портнова Г. О. Фінансова безпека підприємств: сучасні погляди щодо сутності та оцінки. *Збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України*. 2012. № 1. С. 345–355. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpnudps_2012 (дата звернення: 12.11.2023 р.).

Portnova, H. O. (2012). Finansova bezpeka pidpryyemstv: suchasni pohlyady shchodo sutnosti ta otsinky [Financial security of enterprises: modern views on the essence and assessment]. *Zbirnyk naukovykh prats' Natsional'noho universytetu derzhavnoyi podatkovoyi sluzhby Ukrainy* [Collection of scientific works of the National University of the State Tax Service of Ukraine]. № 1. S. 345–355. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpnudps_2012. [in Ukrainian].

10. Васильців Т. Г., Волошин В. І., Бойкевич О. Р., Каркачук В. В. Фінансово-економічна безпека підприємств України: стратегія та механізми забезпечення: монографія. 2012. 386 с. URL: http://lv.niss.gov.ua/content/articles/files/mono_2012-d47ce.pdf (дата звернення: 11.11.2023 р.).

Vasyl'tsiv, T. H., Voloshyn, V. I., Boykevych, O. R., Karkavchuk, V. V. (2012). Finansovo-ekonomichna bezpeka pidpryyemstv Ukrainy: stratehiya ta mekhanizmy zabezpechennya [Financial and economic security of Ukrainian enterprises: strategy and mechanisms of provision] : monohrafiya. 386 s. URL: http://lv.niss.gov.ua/content/articles/files/mono_2012-d47ce.pdf. [in Ukrainian].

11. Мойсеєнко І. П. Управління фінансово-економічною безпекою підприємства: навч. посібник. 2011. 380 с. Мойсеєнко, І. Р. (2011). *Upravlinnya finansovo-ekonomichnoyu bezpekoju pidpryyemstva* [Management of financial and economic security of the enterprise]: navch. posibnyk. 380 s. [in Ukrainian].

12. Подольчак Н. Ю. Організація та управління системою фінансово-економічної безпеки: навч. посібник. *Видавництво Львівської політехніки*. 2014. 268 с.

Podol'chak, N. YU. (2014). Orhanizatsiya ta upravlinnya systemoyu finansovo-ekonomichnoyi bezpeky [Organization and management of the financial and economic security system]: navch. posibnyk. *Vydavnytstvo L'vivs'koyi politekhniky*. 268 s. [in Ukrainian].

13. Столбов В. Ф. Особливості управління системою фінансово-економічної безпеки будівельних підприємств. *Комунальне господарство міст. Науково-технічний збірник*. 2013. №111. с.103-108.

Stolbov, V. F. (2013). Osoblyvosti upravlinnya systemoyu finansovo-ekonomichnoyi bezpeky budivel'nykh pidpryyemstv [Peculiarities of managing the system of financial and economic security of construction enterprises]. *Komunal'ne hospodarstvo mist. Naukovo-tekhnichnyu zbirnyk* [Communal management of cities. Scientific and technical collection]. №111. s.103-108. [in Ukrainian].

14. Трухан О. Л. Наукова інтерпретація функцій стратегічного управління підприємствами. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. 2010. № 1. Т. 2. С. 29–35.

Trukhan, O. L. (2010). Naukova interpretatsiya funktsiy stratehichnoho upravlinnya pidpryyemstvamy [Scientific interpretation of the functions of strategic management of enterprises]. *Visnyk Khmel'nyts'koho natsional'noho universytetu. Ekonomichni nauky* [Bulletin of the Khmelnytskyi National University. Economic sciences]. № 1. T. 2. S. 29–35. [in Ukrainian].

15. Стратан І. Безопасность бизнеса : монографія. Кишинэу : Elan-Poligraf, 2014. 343 с.

Stratan, I. (2014). Bezopasnost' biznesa [Business security] : monografiya. Kishineu : Elan-Poligraf. 343 s. [in Moldovan].

16. Картузов Є. П. Визначення фінансової безпеки підприємства: поняття, зміст, значення і функціональні аспекти. *Актуальні проблеми економіки*. 2012. № 8(134). С. 172–181.

Kartuzov, YE. P. (2012). Vyznachennya finansovoyi bezpeky pidpryyemstva: ponyattya, zmist, znachennya i funktsional'ni aspekty [Definition of financial security of the enterprise: concept, content, meaning and functional aspects]. *Aktual'ni problemy ekonomiky* [Actual problems of the economy]. № 8(134). S. 172–181. [in Ukrainian].

Отримано: 28 листопада 2023 р.

Прорецензовано: 07 грудня 2023 р.

Прийнято до друку: 14 грудня 2023 р.

e-mail: Viktoriia.Shevchenko@kname.edu.ua

ORCID-ідентифікатор: <https://orcid.org/0000-0001-6345-9474>

DOI: 10.25264/2311-5149-2023-31(59)-48-54

Шевченко В. С. Фактори успішної реалізації підвищення кваліфікації персоналу підприємств залізничного транспорту. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка»* : науковий журнал. Острого : Вид-во НаУОА, грудень 2023. № 31(59). С. 48–54.

УДК: 331.108.37

JEL-класифікація: J 21, J 24

Шевченко Вікторія Сергіївна,

кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри менеджменту і публічного адміністрування,
Харківський національний університет міського господарства імені О. М. Бекетова

ФАКТОРИ УСПІШНОЇ РЕАЛІЗАЦІЇ ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ ПЕРСОНАЛУ ПІДПРИЄМСТВ ЗАЛІЗНИЧНОГО ТРАНСПОРТУ

У статті визначено особливості підвищення кваліфікації персоналу підприємств залізничного транспорту. Відзначено, що ефективне функціонування залізничного транспорту має важливе значення для інноваційного розвитку та сталого зростання економіки країни, сприяє підвищенню мобільності населення та зміцненню регіональних зв'язків. Розвиток кадрового ресурсу АТ «Укрзалізниця» дає мультиплікативний ефект, який багаторазово посилює наступні результати організаційних заходів. Модернізовано загальну схему моделі компетенцій у нову модель, у якій категорію «професійні компетенції» деталізовано, з урахуванням специфіки АТ «Укрзалізниця» (аналогічно можна деталізувати інші групи компетенцій). Зроблено висновок, що проведення єдиної кадрової політики в АТ «Укрзалізниця» варто націлити на укомплектування кваліфікованим персоналом усіх категорій персоналу, створення єдиного кадрового резерву, адаптацію системи безперервного професійного навчання персоналу до умов АТ «Укрзалізниця» та змінних технологічних вимог, реалізацію заходів щодо забезпечення сприятливого соціально-психологічного клімату.

Ключові слова: персонал, підвищення кваліфікації, навчання, підприємства залізничного транспорту.

Viktoriia Shevchenko,

Candidate of Economic Sciences, associate professor of the Department of Management and Public Administration,
O. M. Beketov National University of Urban Economy in Kharkiv

FACTORS FOR THE SUCCESSFUL IMPLEMENTATION OF IMPROVING THE QUALIFICATIONS OF THE STAFF OF RAILWAY TRANSPORT ENTERPRISES

Rapidly changing economic conditions, new achievements in science and technology, the introduction of information technologies constantly present organizations with the task of matching the qualifications of employees to modern requirements. The article defines the features of improving the qualifications of the personnel of railway transport enterprises. It was noted that the effective functioning of railway transport is important for innovative development and sustainable growth of the country's economy, contributes to increasing the mobility of the population and strengthening regional ties. It was determined that corporate training of employees ensures higher productivity and quality of work during the rational use of material resources. It is noted that the profile of competencies by position serves to assess the employee's compliance with the functions, the selection of employees for the position, and the determination of areas of additional training. Competencies allow you to use different groupings of competencies and approach the development of each group individually. The development of personnel resources of JSC «Ukrzaliznytsia» gives a multiplicative effect, which multiplies the subsequent results of organizational measures. The general scheme of the model of competences has been modernized into a new model, in which the category «professional competences» is detailed, taking into account the specifics of JSC «Ukrzaliznytsia» (other groups of competences can be similarly detailed). Adhering to the principles of socially responsible business conduct, JSC «Ukrzaliznytsia» must implement a social policy aimed at effective interaction with personnel. The company will consider employees as the main resource that determines the economic results of JSC «Ukrzaliznytsia», competitiveness and market value of the company. In this regard, the provision of professional personnel from all areas of activity of JSC «Ukrzaliznytsia» and the motivation of employees to productive and efficient work are the most important goals of the company's social policy. It was concluded that the implementation of a unified personnel policy at JSC «Ukrzaliznytsia» should be aimed at staffing all categories of personnel with qualified personnel, creating a single personnel reserve, adapting the system of continuous professional training of personnel to the conditions of JSC «Ukrzaliznytsia» and changing technological requirements, implementing measures to ensure a favorable socio-psychological climate.

Keywords: personnel, professional development, training, railway transport enterprises.

Постановка проблеми. Сучасні умови економіки, що стрімко змінюються, нові досягнення в науці та техніці, а також поширення інформаційних технологій постійно ставлять перед організаціями завдання підтримки відповідності кваліфікації їхніх співробітників сучасним вимогам. Відомий закон природи

підкреслює, що організм може існувати лише тоді, коли темп навчання відповідає або перевершує темпи змін у навколишньому середовищі. У сфері бізнесу більшість людей усвідомлюють необхідність постійного оновлення своїх знань, оскільки бажають досягти успіху. Ідея «навчання протягом усього життя» стає зрозумілою для сучасних керівників, які розуміють важливість розвитку власних здібностей для успішної діяльності у постійно змінюючому оточенні.

У зв'язку з цим актуальність дослідження є дуже значною будь-якого підприємств залізничного транспорту кожному етапі їх розвитку. Ефективне функціонування залізничного транспорту має стратегічне значення для інноваційного зростання економіки країни, підвищення мобільності населення та утвердження регіональних зв'язків. Розвиток кадрового потенціалу АТ «Укрзалізниця» створює множинний ефект, який багаторазово підсилює результати організаційних заходів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми формування управлінських знань і умінь у процесі безперервної підготовки фахівців розглядалися в роботах вітчизняних вчених: Д. П. Богині [1], О. М. Грішної [3], О. Л. Єсіної [4], О. М. Левченко [8], В. А. Савченко [9], С. Е. Сардак [10].

Однак, деякі аспекти, пов'язані з визначенням ключових складових ефективного механізму успішної реалізації програм підвищення кваліфікації персоналу на підприємствах залізничного транспорту, залишаються недостатньо дослідженими і вимагають подальшого аналізу.

Метою статті є розгляд умов реалізації процесу підвищення кваліфікації персоналу на підприємстві залізничного транспорту.

Виклад основного матеріалу дослідження. Відомо, що корпоративне навчання сприяє підвищенню продуктивності та якості роботи співробітників за умови раціонального використання матеріальних ресурсів.

У процесі навчання та підвищення кваліфікації співробітників у АТ «Укрзалізниця» великий акцент робиться на розвиток відповідних компетенцій персоналу, які необхідні для:

1. Підвищення ефективності його праці на робочому місці безпосередньо.
2. Виконання запланованих завдань, функцій та проєктів, пов'язаних з розвитком АТ «Укрзалізниця», впровадженням нових технологій у відповідних підрозділах, де працює співробітник.
3. Виконання перспективних завдань та функцій у майбутньому, які можуть знадобитися на можливих нових робочих місцях при ротації кадрів.

Модель компетенцій у АТ «Укрзалізниця» представляє собою набір ключових навичок і вмінь, необхідних для досягнення стратегічних цілей компанії. Ця модель є основою для побудови стратегії управління персоналом і забезпечує зв'язок між функціями кадрової служби та реальними результатами діяльності компанії.

Профіль компетенцій за посадою використовується для оцінки відповідності працівника вимогам посади, підбору персоналу на вакантні посади та визначення напрямків додаткового навчання. Різні групи компетенцій дозволяють індивідуально підходити до розвитку кожної групи співробітників. Впровадження комплексного управління компетенціями персоналу передбачає створення наступних обов'язкових документів, які пов'язані з посадами, робочими місцями, співробітниками і відділами (з врахуванням їх наявності для кожної посади, на кожному робочому місці, для кожного працівника):

1. Зведена кваліфікаційна матриця: Цей документ відображає загальну картину компетенцій, необхідних для різних посад у компанії.
2. Профіль посади: Описує вимоги, обов'язки та очікувані компетенції для конкретної посади.
3. Індивідуальна кваліфікаційна матриця (або просто «кваліфікаційна матриця»): Відображає навички та компетенції кожного працівника на основі їхньої робочої посади та вимог.
4. Кваліфікаційний паспорт: Цей документ містить інформацію про кваліфікацію, навички, досвід та професійний розвиток кожного співробітника.
5. Індивідуальний план навчання/розвитку: Визначає конкретні кроки і заходи для підвищення компетенцій і розвитку працівника.

Ці документи допомагають систематизувати і керувати компетенціями персоналу, сприяючи ефективному управлінню та розвитку кадрів у компанії.

Оцінка потреб у персоналі, навчанні та підвищенні кваліфікації співробітників у конкретних відділах є важливим етапом у плануванні загального процесу навчання. Це допомагає точніше визначити потреби кожного підрозділу та конкретних працівників, що в свою чергу стає фундаментом для ефективного планування загальних заходів з навчання.

Цей підготовчий етап включає щорічну оцінку потреби у персоналі на наступний рік, яку проводить відповідальний співробітник підприємства – структурного підрозділу філії АТ «Укрзалізниця», займаючись кадровими питаннями. Він враховує робочі потреби та вносить пропозиції щодо поповнення

кадрового складу для належного функціонування підприємства у наступному році до 15 вересня року, що передуює планованому.

Оцінка потреб у персоналі здійснюється на основі декількох ключових показників:

1. Штатний розклад підприємства – структурного підрозділу філії АТ «Укрзалізниця»: Це внутрішній документ, який визначає необхідну кількість працівників для різних посад і підрозділів.

2. Фактична чисельність персоналу на 1 січня та 1 вересня поточного року: Аналіз фактичних даних щодо кількості працівників на підприємстві допомагає зрозуміти, чи відповідає фактична чисельність потребам, як це відображено у штатному розкладі.

3. Показники роботи з кадрами структурного підрозділу та АТ «Укрзалізниця» в цілому: Ці дані дають змогу оцінити динаміку змін у кадровій політиці та ефективність кадрової роботи в цілому підприємстві.

Оцінка потреб у персоналі оформляється відповідно до певних рекомендацій та документів:

1. Для робочих кадрів: Згідно з методичними рекомендаціями щодо планування підготовки та підвищення кваліфікації робочих кадрів, які надають орієнтири щодо планування навчальних заходів для цієї категорії працівників.

2. Для спеціалістів та керівників: Відповідно до локальних нормативних документів, розпоряджень, наказів АТ «Укрзалізниця», які регулюють питання планування навчання та розвитку цих категорій працівників.

Пропозиції щодо поповнення розрахункової потреби у персоналі формуються на основі різних джерел та аналізу:

1. Оцінки потреб у персоналі для підприємства: Оцінка загальної потреби у працівниках на різних рівнях та в різних сферах діяльності підприємства.

2. Аналізу індивідуальних кваліфікаційних матриць співробітників: Оцінка навичок, вмінь та компетенцій конкретних працівників, яка формується в процесі їхньої повсякденної роботи та відображається у звітності з персоналу.

3. Показників роботи з кадрами в цілому та структурного підрозділу: Аналіз показників, які вказують на ефективність роботи з кадрами та потреби у змінах.

4. Списків та планів підготовки кадрового резерву: Інформація про прогнозовані потреби у молодому персоналі з врахуванням стратегічних потреб підприємства.

5. Інформації від служби управління персоналом: Дані про підготовку працівників у навчальних закладах, стажування та ринкові умови праці у регіонах діяльності підприємства.

Ці різні джерела інформації дозволяють отримати повний обсяг даних для аналізу та планування потреб у персоналі для підприємства.

Перед плануванням навчання необхідно оцінити потреби у навчанні та підвищенні кваліфікації персоналу в різних підрозділах для управління персоналом в дорозі-філії АТ «Укрзалізниця». Щорічно до 15 вересня відповідальний за кадри збирає інформацію про:

– необхідність додаткового персоналу та їхню підготовку.

– графік підвищення кваліфікації працівників на основі їхніх кваліфікаційних паспортів, наприклад, для фахівців, які працюють з безпекою руху поїздів – кожні 3 роки.

– потреби у розвитку компетенцій, зазначені в індивідуальних планах розвитку співробітників.

– оцінка потреби у навчанні та підвищенні кваліфікації персоналу, яка надсилається до служби управління персоналом дороги-філії АТ «Укрзалізниця» за такими формами:

– для робочих кадрів – згідно з «Методичними рекомендаціями щодо планування підготовки та підвищення кваліфікації робочих кадрів».

– для спеціалістів та керівників – відповідно до місцевих нормативних актів, розпоряджень та наказів АТ «Укрзалізниця».

– для всіх працівників структурного підрозділу – у формі заявки на навчання та підвищення кваліфікації, а також додаткового обґрунтування з пропозиціями щодо їхнього розвитку.

На етапі аналізу індивідуальних кваліфікаційних матриць співробітників виявляються їхні компетенції. Додаткове обґрунтування, що є додатком до заявки, формується з урахуванням аналізу «індивідуальних планів розвитку співробітників» та створеного за рекомендованою формою «проекту плану навчання та підвищення кваліфікації співробітників структурного підрозділу».

Співробітник структурного підрозділу дороги-філії АТ «Укрзалізниця», відповідальний за кадри, аналізує індивідуальні кваліфікаційні матриці працівників для виявлення потреб у розвитку компетенцій. Він обирає компетенції, які відповідають одному з таких критеріїв:

– компетенція, що отримала оцінку нижче вимог, які ставляться до посади, яку вона займає.

– компетенція, яка відноситься до групи навичок, що потребують постійного удосконалення.

Ці критерії допомагають визначити, які компетенції потребують удосконалення або розвитку у працівників для відповідності вимогам їхніх посад або для постійного покращення навичок.

Головною стадією планування навчання є розроблення плану для працівників, що відбувається на основі отриманої вихідної інформації на попередньому етапі. Кожен рік до 30 вересня перед плановим роком співробітник служби управління персоналом, що має відповідальність за навчання працівників філії «Укрзалізниця», розробляє навчальний план для всіх працівників та окремих структурних підрозділів згідно з такими критеріями:

- обґрунтованої оцінки потреби у персоналі, навчанні та підвищенні кваліфікації працівників конкретного підрозділу дороги – філії АТ «Укрзалізниця» на наступний рік;
- розробки проектів планів навчання та підвищення кваліфікації працівників конкретних структурних підрозділів;
- аналізу наявних програм навчання та підвищення кваліфікації персоналу;
- встановлення фінансових обмежень на навчання працівників дороги – філії АТ «Укрзалізниця»;
- подання звітної інформації до структурних підрозділів дороги та Департаменту управління персоналом АТ «Укрзалізниця».

Співробітник структурного підрозділу АТ «Укрзалізниця», що відповідає за управління персоналом, погоджуючи затверджений план навчання свого підрозділу, вносить корективи до індивідуальних планів розвитку працівників. Однак, відповідальність за формування плану навчання працівників та ведення їхніх індивідуальних планів розвитку лежить на начальнику служби управління персоналом дороги – філії АТ «Укрзалізниця».

Етап формування плану навчання працівників повністю відповідає вимогам нормативних документів і використовує не лише типову для цього процесу інформацію, а й додаткові дані про наявні компетенції працівників та їхні потреби у розвитку. За цим сформованим планом, деталізованим за структурними підрозділами дороги – філії АТ «Укрзалізниця», залучені зовнішні навчальні організації протягом року проводять навчання працівників.

Після завершення навчання протягом двох місяців (з рекомендацією та плануванням поетапного впровадження) служба управління персоналом (або відповідна структура) самостійно проводить або делегує стороннім навчальним організаціям або структурам проведення оцінки засвоєних знань учасників у формі іспиту або перевірки отриманих компетенцій.

У випадку, якщо під час перевірки знань виявлено, що особа, яка навчалась, не володіє достатньо запланованими навичками або вміннями (компетенціями), існують два можливих варіанти дій:

1. Внесення коригувань до індивідуального плану навчання співробітника (в розділ індивідуального плану розвитку співробітника), і він направляє на повторне або додаткове навчання з метою покращення володіння цими компетенціями.
2. Прийняття рішення, згідно з яким учасник навчання вважається таким, хто не пройшов навчання та не володіє необхідними компетенціями. Це може призвести до прийняття рішень щодо збереження його на робочому місці, або пошуку іншого співробітника для цієї посади.

Кожен місяць до 10 числа служба управління персоналом складає звіт щодо навчання персоналу за попередній місяць. Цей звіт містить наступну інформацію: виконання плану навчання персоналу, результати перевірок знань після навчання. Звіт також передається структурним підрозділам та філіям АТ «Укрзалізниця».

Співробітник, який пройшов навчання, у три місяці після завершення заповнює другу частину звіту про пройдене навчання. Ця частина звіту – «Самооцінка застосування отриманих знань» – містить інформацію про те, як він застосовував набуті знання. Також він вказує на покращення у своїй діяльності, які стали результатом пройденого навчання.

Безпосередній керівник співробітника, що проходив навчання, заповнює третю частину звіту про пройдене навчання – «Оцінка застосування знань, отриманих під час навчання, з боку безпосереднього керівника». Ця частина звіту містить оцінку ефективності застосування співробітником отриманих знань безпосередньо на робочому місці, а також вказує на покращення у професійній діяльності співробітника.

На основі звіту про пройдене навчання співробітника, його безпосередній керівник разом із співробітником структурного підрозділу, відповідальним за кадрову роботу, оцінюють рівень розвитку компетенцій працівника підприємства, який відповідає за кадри. Це визначається наступними критеріями:

- результати перевірки знань після навчання.
- аналіз звіту про пройдене навчання співробітника.
- форми оцінки компетенцій, на розвиток яких було спрямоване навчання.

На основі цих даних висновок формується щодо розвитку компетенцій співробітника, вносяться зміни до його кваліфікаційного паспорту та індивідуальної кваліфікаційної матриці.

Після оцінки рівня розвитку компетенцій, на які було спрямоване навчання співробітника структурного підрозділу, відповідальний за кадрову роботу заповнює заключну частину звіту про пройдене навчання – «Висновки про результати пройденого навчання». Цей звіт направляється до служби управління персоналом дороги – філії АТ «Укрзалізниця». Відповідальний за аналіз ефективності застосування отриманих знань та документування результатів навчання є начальник структурного підрозділу дороги – філії АТ «Укрзалізниця».

Цей звіт складається двічі на рік – не пізніше 15 липня та 30 січня наступного року, охоплюючи перше півріччя поточного року та попередній рік загалом. Він оцінює ефективність навчання персоналу та їх задоволеність навчанням на основі:

1. Оцінки задоволеності учасників умовами, формами та програмою навчання.
2. Щомісячних фактичних звітів про навчання персоналу.
3. Звітів про пройдене навчання співробітників, які включають: вимоги щодо коригування програм навчання, умов, форм навчання та зміни організації, що надає послуги навчання.

Отриманий звіт направляється до відповідних підрозділів дороги – філії АТ «Укрзалізниця» та зовнішніх постачальників послуг з навчання.

На основі вимог, що викладені у звіті про ефективність навчання персоналу та задоволеність навчанням, підрозділи дороги – філії АТ «Укрзалізниця» та сторонні постачальники освітніх послуг подають на службу управління персоналом наступне:

1. Змінені програми навчання, які відповідають вимогам та рекомендаціям, викладеним у звіті щодо підвищення ефективності навчання.
2. Інформацію про умови проведення навчання, яку було відкориговано або удосконалено для відповідності стандартам якості, визначеним у звіті.

Ця інформація надається для врахування та впровадження в роботу службою управління персоналом з метою покращення якості навчання та задоволення потреб персоналу у процесі отримання освітніх послуг.

Рекомендації щодо управління розвитком компетенцій вказують на використання різних моделей компетенцій в залежності від посад та груп посад. Ось два різних підходи:

1. Для фахівців та керівників рекомендується використовувати модель компетенцій «Велика п'ятірка + Л» відповідно до «Стратегії розвитку кадрового потенціалу АТ «Укрзалізниця» до 2026 року. Ця модель може включати основні компетенції, визначені як ключові для ефективної роботи фахівців та керівників.
2. Для робочих спеціальностей рекомендується використовувати інші моделі компетенцій, які акцентують увагу на професійних компетенціях та їх детальному вивченні. Ці моделі можуть бути спрямовані на конкретні вимоги та навички, необхідні для виконання робочих обов'язків в різних робочих спеціальностях.

Використання різних моделей компетенцій для різних категорій посад дозволяє краще відповідати специфіці потреб різних груп працівників та забезпечує більш точне оцінювання та розвиток їхніх навичок та знань.

Загальну схему моделі компетенцій можна модернізувати у нову модель (рис. 1), у якій категорію «професійні компетенції» деталізовано, з урахуванням специфіки АТ «Укрзалізниця» (аналогічно можна деталізувати інші групи компетенцій).

Соціальна політика АТ «Укрзалізниця» зосереджена на взаємодії з персоналом, дотримуючись принципів соціально відповідального бізнесу. Компанія вважає своїх працівників основним ресурсом, що формує економічні показники, конкурентоспроможність і ринкову цінність підприємства. У цьому контексті ключовими завданнями соціальної політики є забезпечення компетентних кадрів у всіх сферах діяльності АТ «Укрзалізниця» та стимулювання працівників до продуктивної та ефективної праці.

Управління персоналом та підвищення якості працівників компанії, а також їх корпоративна соціальна підтримка, базуються на стратегії розвитку кадрового потенціалу, яка спрямована на покращення навичок та знань персоналу через навчальні програми та інші ініціативи для розвитку кар'єрних можливостей.

Для досягнення ефективності навчання можна використовувати наступні стратегії:

1. Підвищення активності навчання в найбільш актуальних і вагомих компетенціях: Це сприяє покращенню підготовки персоналу у ключових сферах діяльності.
2. Скорочення тривалості навчальних курсів за рахунок фокусування на ключових компетенціях: Це може призвести до зниження вартості кожного курсу та більш швидкого набуття необхідних навичок.
3. Прив'язка вимог до підвищення кваліфікації персоналу: Це включає встановлення чітких вимог щодо періодичності та тривалості курсів навчання, спрямованих на підвищення рівня кваліфікації працівників.

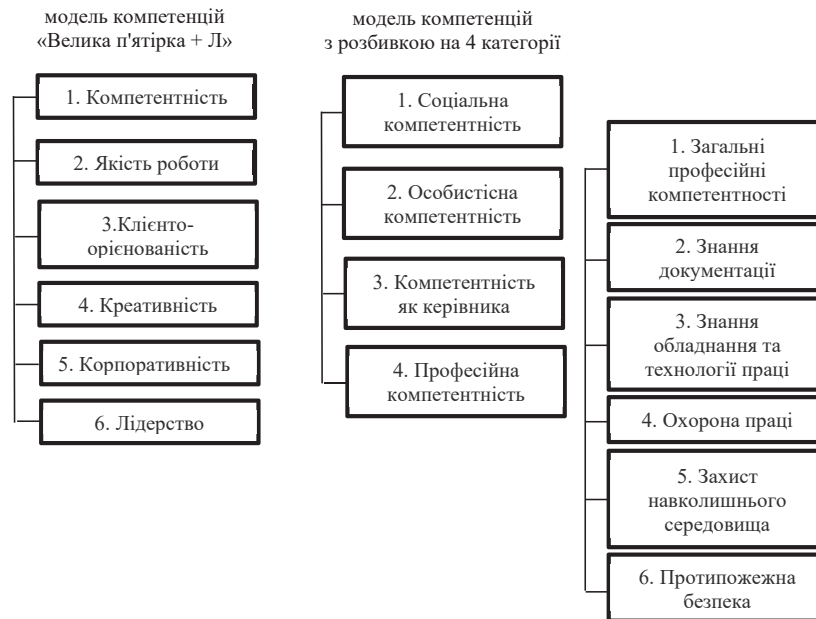

Рис. 1. Рекомендовані моделі компетенцій з деталізацією категорії «професійні компетенції» за галузевою специфікою

Отримувані терміни перепідготовки часто відображають скорочення тривалості цього процесу. Одночасно, загальний обсяг перепідготовки для всієї компанії не повинен збільшуватися в межах різних підрозділів: компанії, департаментів, філій, дирекцій чи інших структурних підрозділів. Важливо збалансувати частоту підвищення кваліфікації з тривалістю курсів, щоб забезпечити оптимальний рівень навчання в межах усієї організації.

Кадровий аудит є потужним інструментом стратегічного управління в АТ «Укрзалізниця». Основна його мета полягає в систематичній оцінці кадрового потенціалу компанії, її філій, підрозділів і дочірніх структур. Цей процес дозволяє виявити проблеми у сфері персоналу та їхні причини, а також розробити пропозиції для їх вирішення.

У рамках кадрового аудиту можна здійснювати цільовий пошук лідерів та талановитих фахівців серед працівників компанії. Також він дозволяє прогнозувати їхню потенційну перспективність, визначати області, рівні та напрями їхнього ефективного використання. Крім того, кадровий аудит допомагає розробляти індивідуальні програми кар'єрного зростання для співробітників.

Вивчення та оцінка перспективних працівників є ключовими для раціонального розподілу кадрів, проведення їх ротатії та спрямованої підготовки. Це допомагає підвищити об'єктивність процесів атестації, а також цілеспрямовано формувати внутрішній кадровий резерв компанії.

Висновки. Проведене дослідження дозволило визначити особливості підвищення кваліфікації персоналу підприємств залізничного транспорту на основі виявлення чинників успішної її реалізації.

За результатами проведеного дослідження, можна дійти висновку, що проведення єдиної кадрової політики в АТ «Укрзалізниця» варто націлити на укомплектування кваліфікованим персоналом усіх категорій персоналу, створення єдиного кадрового резерву, адаптацію системи безперервного професійного навчання персоналу до умов АТ «Укрзалізниця» та змінних технологічних вимог, реалізацію заходів щодо забезпечення сприятливого соціально-психологічного клімату.

Перспективою подальших досліджень має стати формування та реалізація ефективної реалізації підвищення кваліфікації персоналу підприємств залізничного транспорту.

Література:

1. Богиня Д. П. Науково-практичні основи визначення конкурентоспроможності робочої сили на ринку праці: монографія «Соціально-економічний механізм регулювання ринку праці та заробітної плати. Київ : ІЕ НАНУ, 2017. 300 с.

Bohynia, D. P. (2017). Naukovo-praktychni osnovy vyznachennia konkurentospromozhnosti robochoi syly na rynku pratsi [Scientific and practical bases for determining the competitiveness of the labor force in the labor market]: monohrafiia «Sotsialno-ekonomichnyi mekhanizm rehuliuвання rynku pratsi ta zarobitnoi platy» [Socio-economic mechanism of regulation of the labor market and wages]. Kyiv : ІЕ НАНУ, 2017. 300 s. [in Ukrainian].

2. Власова А., Левицькі Ж. Еволюція концепції управління людськими ресурсами. *Києво-Могиланська бізнес студія*. 2004. №7. С. 57–61.
Vlasova, A., Levytski, Zh. (2004). Evoliutsiia kontseptsii upravlinnia liudskymy resursamy [Evolution of the concept of human resource management]. *Kyievo-Mohylianska biznes studiia* [Kyiv-Mohyla business studio]. № 7. S. 57–61 [in Ukrainian].
3. Грішнова О.М. Економіка праці і соціально трудові відносини. Київ : Кондор, 2016. 356 с.
Hrishnova, O. M. (2016). *Ekonomika pratsi i sotsialno trudovi vidnosyny* [Labor economics and social labor relations]. Kyiv : Kondor 356 s. [in Ukrainian].
4. Єсінова О. Л. Економіка праці і соціально трудові відносини. Київ : Академвидав, 2017. 332с.
Iesinova, O. L. (2017). *Ekonomika pratsi i sotsialno trudovi vidnosyny* [Labor economics and social labor relations]. Kyiv: Akademvydav. 332 s. [in Ukrainian].
5. Колешня Л. Підготовка фахівців у ринковій економіці: проблеми і шляхи вирішення. *Україна: аспекти праці*. 2015. № 4. С. 22–26.
Kolieshnia L. (2015). *Pidhotovka fakhivtsiv u rynkovii ekonomitsi: problemy i shliakhy vyrishennia* [Training of specialists in the market economy: problems and solutions]. *Ukraina: aspekty pratsi* [Ukraine: aspects of work]. № 4. S. 22–26 [in Ukrainian].
6. Криклій А. Безперервне професійне навчання персоналу як чинник підвищення конкурентноспроможності українських виробників. *Економіка та держава*. 2004. № 7. С. 23–25.
Kryklii, A. (2004). *Bezperervne profesiine navchannia personalu yak chynnyk pidvyshchennia konkurentnospromozhnosti ukraïnskikh vyrobnykiv* [Continuous professional training of personnel as a factor in increasing the competitiveness of Ukrainian manufacturers]. *Ekonomika ta derzhava* [Economy and the state]. № 7. S. 23-25 [in Ukrainian].
7. Куценко В. І. Кадри вирішують все. *Економіка та держава*. 2008. № 3. С. 93–99.
Kutsenko, V. I. (2008). *Kadry vyrishuiut vse* [Personnel decides everything]. *Ekonomika ta derzhava* [Economy and the state]. № 3. S. 93–99 [in Ukrainian].
8. Левченко О. М. Економіка знань: управління розвитком людських ресурсів Великобританії. Київ : Видавничий дім «Корпорація», 2015. 292 с.
Levchenko, O. M. (2015). *Ekonomika znan: upravlinnia rozvytkom liudskykh resursiv Velykobrytanii* [The Knowledge Economy: Managing UK Human Resource Development]. Kyiv : Vydavnychiy dim «Korporatsiia» [Publishing House «Corporation»]. 292 s. [in Ukrainian].
9. Савченко В. А. Управління розвитком персоналу. Київ : КНЕУ, 2002. 351 с.
Savchenko, V. A. (2002). *Upravlinnia rozvytkom personalu* [Management of personnel development]. Kyiv : KNEU. 351 s. [in Ukrainian].
10. Сардак С. Е. Фінансування управління та розвитку персоналу. *Економіка і суспільство*. 2018. № 19. С. 927–935.
Sardak, S. E. (2018). *Finansuvannia upravlinnia ta rozvytku personalu* [Financing of management and personnel development]. *Ekonomika i suspilstvo* [Economy and society]. № 19. S.927 935 [in Ukrainian].

**ФІНАНСИ,
ГРОШОВИЙ ОБІГ ТА КРЕДИТ**

Отримано: 20 листопада 2023 р.

Прорецензовано: 01 грудня 2023 р.

Прийнято до друку: 08 грудня 2023 р.

e-mail: aleksin.glib@kneu.edu.ua

ORCID-ідентифікатор: <https://orcid.org/0000-0003-2586-5986>

DOI: 10.25264/2311-5149-2023-31(59)-56-61

Алексін Г. О. Інновації корпоративних фінансів у підтримці післявоєнного відновлення України: фінансування за критерієм ЦСР ООН. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка»: науковий журнал. Острог: Вид-во НаУОА, грудень 2023. № 31(59). С. 56–61.

УДК: 336.7

JEL-класифікація: G30; G38; O10

Алексін Гліб Олегович,

кандидат економічних наук, доцент кафедри корпоративних фінансів і контролінгу,
Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана

ІННОВАЦІЇ КОРПОРАТИВНИХ ФІНАНСІВ У ПІДТРИМЦІ ПІСЛЯВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ: ФІНАНСУВАННЯ ЗА КРИТЕРІЄМ ЦСР ООН

Післявоєнне відновлення України є нагальним питанням, що вимагає нестандартного підходу. Одним з таких рішень є застосування підходів корпоративних фінансів, що поєднують рішення мікро- та макро-рівня. Метою статті є ідентифікації потенціалу інновацій корпоративних фінансів в частині критерію ЦСР ООН у вирішенні питання ефективного післявоєнного відновлення в Україні. В статті аналізується процес післявоєнного відновлення України, який представляє собою складне завдання, вимагає комплексного підходу та інноваційних методів у сфері фінансування та реалізації соціально значимих проектів. Досліджено потребу у масштабних та різноманітних фінансових ресурсах, акцентуючи на важливості стабільного фінансування та нематеріальних видів капіталу. Розглянуто роль джерел фінансування та їх різноманітності у визначенні якісних характеристик цих ресурсів для ефективного відновлення. Стаття обґрунтовує застосування критерію Цілей Сталого Розвитку ООН як основи для фінансування зі стратегічної та операційної точок зору. Проведено аналіз досліджень МВФ, що висвітлюють успішні випадки досягнення ЦСР ООН країнами за допомогою комплексних стратегій, які включають фінансову та галузеву політику на різних рівнях. Розглянуто необхідність розробки ефективної політичної рамки на макро-рівні для організації діяльності, спрямованої на досягнення стратегічної мети економічного відновлення України, в т.ч. забезпечення розуміння щодо джерел фінансування та розвитку національної економіки. На мікро-рівні висвітлено роль критерію ЦСР ООН у корпоративних фінансах та управлінських рішеннях. Підкреслено важливість інвестиційних банків та фінансових радників у впровадженні цього критерію в рамках фінансування соціально значимих проектів, розробці фінансових продуктів, таких як «зелені» облигації, та лобіюванні сталого фінансування. Отримані результати можуть бути корисними фаховим дослідникам, міжнародним фінансовим організаціям, урядовим організаціям. Перспективи подальших досліджень передбачають адаптацію системи цілей ЦСР ООН до ключових показників результативності для оптимізації управління фінансуванням післявоєнного відновлення.

Ключові слова: інновації корпоративних фінансів; післявоєнне відновлення; Цілі сталого розвитку ООН; залучення фінансування; інвестиційний банкінг.

Glib Aleksin,

PhD (Economics), Associate Professor of Corporate Finance and Controlling Department,
Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman

CORPORATE FINANCE INNOVATION ROLE IN SUPPORTING POST-WAR RECOVERY OF UKRAINE: FINANCING UNDER UN SDG CRITERIA

The post-war recovery of Ukraine is an urgent issue requiring a non-standard approach. Use of corporate finance approaches that combine micro- and macro-level solutions is a potential solution. Aim of this paper is to identify the potential of corporate finance innovations namely UN SDG criterion in solving issue of effective post-war recovery in Ukraine. Paper analyzes the post-war recovery process of Ukraine, requiring a complex approach and innovative methods in the field of financing and implementation of socially significant projects. Need for large-scale and diverse financial resources is studied, emphasizing the importance of stable financing and intangible types of capital. Role of funding sources and its diversity in determining the quality characteristics of these resources for effective recovery is considered. Paper substantiates the application of the UN SDG criterion as a basis for financing from strategic and operational points of view. An analysis of IMF research highlighting successful cases of achieving the UN SDGs by countries with the help of complex strategies that include financial and sectoral policies at various levels is carried out. At the micro-level, the role of the UN SDG criterion in corporate finance and management decisions is highlighted. Importance of investment banks and financial advisors in implementing this criterion in the framework of financing socially significant projects, developing financial products such as «green» bonds, and lobbying for sustainable financing is emphasized. Prospects for further research include the adaptation of the UN SDG target system to key performance indicators to optimize the management of post-war recovery financing.

Keywords: Corporate Finance Innovation; Post-War Recovery; UN Sustainable Development Goals; Raising Finance; Investment Banking.

Постановка проблеми. На сучасному етапі, коли Україна зіткнулася з викликами післявоєнного відновлення, роль інновацій у корпоративних фінансах стає ключовою. Ця комплексна задача потребує вирішення як на операційному (проектне управління, забезпечення стабільного та достатнього надходження коштів, тощо), так і стратегічному рівні (комбінування джерел фінансування відповідно до потреб післявоєнного відновлення та груп стейкхолдерів, забезпечення досягнення цілей на мікро- та макро-рівні для довготривалого та сталого результату). Окремим нагальним питанням є забезпечення відповідного комплексу контролю та моніторингу цілей соціально значимого проекту, а також підтримання комунікації за встановленою рамкою, що зрозуміла для різних груп стейкхолдерів. Відповідно це охоплює проблематику управління новими фінансовими інструментами, технологіями та стратегіями, що мають бути узгоджені в рамках єдиної рамки. Таке рішення може дати комплекс Цілей сталого розвитку ООН (ЦСР ООН). Відповідно нагально постає питання розгляду ЦСР ООН як критерію залучення та структурування фінансування для післявоєнного відновлення в Україні. Такий підхід має потенціал стати каталізатором для сталого розвитку та соціально-економічного зростання, пропонуючи нові можливості для бізнесу, інвесторів, донорів і держави в післявоєнне відновлення України.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Фінансування післявоєнного відновлення є складним науково-практичним питанням, про що свідчить вагомий масив попередніх досліджень. В. Фенглер та ін. [1, с. 11] наголошує на необхідності ефективного управління коштами на відновлення після масштабних лих, таких як збройна агресія. Т. Аддісон та ін. [2, с. 953] і М. Аль-Асаді [3, с. 9] підкреслюють важливість зовнішніх фінансових ресурсів у країнах, які сильно постраждали від збройної агресії, причому останній відзначає більшу залежність від таких ресурсів у контексті післявоєнного відновлення. Роль фінансового сектора в розв'язанні військового конфлікту досліджує Т. Аддісон та ін. [3, с. 954] з особливим фокусом на відновлення фінансової системи в пост-конфліктних економіках. Т. Брюк та ін. [4, с. 27] і С. Баракат [5, с. 110] звертаються до питання викликів післявоєнного відновлення, причому підкреслюються обмеження через тяглість наслідків війни, а також спростовується користь впровадження мульти-донорських цільових фондів для результативного післявоєнного відновлення. М. Арнольд та ін. [6, с. 37] наводять результати дослідження післявоєнного відновлення Уганди, наголошуючи на необхідності співпраці між стейкхолдерами та залученості уряду. Дж. Бойс [7, с. 121] підкреслює необхідність кращого розуміння зв'язків між підтриманням миру та розвитком, а також підкреслює важливість посилення національних спроможностей до фінансування та управління післявоєнним відновленням. Г. Дугінець, К. Ніжейко [8, с. 39] аналізують роль міжнародної технічної допомоги в процесі післявоєнного відновлення України після військових конфліктів. Автори розглядають ключові аспекти такої допомоги, включаючи фінансову підтримку, трансферт технологій та навчання. Крім того, вивчаються потенційні виклики та перспективи, що стоять перед Україною в контексті залучення міжнародної допомоги. М. Диба та ін. [9, с. 60] розглядають можливості фінансування відновлення економіки України, акцентуючи увагу на критеріях екологічної, соціальної відповідальності та корпоративного управління (ESG). Аналізується, як впровадження цих критеріїв може вплинути на залучення інвестицій та покращення економічного стану країни на післявоєнному етапі розвитку. Дослідження [10, с. 42] описує роль банківського сектора, а саме державних банків, у процесі відновлення економіки України. Проаналізовано, як участь держави в капіталі банків може впливати на кредитування, інвестиційну діяльність та фінансову стабільність в умовах післявоєнного відновлення. Додатково розглядаються виклики та можливі стратегії для ефективного використання банківських ресурсів у контексті відновлення економіки України на післявоєнному етапі.

Однак, роль гібридних інновацій корпоративних фінансів як-то застосування критерію ЦСР ООН для залучення фінансування та його структурування у стимулювання післявоєнного відновлення недостатньо розглянуто та потребує додаткового вивчення.

Мета і завдання дослідження. Метою дослідження є виділення ролі інновацій корпоративних фінансів на прикладі застосування критерію ЦСР ООН у реалізації комплексних задач соціально-економічного розвитку макро- та мікро-рівня, таких як післявоєнне відновлення України. В рамках досягнення сформульованої мети дослідження поставлено такі завдання:

1. Розглянути сутність післявоєнного відновлення як комплексної задачі, що потребує залучення різноманітного інструментарію економічної науки;
2. Виділити роль інновацій корпоративних фінансів у підтримці задачі післявоєнного відновлення;
3. Розглянути потенціал застосування ЦСР ООН в післявоєнному відновленні України на макро- та мікро-рівні.

Виклад основного матеріалу. Післявоєнне відновлення України є комплексною задачею, яка потребує застосування нестандартних методів. Ще до масштабних руйнувань, спричинених російською збройною агресією на її наступному етапі з 2022 р., проблема модернізації в різних секторах української

економіки була хронічною через постійний брак фінансування та слабкий режим захисту прав інвесторів. Комплексний підхід до фінансування та реалізації соціально значимих проєктів, застосований в багатьох країнах, що розвиваються, для досягнення ЦСР ООН може слугувати орієнтиром для вирішення цієї проблеми. Наведемо аргументи на користь такого підходу:

– по-перше, досягнення ЦСР ООН в кожній країні та післявоєнне відновлення України є складними завданнями, які потребують скоординованих дій як на макро-, так і на мікро-рівнях;

– по-друге, успішна реалізація таких значимих проєктів потребує великих за своїм обсягом і різноманітних за своїми характеристиками фінансових ресурсів; ці ресурси включають не лише стабільне та достатнє фінансування, а й нематеріальні види капіталу, включаючи соціальний та інтелектуальний капітал;

– по-третє, як досягнення ЦСР ООН, так і післявоєнне відновлення є соціально значимими проєктами, на які впливає кілька змінних і які виконуються в середовищі великої невизначеності;

– по-четверте, характер джерел фінансування та різноманітність провайдерів фінансування (приватні інвестори, донори, міжнародні організації) визначає не лише кількісні параметри фінансування (обсяг, умови повернення, термін надання, затрати на фінансування), а й якісні параметри отриманого фінансування;

– по-п'яте, такий підхід уможливує подальше вмонтування реалізованого проєкту розвитку до регіональних і міжнародних рамок (наприклад, ініціатива з розвитку інфраструктури для міжнародної торгівлі в Східній Азії «India's Act East Policy», Індія, 1990 р. – до нині; аналогічна глобальна ініціатива «Один пояс, один шлях», Китай, 2013 р. – до нині; ініціатива з підтримки розвитку соціально значимої інфраструктури на засадах сталості «Japan's Quality Infrastructure Investment», Японія, 2016 р. – до нині; законодавчо оформлена ініціатива з розвитку виробництва напівпровідників на північноамериканському континенті «CHIPS and Science Act», США, 2022 р., тощо).

Однією з таких рамок є розвиток за парадигмою ЦСР ООН, що передбачає реалізацію соціально значимих проєктів в країнах, що розвиваються, за ускладненого контексту обмеженості фінансування, викликів соціально-економічного та ускладненого безпекового характеру. Підкреслимо, що рамка ЦСР ООН спроможна до уможливлення реалізації таких проєктів не тільки в soft-аспектах (тобто конструювання проєкту навколо концепції сталого розвитку, підтримання комунікація зі стейкхолдерами, тощо), але і hard-аспектах (залучення фінансування зі змішаних джерел (державні, донорські, приватні кошти), реалізація механізмів Impact Finance та Green Finance, проєктне управління, звітування за цілями, тощо).

Цю тезу підтримують результати дослідження аналітиків МВФ [11], у якому висвітлили конкретні ситуації, коли країни не змогли досягти ЦСР ООН через екзогенні та ендогенні фактори впливу. Тим не менш, ці країни змогли подолати ці виклики, запровадивши стратегію, яка включала фінансову та галузеву політику на макро- та мікро-рівнях. Руанда, наприклад, просунулася у досягненні ЦСР ООН, успішно інтегрувавши їх у свою національну стратегію розвитку, або NST1. Одночасно пандемія COVID-19 погіршила фінансовий стан країни та збільшила розриви в розвитку, що призвело до дедалі більшого дефіциту фінансування для реалізації ЦСР, що становило 21,3% ВВП на рік. Використання спільної стратегії було способом вирішити дефіцит фінансування ЦСР ООН для Руанди. Для збільшення надходжень до державного бюджету спочатку було створено середньострокову фіскальну політику. Крім того, в рамках вирішення задачі забезпечення успішного виконання Центрального плану розвитку, було використано проактивний підхід до залучення приватних інвестицій. Крім того, аналітики МВФ наголосили на необхідності вирішення питання системної економічної нерівності в рамках національної моделі економічного розвитку та приведення її у відповідність до зміненої динаміки пост-пандемічної глобальної економічної системи, що було доречним в стимулюванні соціально-економічного розвитку за рамкою ЦСР ООН.

Відповідно для досягнення цієї мети на макро-рівні потрібна ефективна полісу-рамка, яка:

– організовує заходи на багатьох рівнях для досягнення стратегічної мети соціально-економічного відновлення України, яке є ефективним і сталим;

– надає вичерпне розуміння профілю джерел фінансування, умов фінансування та чітких рамок щодо їх використання;

– висвітлює траєкторію розвитку національної економіки по відношенню до плану відновлення та регіонального та глобального контекстів економічного розвитку;

– описує шлях економічного зростання країни з точки зору груп економічних агентів (домогосподарств, не-фінансових корпорацій, держави, інших), а також блоків фіскальної та монетарної політики;

– сприяє ефективній комунікації з низкою зацікавлених сторін, таких як широка громадськість, корпорації, місцеві органи влади, донори та іноземні фінансові установи.

Відповідно критерій ЦСР ООН слід включити на мікро-рівні в інструментарій корпоративних фінансів під час прийняття управлінських рішень, які сприятимуть у виконанні складних завдань, таких як післявоєнне відновлення. Критерій ЦСР ООН можливо застосовувати кількома способами шляхом адаптації характеристик інших відповідних критеріїв, що вже застосовуються економічними агентами з корпоративного та фінансового сектору (ESG, Impact Finance, Green Finance, тощо). До них належать ряд функціональних задач в площині корпоративних фінансів, що подано в Табл. 1.

Таблиця 1

Напрямки адаптації критерію ЦСР ООН до рамки прийняття управлінських рішень мікро-рівня*

Напрямки адаптації	Коментарі
Використання ЦСР ООН для прийняття інвестиційних рішень	Економічні агенти вже мають широкий досвід включення різноманітних критеріїв до системи скорінгу проекту та подальшого відслідковування КРІ проекту; відповідно доречним є адаптація окремих цілей з комплексу ЦСР ООН до управління проектом
Оцінка ефективності проекту за критерієм ЦСР ООН	КРІ проекту можуть в певній мірі ґрунтуватися на кількісних і якісних показниках за ЦСР ООН, що сприятиме їх відслідковуваності та комунікативності
Підготовка звітності проекту за критерієм ЦСР ООН	Важливим етапом реалізації проекту, а також моніторингу та контролю шляху його імплементації є підготовка звітності проекту, що може бути посилена за рахунок застосування критерію ЦСР ООН
Моделювання розподілу ризиків у рамках державно-приватного партнерства	Концепція «ризик-дохідність» є наріжною в системі управлінських рішень корпоративних фінансів – відповідно критерій ЦСР ООН може сприяти більш прозорому та збалансованому розподілу ризиків між різними стейкхолдерами в площині провайдерів фінансування (держави, донорів, приватних інвесторів)
Комунікація зі стейкхолдерами	Взаємодія зі стейкхолдерами може бути полегшена з точки прозорості та впливу послань за рахунок структурування навколо рамки ЦСР ООН

* власний аналіз.

В даному русі з прийняття та вмонтування критерію ЦСР ООН до рішень на перетині корпоративних фінансів і реалізації соціально значимих проектів провідною має бути роль інфраструктури фінансового ринку, а саме інвестиційних банків і інших фінансових радників. Наведемо потенційні напрямки дій інвестиційних банків з адаптації ЦСР ООН в рамках управлінських рішень з корпоративних фінансів в контексті реалізації соціально значимих проектів, зокрема, післявоєнного відновлення:

– *Алокація капіталу*: інвестиційні банки мають важливе значення для спрямування фінансування на проекти та компанії, які керуються відповідними етичними стандартами та парадигмою сталого розвитку. Це, в свою чергу, може значно збільшити фінансування відповідних секторів економіки, зосередившись на активах, які відповідають стандартам рамки ЦСР ООН.

– *Консультавання з залучення капіталу*: інвестиційні банки мають потенціал скоординувати бізнес та державу, як включати критерій ЦСР ООН у плани фінансування та реалізації післявоєнного відновлення. Це може включати інформаційно-аналітичну підтримку, допомогу компаніям у випуску «зелених» облігацій або надання консультацій зі шляхів покращення рейтингу сталого розвитку бізнесу.

– *Управління ризиками*: інвестиційні банки можуть ефективніше ідентифікувати та вживати заходів щодо довгострокових ризиків завдяки включенню критерію ЦСР ООН. Крім того, специфічні задачі соціально значимих проектів і джерел їх фінансування можуть впливати на загальний профіль ризику портфелю інвестицій, що потребує окремої оцінки та врахування в подальших управлінських рішеннях макро- та мікро-рівня.

– *Розробка фінансових продуктів*: інвестиційні банки мають досвід створення відповідних фінансових продуктів, що задовольняють попиту на сталі інвестиції. Це можуть бути «зелені» облігації та інші гібридні продукти, які задовольняють цілям реалізації соціально значимого проекту з комбінованими джерелами фінансування та розгалуженою мережею фінансових і не-фінансових стейкхолдерів.

– *Підтримка змін*: інвестиційні банки можуть задати рамку для змін за критерієм ЦСР ООН і підтримати дану рамку в суспільно значимих дискусіях, відстоюючи підхід до післявоєнного відновлення на засадах сталого фінансування.

Відповідно інвестиційні банки можуть слугувати не тільки каналом залучення фінансування з подальшим розподілом капіталу, але і інструментом створення полісу-рамки, що сконцентрована на реалізації соціально значимих проектів з комбінованими джерелами фінансування (держави, донори, приватний бізнес) і системою КРІ, що зачіпає стейкхолдерів як мікро-, так і макро-рівня.

Висновки. Післявоєнне відновлення в Україні є складним завданням, яке вимагає нестандартних методів і комплексного підходу до фінансування та реалізації соціально значимих проектів. Успішна реалізація таких проектів потребує масштабних та різноманітних фінансових ресурсів з особливими характеристиками, у т.ч. стабільного та достатнього фінансування та нематеріальних видів капіталу. Відповідно характер джерел фінансування та різноманітність його провайдерів визначає не лише кількісні параметри фінансування, а й якісні характеристики, що є важливим для досягнення цілей такого соціально значимого проекту як післявоєнне відновлення України. Рамку для такого рішення може надати критерій ЦСР ООН.

Застосування ЦСР ООН як критерію для фінансування є доречним зі стратегічної та операційної точок зору. Дослідження аналітиків МВФ висвітлює конкретні ситуації, коли країни не могли досягти ЦСР ООН через внутрішні та зовнішні фактори. Однак досліджувані країни змогли подолати ці виклики, реалізувавши стратегію, яка включала фінансову та галузеву політику на макро- та мікро-рівнях. Для досягнення цієї мети на макро-рівні необхідна ефективна полісу-рамка, яка має організувати діяльність на багатьох рівнях для досягнення стратегічної мети економічного відновлення України, забезпечувати вичерпне розуміння щодо джерел фінансування, висвітлювати траєкторію розвитку національної економіки по відношенню до плану відновлення та регіонального та глобального контекстів економічного розвитку. Даний підхід на макро-рівні також дозволить описати шлях економічного зростання країни з точки зору груп економічних агентів і сприяти ефективній комунікації з ключовими групами стейкхолдерів.

В свою чергу, критерій ЦСР ООН має бути включений на мікро-рівні в інструментарій корпоративних фінансів під час прийняття управлінських рішень, які сприятимуть виконанню соціально значимих проектів, що забезпечить ліпшу вмонтованість корпоративних фінансів у сучасний контекст. Інвестиційні банки та інші фінансові радники відіграють вирішальну роль у реалізації критерію ЦСР ООН у системі корпоративних фінансах на перетині з соціально значимими проектами. Зокрема, цей інститут може розподіляти капітал на проекти, керуючись етичними стандартами та парадигмою сталого розвитку, збільшуючи фінансування для відповідних секторів економіки. Вони також можуть відігравати роль у консультуванні щодо залучення капіталу, координації бізнесу, донорів, держав у включенні критерію ЦСР ООН у плани фінансування та реалізації післявоєнного відновлення. В даному контексті їх додаткова задача – розробляти відповідні фінансові продукти, такі як «зелені» облигації, які задовольняють релевантний попит на інвестиції в контексті післявоєнного відновлення. Вони також можуть встановити рамки для змін відповідно до критеріїв ЦСР ООН і лобіювати підхід стійкого фінансування в соціально актуальних дискусіях. Відповідно інвестиційні банки можуть слугувати каналом залучення фінансування та створення полісу-рамки, орієнтованої на реалізацію соціально значимих проектів з комбінованими джерелами фінансування на мікро-рівні в контексті задачі післявоєнного відновлення.

Перспективи подальших досліджень передбачає адаптацію системи цілей ЦСР ООН до КРІ для управління фінансуванням післявоєнного відновлення.

Література:

1. Fengler W., Ihsan A., Kaiser K. Managing Post-Disaster Reconstruction Finance – International experience in public financial management. *World Bank Policy Research Working Paper*. 2008. №4475. С. 1–39.
 2. Addison T., Billon P.L., Murshed S.M. Finance in conflict and reconstruction. *Journal of International Development*. 2001. №13(7). С. 951–964.
 3. Al-Asadi M. Financing resources for reconstruction in severely conflict-affected countries. *Review of Middle East Economics and Finance*. 2021. №17(1). С. 1–25.
 4. Brück T., FitzGerald E.V.K., Grigsby A. Enhancing the private sector contribution to Post-War recovery in Poor Countries: Comparative analysis. *Queen Elizabeth House Working Paper*. 2000. №45(1). С. 1–141.
 5. Barakat S. The failed promise of multi-donor trust funds: aid financing as an impediment to effective state-building in post-conflict contexts. *Policy Studies*. 2009. №30(2). С. 107–126.
- Barakat, S. (2009). The failed promise of multi-donor trust funds: aid financing as an impediment to effective state-building in post-conflict contexts. *Policy Studies*, 30(2), 107–126. <https://doi.org/10.1080/01442870902723485>

6. Arnold M., Collier P., Kreimer A., Scott C. Uganda: Post-Conflict Reconstruction. *World Bank Policy Research Working Paper*. 2000. №20565. С. 1–80.
- Arnold, M., Collier, P., Kreimer, A., & Scott, C. (2000). Uganda: Post-Conflict Reconstruction. *World Bank Policy Research Working Paper*, 20565, 1–80. <https://documents1.worldbank.org/curated/pt/721121468110674575/pdf/205650PUB0REPL0a0ISBN00082130468202.pdf>
7. Boyce J.K. Post-Conflict Recovery : Resource mobilization and reconstruction. *Post-Conflict Recovery. Bloomsbury*. 2011. С. 113–158). <https://doi.org/10.5040/9781849665872.ch-006>
- Boyce, J. K. (2011). Post-Conflict Recovery : Resource mobilization and reconstruction. In *Post-Conflict Recovery* (pp. 113–158). <https://doi.org/10.5040/9781849665872.ch-006>
8. Дугінець Г., Ніжейко К. Міжнародна технічна допомога в повоєнній відбудові України. *Scientia Fructuosa*. 2022. №143(3). С. 36–49.
- Duginets, G., & Ніжейко, К. (2022). International technical support in Ukraine’s postwar reconstruction. *Visnik Kiivs'kogo Nacional'nogo Torgovel'no-ekonomičnogo Universitetu*, 143(3), 36–49. [https://doi.org/10.31617/visnik.knute.2022\(143\)02](https://doi.org/10.31617/visnik.knute.2022(143)02) [in Ukrainian].
9. Диба М., Гернего Ю., Шкода Т. Потенціал фінансування відбудови економіки України з урахуванням критеріїв ESG. *Фінанси України*. 2022. №7. С. 57–69.
- Dyba, M., Herneho, Yu., Shkoda, T. (2022). Potensial finansuvannia vidbudovy ekonomiky Ukrainy z urakhuvanniam kryteriiv ESG. *Finansy Ukrainy*, 7, 57–69. [in Ukrainian].
10. Дробязко А., Любіч О., Камінська О., Борщук О. Місія банків за участю держави в капіталі у відновленні економіки. *Фінанси України*. 2022. №9. С. 39–52.
- Drobiazko, A., Liubich, O., Kaminska, O., Borshchuk, O. (2022). Mission of banks with the participation of the state in the capital in the restoration of the economy. *Finansy Ukrainy*, 9, 39–52. [in Ukrainian].
11. Akanbi O., Bartolini D., Cerovic S. A Post-Pandemic Assessment of the Sustainable Development Goals: Background Notes: Country Case Studies, Macroeconomic Framework, Tax Capacity Estimates. *IMF Staff Discussion Note*. 2021. №SDN/2021/003BN. С. 1–64.
- Akanbi, O., Bartolini, D., Cerovic, S. (2021). A Post-Pandemic Assessment of the Sustainable Development Goals: Background Notes: Country Case Studies, Macroeconomic Framework, Tax Capacity Estimates. *IMF Staff Discussion Note*, SDN/2021/003BN, 1–64. <https://www.imf.org/en/Publications/Staff-Discussion-Notes/Issues/2021/04/27/A-Post-Pandemic-Assessment-of-the-Sustainable-Development-Goals-460076>

Отримано: 18 листопада 2023 р.

Прорецензовано: 02 грудня 2023 р.

Прийнято до друку: 09 грудня 2023 р.

e-mail: olha.demianchuk@oa.edu.ua

ORCID-ідентифікатор: <https://orcid.org/0000-0003-0334-3490>

DOI: 10.25264/2311-5149-2023-31(59)-62-69

Дем'янчук О. І. Сучасні форми співпраці України з міжнародними фінансовими інститутами. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка»* : науковий журнал. Острог : Вид-во НаУОА, грудень 2023. № 31(59). С. 62–69.

УДК: 336.27

JEL-класифікація: G 28, H 81

Дем'янчук Ольга Іванівна,

доктор економічних наук, доцент кафедри фінансів, обліку і аудиту
Національного університету «Острозька академія»

СУЧАСНІ ФОРМИ СПІВПРАЦІ УКРАЇНИ З МІЖНАРОДНИМИ ФІНАНСОВИМИ ІНСТИТУТАМИ

У статті розкрито питання важливості сучасних форм співпраці України з міжнародними фінансовими інститутами (МФІ). Автор систематизував МФІ за класифікаційними ознаками та розкрив основні форми фінансової співпраці уряду України з МФІ. У ході аналізу було визначено, що на сьогодні в глобальній економічній системі найпоширенішою формою співпраці урядів країн із МФІ є кредитування. Проведений структурно-динамічний аналіз форм фінансової допомоги від МФІ для України, також підтвердив домінуючу форму – кредитування. Аналіз співпраці уряду України з МФІ також підтвердив, що кредитні кошти від МФІ є основним джерелом довгострокового фінансування соціально-економічних проєктів розвитку України у пріоритетних галузях її діяльності. Автором було проаналізовано особливості співпраці України з МВФ, Групою Світового банку, МБРР, визначено напрями використання кредитних та інвестиційних ресурсів протягом 2020-2023 років. Так, залученні кредитні ресурси, які отримала Україна від МВФ, спрямовуються на обслуговування зовнішнього боргу, фінансування дефіциту бюджету та дефіцитів платіжного та торговельного балансу. Кредитні ресурси від МВФ, у кризові для економіки України часи, забезпечують поповнення валютних резервів НБУ, підтримку стабільності національної валюти, оптимізацію монетарної політики Національного банку України в напрямку стимулювання кредитування реального сектору економіки. Кредитні ресурси від МФІ Групи Світового банку Україна використовувала на покриття дефіциту бюджету, реалізацію інституційних та структурних реформ, на реалізацію довгострокових інвестиційних проєктів. Автором також визначено значення та роль міжнародної технічної допомоги в рамках співпраці України з МФІ, доведено, що міжнародна технічна допомога надається Україні на безоплатній та безповоротній основі країнами-донорами та міжнародними інститутами. У висновках, автором обґрунтовано очікувані ризики та необхідність цієї співпраці.

Ключові слова: форми співпраці України з міжнародними фінансовими інститутами (МФІ), кредитування, кредитні ресурси, довгострокові інвестиційні проєкти, міжнародна технічна допомога.

Olha Demianchuk,

PhD, professor of Finance, Accounting and Auditing Department,
The National University of Ostroh Academy

MODERN FORMS OF UKRAINE'S COOPERATION WITH INTERNATIONAL FINANCIAL INSTITUTIONS

In this article, the importance of modern forms of Ukraine's cooperation with international financial institutions (IFIs) is discussed. The author systematised IFIs by classification criteria and looked into the main forms of financial cooperation between the government of Ukraine and IFIs. The analysis indicates that in today's global economic system, the most common form of cooperation between governments and IFIs lies in lending. The structural and dynamic analysis of the forms of financial assistance from IFIs to Ukraine also confirmed this. The analysis of the cooperation between the Ukrainian government and IFIs also confirmed that loans from IFIs are the main source of long-term financing for socio-economic development projects in Ukraine's priority sectors. Additionally, the author analyses the aspects of Ukraine's cooperation with the IMF, the World Bank Group, and the IBRD, and identifies the areas of use of credit and investment resources in 2020-2023. Hence, the borrowed credit resources received by Ukraine from the IMF are used to service external debt, finance the budget deficit and deficits in the balance of payments and trade. In times of crisis for Ukraine's economy, the IMF's loans help replenish the NBU's foreign exchange reserves, maintain the stability of the national currency, and optimize the monetary policy of the National Bank of Ukraine which stimulates lending to the real economy. Ukraine used the loan resources from the IFIs of the World Bank Group to cover the budget deficit, to implement institutional and structural reforms as well as long-term investment projects. The author also defines the importance and role of international technical assistance in the framework of Ukraine's cooperation with IFIs, proving that international technical assistance is provided to Ukraine on a free and non-refundable basis by donor countries and international institutions. In conclusion, the author underlines the expected risks and necessity of this cooperation.

Keywords: forms of Ukraine's cooperation with international financial institutions (IFIs), lending, credit resources, long-term investment projects, international technical assistance.

Постановка проблеми. Співпраця урядів держав з міжнародними фінансовими інститутами (МФІ) забезпечує країнам можливості залучення коштів для реалізації різних проєктів націлених на структурні перетворення, які значно впливають на розвиток цих країн, на їх платоспроможність та інноваційні перетворення. В умовах економічних криз, впливу глобальних чинників, таких як наприклад Covid-19, війни, співпраця уряду країни з МФІ більше актуалізується, змінюються її форми, зокрема види фінансової та технічної допомоги. Україна, упродовж останніх років, під впливом різних чинників, в рамках тісної співпраці із МФІ залучає необхідні їй фінансові ресурси у вигляді кредитів, спільного фінансування, інвестиційних ресурсів, безповоротної фінансової допомоги та ін., саме це актуалізує проблематику дослідження.

В наукових працях М. Лагуніна [1], І. П. Устинова [2], О. М. Михайлик [3], Д. О. Мітрікова [4], М. В. Кульбиди [5], А. А. Олійника [6], А. С. Філіпенко [7] розкривались питання функціонування та діяльності міжнародних фінансових інститутів та особливості співпраці уряду нашої країни з цими інституціями. Проте, сьогодні актуалізується питання, форми співпраці та можливості залучення різних видів фінансових ресурсів для потреб держави.

Мета дослідження полягає у визначенні та аналізі сучасних форм співпраці України з міжнародними фінансовими інститутами.

Будь-яка країна та її економіка, навіть при налагодженій та ефективно функціонуючій фінансовій системі, містить економічні цикли, які супроводжуються періодами спаду та піднесення. Саме в ці періоди економіка та її фінансова система потребує додаткових фінансових ресурсів або спрямовує їх для більш ефективного використання. МФІ як суб'єкти глобальної фінансової системи мають вагомe значення, зокрема щодо перерозподілу та збалансування фінансових ресурсів між економіками країн. Фінансова незалежність кожної країни перебуває під впливом різних глобальних та національних чинників, тому співпраця та участь держави у МФІ є важливою у глобальному фінансовому середовищі.

Міжнародні фінансові інститути (МФІ) є ключовими суб'єктами в глобальній фінансовій системі, вони створюють належні умови щодо забезпечення її стабільності функціонування та розвитку. МФІ відіграють важливу роль у встановленні стандартів, забезпечують регулювання міжнародних фінансових відносин, сприяють економічному зростанню, розвитку та співпраці між урядами країн та суб'єктами господарювання.

Міжнародні фінансові інститути, на основі сформованих шляхом об'єднання фінансових ресурсів країн-учасниць, забезпечують рішення першочергових завдань у сфері розвитку світової економіки та світової фінансової системи. МФІ забезпечують надання міжнародних позик на реалізацію державних проєктів та фінансування бюджетного дефіциту; проводять операції на міжнародному та фондовому ринках з метою забезпечення перерозподілу ефективного капіталу для забезпечення стабілізації та регулювання світової економіки, а також мотивації та підтримки міжнародної торгівлі, як основної форми міжнародних економічних відносин; здійснюють інвестиційну діяльність через надання кредитів у сфері реалізації спільних міжнародних проєктів та внутрішніх комерційних проєктів; здійснюють благодійну діяльність, шляхом надання безповоротної фінансової допомоги та міжнародної технічної допомоги [8].

Аналіз офіційних сайтів МФІ дає можливість систематизувати їх за основними шістьма класифікаційними ознаками, що відображено у таблиці 1.

Таблиця 1

Види міжнародних фінансових інститутів

Класифікаційна ознака	Вид МФІ	Класифікаційна ознака	Вид МФІ
За характером діяльності	– міжурядові; – неурядові.	За умовою вступу	– відкриті; – закриті.
За колом компетенції	– загальної компетенції; – спеціальної компетенції.	За функціями	– універсальні; – спеціалізовані.
За сферою діяльності	– глобальні; – регіональні; – двосторонні.	За характером повноважень	– міждержавні; – міждержавні з окремими національними повноваженнями і наддержавні; – наднаціональні.

Джерело: складено автором на основі даних офіційних сайтів МФІ [10]

Кожен МФІ має свої форми співпраці з урядами країн (рис. 1).

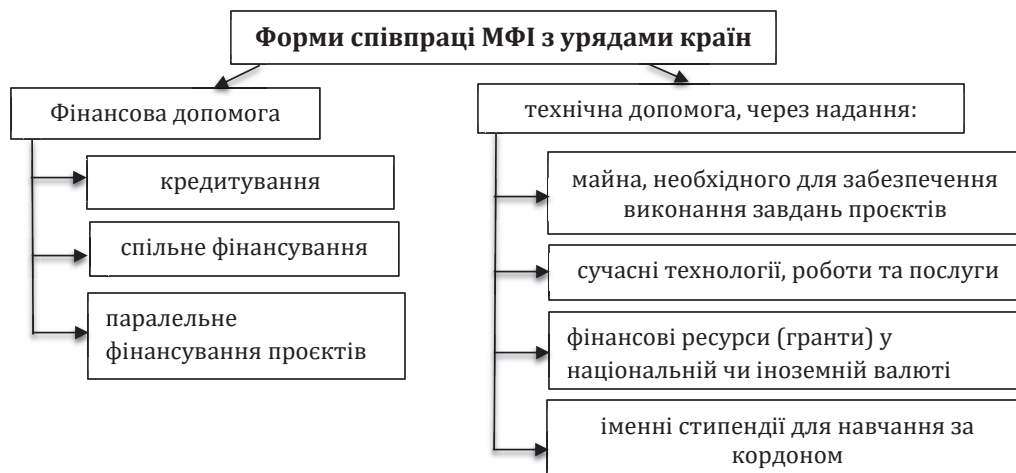

Рис. 1. Форми співпраці МФІ з урядами країн

Джерело: складено за даними [4]

На сьогодні в глобальній економічній системі найпоширенішою формою співпраці урядів країн із МФІ є кредитування.

Аналіз співпраці уряду України з МФІ також підтверджує, що кредитні кошти від МФІ є основним джерелом довгострокового фінансування соціально-економічних проєктів розвитку України у пріоритетних галузях її діяльності. На сьогодні основні інвестиційні проєкти реалізуються в різних сферах економіки та державного управління, зокрема: у сфері енергетики, у сфері охорони здоров'я, у сфері освіти, у сфері житлово-комунальної інфраструктури, у сфері дорожнього будівництва. Також, залучені фінансові ресурси від МФІ забезпечують фінансування різних стратегічних реформ щодо прискореного економічного росту країни, покращення діяльності її фінансового та кредитного секторів. Починаючи з 1992 року, найбільшим кредитором з-поміж МФІ для України є МВФ. Співпраця України із цією МФІ розпочалась з 1992 року, коли відповідно Закону України «Про вступ України до Міжнародного валютного фонду, Міжнародного банку реконструкцій та розвитку, Міжнародної фінансової корпорації, Міжнародної асоціації розвитку та Багатостороннього агентства по гарантіях інвестицій» наша країна набула членства у всіх цих МФІ [9]. Співпраця з МВФ забезпечує стабілізацію української фінансової системи, впровадження програм структурних реформ та умов щодо сталого економічного зростання. За останні три роки Україна отримала від МВФ 4,01 млрд. СПЗ (рис. 2).

Рис. 2. Динаміка проведених кредитних операцій України з МВФ у 2020-2022 рр.

Джерело: складено автором на основі офіційного сайту МВФ

За період 2020-2022 років Міжнародний валютний фонд здійснив виплат у вигляді кредитних ресурсів загальним обсягом 4,01 млрд СПЗ. Хоча на цьому графіку не відображено транш безповоротної допомоги у розмірі 2,68 млрд СПЗ, які було надано, внаслідок рішення Ради керівників МВФ щодо розподілу 650 млрд СПЗ на підтримку країн, які зазнали негативного впливу Covid-19. У перший рік війни, за 2022 р. кількість виплат Україні зросла в 4 рази і склала у розмірі 2,01 млрд СПЗ.

Цільове призначення залучення кредитних ресурсів, які отримала Україна від МВФ, полягає у використанні на обслуговування зовнішнього боргу, фінансування дефіциту бюджету та дефіцитів платіжного та торговельного балансу. Кредитні ресурси від МВФ, у кризові періоди для економіки України, забезпечують поповнення валютних резервів Національного банку України, що впливає на підтримку стабільності національної валюти та оптимізує монетарну політику НБУ в напрямку кредитування реального сектору економіки.

Співпраця України з МВФ характеризується семи реалізованими програмами (табл. 2).

Таблиця 2

Реалізовані кредитні програми в межах співпраці України з МВФ за 2014-2023 рр.

Назва кредитної програми	Період	Фактичний обсяг кредитів, млн СПЗ	Мета залучення фінансування
Stand-by Arrangement (SBA)	30.04.2014-11.03.2015	2972,67	Вирішення проблем із платіжним балансом, вихід із глибокої економічної кризи
Extended fund facility (EFF)	11.03.2015-17.12.2018	6178,26	Необхідність проведення структурних реформ для вирішення проблем платіжного балансу відновлення економіки України
Stand-by Arrangement (SBA)	18.12.2018-17.02.2020	1000	Продовження проведення структурних реформ, зменшення інфляції
Stand-by Arrangement (SBA)	09.06.2020-08.12.2021	1500	Зменшення дефіциту державного бюджету через COVID-19, посилення реформ
Rapid Financing Instrument (RFI)	09.03.2022	1014,4	Фінансування першочергових витрат та нагальних потреб платіжного балансу, що виникають у зв'язку з триваючим воєнним конфліктом
Rapid Financing Instrument (RFI)	30.09.2022	942	Надання додаткової антикризової допомоги країнам, що потерпають від суттєвого дефіциту платіжного балансу, викликаного глобальною продовольчою кризою
Extended fund facility (EFF)	31.03.2023	11600	Вирішення проблем з платіжним балансом та відновлення середньострокової зовнішньої стійкості, відновлення фіскальної та боргової стійкості, а також середньострокової зовнішньої життєстійкості з одночасним сприянням довгостроковому зростанню в контексті післявоєнної відбудови та процесу вступу до Європейського Союзу

Джерело: складено автором на основі даних МФУ [19]

Як видно із таблиці 2, найбільші обсяги фінансової підтримки Україна отримала в 2014-2015 рр., з метою забезпечення макроекономічної стабільності, в наслідок економічної кризи цих років. А також для підтримки реалізації реформ у 2016-2018 рр. В період війни, МВФ також є головним нашим партнером серед міжнародних фінансових інститутів, який забезпечує кредитування економіки України, для збереження її фінансової платоспроможності.

Другим, за обсягами кредитування, фінансовим партнером України серед МФІ для є Світовий банк. Впродовж років співпраці Світовий банк затвердив та надав для України 73 позики загальним обсягом більш ніж на 16,9 млрд дол. США а 2,2 млрд євро. Кредитні ресурси Світового банку Україна використовувала на покриття дефіциту бюджету, реалізацію інституційних та структурних реформ, на реалізацію довгострокових інвестиційних проєктів. Станом на 1 листопада 2023 року за рахунок кредитних ресурсів Світового банку в Україні реалізується 14 проєктів, які забезпечують фінансування пріоритетних сфер економіки нашої країни. 14 проєктів, які пов'язані із пріоритетними сферами функціонування економіки України (табл. 3).

Міжнародний банк реконструкції і розвитку, станом на 01 листопада 2023 року кредитує в Україні портфель, який містить 21 проєкт, серед яких: 19 проєктів інвестиційного спрямування, які перебувають на етапі реалізації, 2 системних проєкти, на відповідну суму 5,6 млрд дол. США та 1,04 млрд євро. Вибірка коштів за цими проєктами складає 4,41 млрд дол. США та 0,98 млрд євро, що становить 78,5 % в дол. США та 94,42 % в євро від загального обсягу позики [13].

Таблиця 3

Проекти, які реалізуються в різних сферах економіки України за рахунок коштів Світового банку станом на 01.11.2023 року

Назва проєкту	Сума позики, млн дол. США	Всього вибрано, млн дол. США	Вибрано, %	Всього не вибрано, млн дол. США	Планове закриття проєкту
Модернізація системи соціальної підтримки населення	300	230,71	76,9	69,29	31.08.2024
Другий проєкт розвитку міської інфраструктури	326,566	232,62	69,05	93,95	30.06.2024
Проект «Підвищення енергоефективності в секторі централізованого теплопостачання»	202	170,16	81,95	31,84	31.12.2023
Другий проєкт з передачі електроенергії	318,43	214,83	70,25	103,6	30.04.2024
Поліпшення охорони здоров'я на службі у людей	214,73	206,64	96,2	8,09	31.03.2024
Екстрене реагування на COVID-19 та вакцинація в Україні	90	69,2	76,9	20,8	30.09.2024
Проект «Програма «Прискорення приватних Інвестицій у сільське господарство»»	200	200	100	0	30.06.2024
Удосконалення вищої освіти в Україні заради результатів	200	130,78	65,4	69,22	31.12.2023
Проект доступу до довготермінового фінансування	150	150	100	0	31.12.2023
Проект "Підтримка державних витратів для забезпечення стійкого державного управління в Україні (PEACE)	946	945,65	99,9	0,95	30.06.2024
«Україна – підвищення стійкості енергосистеми для європейської інтеграції енергомережі»	211	0,62	0,4	210,38	31.12.2026
Зміцнення системи охорони здоров'я та збереження життя (Heal Ukraine)	100	42,59	42,6	57,41	31.12.2024
Позика на підтримку політики розвитку та відновлення	1500	1500	100	0	30.06.2024
Ремонт житла для відновлення прав і можливостей людей (HOPE)	70	0,18	3	69,82	-

Джерело: складено автором на основі даних МФУ

Світовий банк на відміну від МВФ кредитні ресурси спрямовує не на макроекономічну стабілізацію, а на реалізацію інвестиційних проєктів у різних секторах економіки України. Станом на 2023 рік найбільша кількість цих проєктів в Україні стосується діяльності центрального уряду (центрального агентства) – 40 проєктів, що становлять 23% від їх загальної кількості, 21 проєкт здійснений у сфері діяльності банківських установ та відповідно стільки ж спрямовані на сектор енергії та видобутку, також 18 проєктів впроваджені у сфері соціального захисту, що на сьогодні є надзвичайно важливим аспектом в наявному стані функціонування економіки держави (рис. 3).

Рис. 3. Основні напрями реалізації проєктів Світового Банку в Україні за секторами у 2023 році

Джерело: складено автором на основі даних офіційного сайту Світового банку [12]

В умовах воєнного часу та з метою підтримки України, Світовий банк створив ефективний фінансовий механізм, який базується на принципі безповоротності – Цільовий фонд багатьох донорів. Що забезпечило додаткові можливості до залучення грантових коштів від урядів різних країн (США, Нідерландів, Литви, Латвії, Великої Британії, Данії, Австрії, Норвегії та Ісландії) з метою безповоротної фінансової допомоги Україні.

Основним фінансовим інструментом Світового банку для України в умовах війни став проєкт «Підтримка державних видатків для забезпечення стійкого державного управління в Україні» (PEACE). В основі цього проєкту інші міжнародні донори отримали змогу об'єднати свої зусилля із надання адресної, швидкої та прогнозованої підтримки. Станом на 22 червня 2023 року в рамках реалізації проєкту PEACE було залучено майже 20 млрд дол. США. Серед основних бенефіціарів цього проєкту в Україні стали: понад 10 мільйонів пенсіонерів, 500 тисяч працівників освіти, 145 тисяч державних службовців, 56 тисяч працівників служби з надзвичайних ситуацій, а також понад три мільйони отримувачів соціальної допомоги та ВПО [12]. В рамках реалізації проєкту PEACE Світовий банк забезпечує фінансування більшої частини соціальних видатків в Україні, а також відновлення особистих доходів громадян та підтримує їх купівельну спроможність.

На кінець 2023 року між урядом України та МБРР, який входить до складу Групи Світового банку, було підписано кредитну та грантову угоди в рамках проєкту «Екстрений проєкт надання інклюзивної підтримки для відновлення сільського господарства України» (ARISE).

Міжнародні фінансові інститути, які входять до складу Групи Світового банку, в умовах війни мобілізують необхідну кількість коштів, які швидко надходять до бюджету держави та допомагають уряду України забезпечити фінансування основних державних послуг. Загальний пакет фінансової допомоги за лютий 2022 р. – кінець червня 2023 р., яку надав Світовий банк, становить більше 37,5 млрд дол. США.

Ще одним інституційним інвестором в Україні із МФІ – Європейський банк реконструкції та розвитку. На кінець 2023 року в рамках реалізації 556 проєктів в Україні, ЄБРР було виділено 18,96 млрд євро [13]. ЄБРР з урядом України працює у двох формах: забезпечує можливість надання пільгових кредитів під державні гарантії та кредитування приватних підприємств на комерційних умовах. Пріоритетним проєктом для України є «Розвиток транс'європейської транспортної мережі (Українодорозні коридори)», на який ЄБРР виділив 450 млн євро. Основна мета цього проєкту полягає у капітальному ремонті під'їзних шляхів до пунктів пропуску на західному кордоні, аби максимально сприяти зростанню експортного потенціалу країни. Також 300 млн євро було залучено на проєкти у енергетичній сфері та задля екстреної закупівлі газу, оскільки це найбільш слабкі зони державного сектору України.

Більшість коштів, які Україна залучає від МФІ у формі фінансової допомоги, зокрема у формі кредитів на комерційній та пільгових умовах, спільного та паралельного фінансування проєктів або у вигляді безповоротної грантової допомоги, використовуються на покриття дефіциту бюджету та формують її боргові зобов'язання. Аналізуючи кредитні ресурси від МФІ за період 2020-2021 роки, вказуємо на їх невеликі обсяги, загальна сума позик складала в рік в межах до 450 млрд грн та складала біля 10 % ВВП України. Основними позичальниками були МБРР, ЄС та МВФ, заборгованість перед кожним з яких займала по третій частині у структурі від її загальної кількості (26-36%) (табл. 4). В 2022 році зовнішній борг України перед основними МФІ у період війни збільшився у 2,5 раза в порівнянні з минулим роком і сягнув 1100,26 млрд грн. На сьогодні зовнішня фінансова допомога, в рамках співпраці України з МФІ, відіграє ключову роль у відновленні і модернізації державного сектору та підтримці відбудови приватного сектору країни, тому її залучення є звичайною необхідністю.

Таблиця 4

Структурно-динамічний аналіз зовнішнього державного боргу України перед основними МФІ за період 2020-2022 років

Показники	2020 р.		2021 р.			2022 р.		
	млрд грн	%	млрд грн	%	21/20, %	млрд грн	%	22/21, %
Загальна заборгованість України за позиками, одержаними від МФІ у тому числі:	443,31	100,0	463,17	100,0	104,48	1 100,26	100,00	237,55
NEFCO	0,00	0,00	0,06	0,01	–	0,08	0,01	125,96
Європейський банк реконструкції та розвитку	13,69	3,09	10,54	2,28	76,96	9,45	0,86	89,72
Європейський Інвестиційний банк	26,99	6,09	27,70	5,98	102,67	98,13	8,92	354,18
Європейський Союз	132,36	29,86	136,37	29,44	103,03	452,22	41,10	331,62
Міжнародний банк реконструкції та розвитку	149,66	33,76	167,90	36,25	112,19	303,47	27,58	180,74
Міжнародний Валютний Фонд	119,57	26,97	119,00	25,69	99,53	234,07	21,27	196,70
Фонд чистих технологій (МБРР)	1,05	0,24	1,59	0,34	151,86	2,84	0,26	178,71

Джерело: складено автором на основі даних МФУ [13]

Сьогодні наша країна отримує значну кількість кредитних та інвестиційних ресурсів у рамках співпраці з МФІ. Не менш важливою формою такої співпраці є отримання міжнародної технічної допомоги (МТД), яка має значущий вплив на економічний та соціальний розвиток країни, сприяючи впровадженню необхідних реформ та програм. Важливо враховувати, що успіх таких програм залежить від ефективного використання виділених ресурсів та планування стратегій національного розвитку.

Україна співпрацює з великою кількістю МФІ, які можуть надавати їй різноманітного виду міжнародну технічну допомогу, направлену на різні сфери та сектори поліпшення загального стану економіки. Основна відмінність цієї форми співпраці з МФІ, що на відміну від фінансової допомоги, де домінують кредитні або інвестиційні ресурси, міжнародна технічна допомога надається Україні на безоплатній та безповоротній основі країнами-донорами та міжнародними інститутами ще з 1992 року практично в усіх сферах економіки та суспільного життя. В рамках надання Україні МТД співробітництво здійснюється з 15 країнами, Європейським Союзом та понад 20 МФІ.

Здійснивши моніторинг, було проведено вибірку найбільш значимих діючих на даний час 10 проєктів МТД для економіки України на загальну суму 67,04 млн євро, 41,96 млн дол. США та 74,74 млн японських єн [13]. Пріоритетними напрямками надання МТД для України є забезпечення інституційної спроможності, прозорості бюджету, скорочення потенційних фінансових ризиків; підтримка та фінансування малих та середніх підприємств; покращення митних процедур; проведення структурних реформ банків державного сектору; забезпечення стабільного розвитку ІТ Мінфіну та напрямів бухгалтерського обліку та аудиту; поліпшення стану державного фінансового сектора України та наближення до стандартів ЄС; підвищення ефективності і рівня безпеки процесу надання публічних та державних послуг; підтримка уряду під час наявності надзвичайних ситуацій та планування реагування між Урядом, областями, районами та іншими стейкхолдерами, забезпечуючи при цьому надання послуг і підвищення стійкості приймаючих громад та ВПО.

Висновки. Таким чином, провівши аналіз сучасних форм співпраці уряду України з МФІ, приходимо до наступних висновків. В умовах економічних криз, впливу глобальних чинників та в умовах війни, для України є вкрай важливою тісна співпраця з МФІ, в рамках якої залучаються різні форми фінансової допомоги та міжнародної технічної допомоги. Природньо, що в умовах зростання кредитних ресурсів виникає ризик зростання боргової спіралі, але на сьогодні це одне із найважливіших та виправданих джерел фінансування наших внутрішніх потреб. У повоєнний період уряду потрібно буде розробити дієвий механізм погашення значних обсягів сформованих боргових зобов'язань. Щодо МТД, яку отримує Україна в рамках співпраці з МФІ, є додатковим фінансовим ресурсом для підтримки та підвищення результативності функціонування економіки як в соціальному, так і в економічному аспектах. Загальний бюджет проєктів варіюється в досить великих значеннях, що вкотре показує надійність співробітництва держави з провідними МФІ, а успіх цих програм залежить від ефективності їхнього впровадження, виконання умов та здатності країни правильно використовувати надану допомогу для досягнення стратегічних цілей.

Література:

- Лагунін М. Фінансові ресурси міжнародних фінансових інституцій як рушійна сила економічного розвитку України. *Теоретичні та прикладні питання державотворення*. 2022. № 28.
Lahunin M. Finansovi resursy mizhnarodnykh finansovykh instytutsiy yak rushiyina syla ekonomichnoho rozvytku Ukrayiny. [Financial resources of international financial institutions as a driving force for economic development of Ukraine]. *Teoretychni ta prykladni pytannya derzhavotvorennya*. 2022. [Theoretical and applied issues of state-building. 2022.]. № 28. [In Ukrainian].
- Устинова І. П., Кузьмін А. Р. Правові засади взаємодії України з міжнародними фінансовими організаціями як складова процесу євроінтеграції. *Юридичний вісник*. 2020. № 4 (57). С. 96 – 102.
Ustynova I. P., Kuz'min A. R. Pravovi zasady vzaemodiyi Ukrayiny z mizhnarodnymy finansovymy orhanizatsiyamy yak skladova protsesu yevrointehratsiyi. [Ustinova I.P., Kuzmin A.R. Legal basis of Ukraine's interaction with international financial organizations as a component of the European integration process]. *Yurydychnyy visnyk*. 2020. [Legal Bulletin. 2020.] № 4 (57). S. 96 – 102. [in Ukrainian].
- Михайлик О. М. Особливості міжнародного кредитування: МВФ та МБРР. *Ефективна економіка*. 2015. № 4.
Mykhaylyk O. M. Osoblyvosti mizhnarodnoho kredyтуvannya: MVF ta MBRR. [Features of international lending: IMF and IBRD]. *Efektivna ekonomika*. 2015. [Effective economy. 2015]. № 4. [In Ukrainian].
- Мітрикова Д. О. Роль міжнародних кредитно-фінансових організацій в сучасній світовій економіці. ФМВ НАУ. 2020.
Mitrikova D. O. Rol' mizhnarodnykh kredytno-finansovykh orhanizatsiy v suchasniy svitoviy ekonomitsi. [Mitrikova D.O. The role of international financial institutions in the modern world economy]. FMV NAU. 2020. [FMV NAU. 2020]. [In Ukrainian].

5. Кульбіда М. В. Сучасні проблеми співробітництва України з міжнародними фінансовими організаціями. *Сучасні можливості забезпечення соціально-економічного розвитку країн: матеріали доповідей міжн. наук.-прак. конф.* (м. Ужгород, 16 вересня 2017), 2017. С. 22–24.

Kul'bida M. V. Suchasni problemy spivrobitnytstva Ukrayiny z mizhnarodnymu finansovymu orhanizatsiyamy. *Suchasni mozhlivosti zabezpechennya sotsial'no-ekonomichnoho rozvytku krayin*. [Modern problems of Ukraine's cooperation with international financial organizations. Modern opportunities for ensuring the socio-economic development of countries]. *Materialy dopovidey mizhn. nauk.-prak. CONF.* (m. Uzhhorod, 16 veresnya 2017), 2017. S. 22–24. [materials of reports of the international scientific and practical conference (Uzhhorod, September 16, 2017), 2017. [In Ukrainian].

6. Олійник А. А. Міжнародні фінансові організації як складова фінансової глобалізації. *Ефективна економіка*. 2017. № 10.

Oliyuyk A. A. Mizhnarodni finansovi orhanizatsiyi yak skladova finansovoyi hlobalizatsiyi. [International financial organizations as a component of financial globalization]. *Efektivna ekonomika*. 2017. [Effective economy. 2017.] № 10. [in Ukrainian].

7. Філіпенко А. С., Боринець С. Я., Вергун В. А. Міжнародні економічні відносини: Сучасні міжнародні економічні відносини. К., 2009. 255 с.

Filipenko A. S., Borynets' S. Ya., Verhun V. A. Mizhnarodni ekonomichni vidnosyny: Suchasni mizhnarodni ekonomichni vidnosyny. K., 2009. 255 s. [Filipenko AS, Borinets SJ, Vergun VA. International economic relations: Modern international economic relations. K., 2009. 255 s.]. [In Ukrainian].

8. Кульбіда М. В. Роль міжнародних фінансових інституцій в міжнародній фінансовій архітектурі / Економіка, фінанси та управління: проблеми та сучасні шляхи розвитку: матеріали міжн. наук.-прак. конф. (Львів, 25-26 грудня 2015). 2015. Ч. 1. С. 17–19.

Kul'bida M. V. Rol' mizhnarodnykh finansovykh instytutsiy v mizhnarodniy finansoviy arkhitekturi / Ekonomika, finansy ta upravlinnya: problemy ta suchasni shlyakhy rozvytku [The role of international financial institutions in the international financial architecture / Economics, finance and management: problems and modern ways of development]. *Materialy mizhn. nauk.-prak. CONF.* (L'viv, 25-26 hrudnya 2015). 2015. Ch. 1. S. 17–19. [Materials of the international scientific and practical conference (Lviv, December 25-26, 2015). 2015. Ch. 1. S. 17–19.]. [In Ukrainian].

9. Закон України «Про вступ України до Міжнародного валютного фонду, Міжнародного банку реконструкції та розвитку, Міжнародної фінансової корпорації, Міжнародної асоціації розвитку та Багатостороннього агентства по гарантіях інвестицій». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-12#Text> (дата звернення: 05.12.2023). *Zakon Ukrayiny «Pro vstup Ukrayiny do Mizhnarodnoho valyutnoho fondu, Mizhnarodnoho banku rekonstruktsiyi ta rozvytku, Mizhnarodnoyi finansovoyi korporatsiyi, Mizhnarodnoyi asotsiatsiyi rozvytku ta Bahatostoronn'oho ahentstva po harantiyakh investytsiy»*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-12#Text> (05.12.2023). [The Law of Ukraine «On Ukraine's Accession to the International Monetary Fund, the International Bank for Reconstruction and Development, the International Finance Corporation, the International Development Association and the Multilateral Investment Guarantee Agency». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-12#Text> (accessed 05.12.2023)].

10. Співпраця з міжнародними фінансовими організаціями. Національний банк України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/about/international/financial-institutions> (дата звернення: 15.12.2023).

Spivpratsya z mizhnarodnymu finansovymu orhanizatsiyamy. *Natsional'nyy bank Ukrayiny*. URL: <https://bank.gov.ua/ua/about/international/financial-institutions> (15.12.2023). [Cooperation with international financial organizations.

11. National Bank of Ukraine. URL: <https://bank.gov.ua/ua/about/international/financial-institutions> (accessed December 15, 2023)].

12. International Monetary Fund. *Official site*. URL: <https://www.imf.org/en/Home> (accessed December 15, 2023)].

13. Міжнародне співробітництво. Міністерство фінансів України. URL: <https://mof.gov.ua/uk/mizhnarodne-spivrobitnictvo> (дата звернення: 17.12.2023).

Mizhnarodne spivrobitnytstvo. *Ministerstvo finansiv Ukrayiny*. URL: <https://mof.gov.ua/uk/mizhnarodne-spivrobitnictvo> (17.12.2023). [International cooperation. Ministry of Finance of Ukraine. URL: <https://mof.gov.ua/uk/mizhnarodne-spivrobitnictvo> (accessed December 17, 2023)].

Отримано: 22 листопада 2023 р.

Прорецензовано: 06 грудня 2023 р.

Прийнято до друку: 13 грудня 2023 р.

e-mail: kovalenko0202@ukr.net

DOI: 10.25264/2311-5149-2023-31(59)-70-77

Хелемський В. Ю. Фінансові детермінанти капітальних інвестицій сталого розвитку України. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка»* : науковий журнал. Острог : Вид-во НаУОА, грудень 2023. № 31(59). С. 70–77.

УДК: 336.61 (477)

JEL-класифікація: G31 O16

Хелемський Віктор Юрійович,
*аспірант, кафедра фінансових ринків та технологій,
Державний податковий університет*

ФІНАНСОВІ ДЕТЕРМІНАНТИ КАПІТАЛЬНИХ ІНВЕСТИЦІЙ СТАЛОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

Дослідження присвячено розробці концептуальних засад фінансових детермінант капітальних інвестицій та визначено їх роль у сталому розвитку України. Проаналізовано інструменти державної політики щодо сталих фінансів та визначено, що держава має створити необхідне середовище для стимулювання у майбутньому фінансового забезпечення капітальних інвестицій. Доведено, що фінансування капітальних інвестицій сталого розвитку є стійкою системою, інтегрованою у міжнародний простір, здатною протистояти викликам, розвиватися та сприяти сталому розвитку країни. Визначено, що головним завданням сьогодні є сформувати достатній фінансово-інвестиційний потенціал для відбудови і соціально-економічного розвитку України, забезпечити доступ до сталого фінансування усіх громад, суб'єктів господарювання, посилення мобілізації внутрішніх заощаджень для довгострокових інвестицій, орієнтованих на досягнення Цілей сталого розвитку.

Ключові слова: капітальні інвестиції, фінансування капітальних інвестицій, сталі фінанси, сталий розвиток, цілі сталого розвитку, державна фінансова політика

Viktor Khelemskyi,
*PhD Student, Department of Financial Markets and Technologies,
State Tax University*

FINANCIAL DETERMINANTS OF CAPITAL INVESTMENTS IN SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF UKRAINE

The study is devoted to the development of the conceptual foundations of financial determinants of capital investments and their role in the sustainable development of Ukraine is determined. The author established that the annual investment needs for developing countries alone are estimated at 3.3 to 4.5 trillion. USD per year. Investments are needed primarily to finance the development of basic infrastructure, the fields of medicine and education, ensuring food security, mitigating the consequences and adapting to climate change and other areas of sustainable development. The research substantiates that the financing of capital investments of sustainable development is a separate sphere of socio-economic relations, where financial support for the creation, restoration or expansion of capital assets in all spheres of social development takes place. Such a system has specific complex mechanisms for the formation of financial potential for the realization of capital investments and tools for self-preservation and self-development, which are subject to the Goals of sustainable development, for the sake of the main goal – the sustainable development of the country. The article analyzes the instruments of state policy regarding sustainable finance and determines that the state should create the necessary environment for stimulating the financial provision of capital investments in the future. Considering the European integration processes in Ukraine, the state policy in the field of financing sustainable development capital investments should be based on European principles. The improvement of the taxation system in the field of investment capital markets, the introduction of special investment accounts, the improvement of activities in the field of joint investment, the introduction of social bonds and bonds of sustainable development, the disclosure of information about ESG and other directions. The study proved that the financing of capital investments of sustainable development is a sustainable system integrated into the international space, capable of facing challenges, developing and contributing to the sustainable development of the country. The author determined that the main task today is to form sufficient financial and investment potential for the reconstruction and socio-economic development of Ukraine, to ensure access to sustainable financing for all communities, business entities, to strengthen the mobilization of domestic savings for long-term investments aimed at achieving the Sustainable Development Goals.

Keywords: capital investment, capital investment financing, sustainable finance, sustainable development, sustainable development goals, state financial policy

Постановка проблеми. Глобальні зміни ціннісних орієнтацій висувають сьогодні на перший план питання з фінансового забезпечення формування нової моделі розвитку країни, парадигма якої має

ґрунтуватися на сталому розвитку або досягненні оптимального балансу між – економічним, соціальним та екологічним розвитком.

Досягнення Цілей сталого розвитку (далі ЦСР) неминуче пов'язане з фінансами та інвестиціями. Без достатнього фінансування капітальних інвестицій у такі галузі як житло, транспортна інфраструктура, відновлювальна енергія, інновації, охорона здоров'я, освіта, охорона навколишнього середовища та інші сектори досягти бажаних показників сталого розвитку не можливо.

У підсумковій Декларації Конференції з питань сталого розвитку у 2012 році в Ріо-де-Жанейро (Бразилія) у «Порядку денному до 2030 року» було зазначено, що «для здійснення стійкого сталого розвитку важливе значення мають міжнародні, регіональні та національні фінансові механізми, у тому числі механізми, якими можуть користуватися субнаціональні та місцеві органи влади. Як додаткові джерела фінансування сталого розвитку певну роль можуть зіграти нові партнерства та інноваційні джерела фінансування [1, с.49]. Крім того, наголошено на важливість об'єднання фінансових, інвестиційних та технологічних потреб для реалізації політики сталого розвитку у всіх вимірах: соціальній, гуманітарній, безпековій, економічній та кліматичній сферах.

За оцінками міжнародних експертів потреби в щорічних інвестиціях лише для країн, що розвиваються, оцінюються у розмірі від 3,3 до 4,5 трлн доларів США на рік. Інвестиції необхідні насамперед для фінансування розбудови базової інфраструктури, сфери медицини та освіти, забезпечення продовольчої безпеки, пом'якшення наслідків та адаптації до змін клімату та інших напрямів сталого розвитку [2].

Разом із тим, глобальне інвестиційне середовище різко змінилося з початком пандемії COVID-19, а з початком у 2023 році повномасштабної війни в Україні багато країн переглянули свої стратегії розвитку зважаючи на зростання цін на енергоносії, продукти харчування, збільшення кількості біженців та зміну міжнародних логістичних потоків. За розрахунками Міжнародної організації праці сальдо країн, що розвиваються, скоротилося з початку війни в Україні на 315 млрд дол. США, а дефіцит фінансування соціального розвитку на кінець 2022 року склав близько 1,2 трлн дол. США в рік [3]. За таких умов досягти бажаних ЦСР не можливо.

Зважаючи на особливу вагомість проблем фінансування ЦРС та пошуку дієвих інструментів залучення інвестицій в інфраструктурні об'єкти, забезпечення продовольчої безпеки, водопостачання та санітарії, охорони здоров'я та інші напрями сталого розвитку, питання пошуку дієвих інструментів фінансового забезпечення сталого розвитку є сьогодні надзвичайно актуальними.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. За останнє десятиліття в фінансовій науці досить активно почалися дискусії і дослідження питань фінансів сталого розвитку. В цьому контексті варто відмити праці таких вітчизняних науковців, як І. Васильчук [4], Т. Майорова, С. Кропельницька [5], Т. Єфименко, Л. Ловінська, Я. Олійник [6]. Т. Кожухова у своїх роботах детально досліджує глобальну систему фінансування сталого розвитку, а також оцінює національні політики фінансування програм сталого розвитку, у тому числі України [7]. Стратегічні та інституціональні підходи до формування національної системи сталих фінансів розкрито у монографічному дослідженні Д. Клинового [8]. Натомість питання фінансового забезпечення сталого розвитку регіонів України проаналізовано професоркою І. Вахович [9].

Аналіз іноземних публікацій дозволив виокремити особливий внесок Теодора Панайоту, лауреата Нобелівської премії миру 2007 року, професора економіки та етики, директора Кіпрського міжнародного інституту менеджменту. Він вважається світовим авторитетом у сфері економічних інструментів та інноваційних механізмів фінансування сталого розвитку [10]. Особливої уваги заслуговують дослідження інших іноземних науковців, таких як К. Перес [11], Г. Шмідт-Трауб і Дж. Сакс [12], Т. Едріана [13] та ін.

Не дивлячись на досить широке представлення в іноземних та у вітчизняних публікаціях питань сталого розвитку в цілому та «сталих фінансів», зокрема, практично відсутні системні наукові напрацювання, щодо змісту та особливостей фінансового забезпечення капітальних інвестицій сталого розвитку – як основного драйвера соціально-економічного розвитку країни.

Мета статті. Метою статті є визначення концептуальних засад фінансових детермінант капітальних інвестицій та їх ролі у сталому розвитку України.

Виклад основного матеріалу. Фінанси – це дуже вагомий і необхідний ресурс для реалізації Цілей сталого розвитку, але без капітальних інвестицій, їх збалансованості та синергії економічного, соціального та екологічного результатів досягти необхідного рівня сталого розвитку неможливо.

Дослідивши Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року, ми з'ясували, що за рахунок капітальних інвестицій буде отримано, і прямих (фінансово-економічний), і опосередкований (соціальний або екологічний) ефект за 12 Цілями сталого розвитку (табл. 1). Решта Цілей сталого розвитку досягається через опосередкований вплив результатів здійснення капітальних інвестицій в інших сферах і напрямах діяльності.

У цьому контексті важливим є те, що стрижнем сутнісної характеристики поняття «фінансування капітальних інвестицій сталого розвитку» має бути місія, яку через капітальні інвестиції реалізують фінанси у сталому розвитку.

Ми вважаємо, що «фінансування капітальних інвестицій сталого розвитку» – це окрема сфера соціально-економічних відносин, де відбувається фінансове забезпечення створення, відновлення або розширення капітальних активів в усіх сферах суспільного розвитку. На підтвердження вище зазначеного, приведемо такі факти. Досягнення основних індикаторів сталого розвитку – цілей сталого

Таблиця 1.

Відповідність результатів реалізації капітальних інвестицій цілям сталого розвитку України

Цілі сталого розвитку України	Результати реалізації капітальних інвестицій		
	Прямий ефект	Опосередкований (непрямий ефект) ефект	
		Економічний	Соціальний
1) Подолання бідності		+	
2) Подолання голоду, досягнення продовольчої безпеки, поліпшення харчування і сприяння сталому розвитку сільського господарства	+	+	
3) Забезпечення здорового способу життя та сприяння благополуччю для всіх у будь-якому віці	+	+	+
4) Забезпечення всеохоплюючої і справедливої якісної освіти та заохочення можливості навчання впродовж усього життя для всіх	+	+	
5) Забезпечення гендерної рівності, розширення прав і можливостей усіх жінок та дівчат		+	
6) Забезпечення доступності та сталого управління водними ресурсами та санітарією	+	+	+
7) забезпечення доступу до недорогих, надійних, стійких і сучасних джерел енергії для всіх	+	+	+
8) Сприяння поступальному, всеохоплюючому та сталому економічному зростанню, повній і продуктивній зайнятості та гідній праці для всіх	+	+	
9) Створення стійкої інфраструктури, сприяння всеохоплюючій і сталій індустріалізації та інноваціям;	+	+	
10) Скорочення нерівності		+	
11) Забезпечення відкритості, безпеки, життєстійкості й екологічної стійкості міст, інших населених пунктів	+	+	+
12) Забезпечення переходу до раціональних моделей споживання і виробництва	+	+	
13) Вжиття невідкладних заходів щодо боротьби зі зміною клімату та її наслідками	+	+	+
14) Збереження та раціональне використання океанів, морів і морських ресурсів в інтересах сталого розвитку;	+	+	+
15) Захист та відновлення екосистем суші та сприяння їх раціональному використанню, раціональне лісокористування, боротьба з опустелюванням, припинення і повернення назад (розвертання) процесу деградації земель та зупинка процесу втрати біорізноманіття	+	+	+
16) Сприяння побудові миролюбного і відкритого суспільства в інтересах сталого розвитку, забезпечення доступу до правосуддя для всіх і створення ефективних, підзвітних та заснованих на широкій участі інституцій на всіх рівнях		+	
17) Зміцнення засобів здійснення й активізація роботи в рамках глобального партнерства в інтересах сталого розвитку		+	

Джерело: Складено на основі [14].

розвитку (ЦСР) має економічні вигоди і створює нові можливості для формування фінансових ресурсів для майбутніх інвестицій на макро- та мікрорівнях. Міжнародними експертами оцінюється, що досягнення ЦСР у всьому світі лише в чотирьох ключових економічних системах (продовольство і сільське господарство, міста, енергія і матеріали, медицина і добробут) може принести приватному сектору нові ринкові можливості на суму понад 12 трлн дол. США на рік до 2030 року. Крім того, визначено, що досягнення ЦСР призведе до створення 380 млн нових робочих місць до 2030 року [15]. Перехід на низьковуглецеве сталі зростання може згенерувати економічні вигоди у обсязі 26 трлн дол. США до 2030 року [16]

Також особливо актуальним постає питання фінансування капітальних інвестицій з позицій відновлення зруйнованого війною майна в Україні.

За оцінками Європейської комісії та Світового банку поточна вартість реконструкції та відновлення в Україні становить не менше 349 млрд дол. США. Що стосується загального обсягу завданої шкоди – за основними секторами економіки станом на 01.06.2022 року, то можемо побачити відповідні тенденції (табл. 2).

У той же час, за розрахунками експертів до кінця 2023 року України може втратити ще більше активів, на відновлення яких знадобиться понад 750 млрд дол. США. Зазначене дозволяє нам зробити висновок, що питання фінансового забезпечення капітальних інвестицій сталого розвитку – є сьогодні надзвичайно актуальним.

Сфера інвестицій, зокрема, капітальних, та фінансово-кредитна сфера є окремими елементами загальної «економічної системи», яка за визначенням низки науковців визначається як «сукупність видів економічної діяльності людей, спрямованих на виробництво, розподіл, обмін та споживання товарів і послуг у процесі їхнього взаємодії, а також на регулювання такої діяльності відповідно до мети суспільства» [18, с. 62]. Саме в межах економічної системи відбувається ланцюжок перетворень фінансових ресурсів у капітальні активи з подальшим отриманням результатів сталого розвитку країни.

Таблиця 2

Обсяг завданої шкоди, збитків та потреб за основними секторами України станом на кінець 2022 року, млрд дол. США

Сектор	Завдана шкода	Частка (%)	Збитки	Частка (%)	Потреби на відновлення	Частка (%)
Житло	39.2	40	13.3	5	69.0	20
Сільське господарство	2.2	2	28.3	11	18.7	5
Зрошення і водні ресурси	0.2	0	0.1	0	7.5	2
Торгівля і промисловість	9.7	10	47.5	19	20.8	6
Фінансовий сектор і банківська справа	0.03	0	8.1	3	8.0	2
Енергетика	3.0	3	11.7	5	10.4	3
Транспорт	29.9	31	26.1	10	73.8	21
Телекомунікації та цифрові технології	0.7	1	0.6	0	3.3	1
Водопостачання та водовідведення	1.3	1	6.8	3	5.4	2
Муніципальні послуги	2.3	2	4.3	2	5.7	2
Охорона довкілля, природо-користування та лісове господарство	2.5	3	0.7	0	1.2	0
Очищення території країни	-	0	73.2	29	73.2	21
Інші сектори	6.37	7	31.3	13	51.5	15
Разом	97.4	100	252.0	100	348.5	100

Джерело: Складено на основі [17].

Економічна система тісно пов'язана з соціальною сферою, під якою українські науковці розуміють «сферу життєдіяльності людського суспільства, де реалізуються інтереси класів, соціальних груп, етнопонаціональних спільнот, що охоплює широку палітру соціального простору – від умов праці, побуту, здоров'я до соціально-класових, етнопонаціональних, сімейно-шлюбних відносин» [19, с. 344].

Більше того, економічна система розвивається під дією соціальних змін у суспільстві. Бо фінансово-кредитна сфера залежить від доходів домогосподарств, конкурентоспроможність бізнесу залежить від професійного рівня та освіти його працівників, рівня забезпеченості їх житлом, соціально-побутовими послугами, фізичного та культурного рівня, а також можливостям відпочинку і відновлення. Зважаючи на це, прослідковується тісний взаємозв'язок між рівнем фінансового забезпечення капітальних інвестицій сталого розвитку та рівнем економічного зростання держави в цілому.

Якщо врахувати загальне визначення системи, надане українським дослідником А. Гальчинським, що «система – це внутрішньо організована структура – система систем, що виступає як засіб досягнення певної (системної) мети, має специфічні механізми самозбереження і енергію саморозвитку, підпорядковується власній логіці історизму та іманентним законам» [20, с. 99], то можемо констатувати таке. Будь-яка «система» – це завжди сукупність менших систем або сфер, які включають в себе окремі механізми та інструменти, що взаємодіють між собою. Таким чином, змістовне наповнення поняття «фінансування капітальних інвестицій сталого розвитку» як системи має включати в себе певну сукупність елементів (інструментів, методів та механізмів) фінансово-кредитної, інвестиційної та соціальної сфер, що перебувають у певній взаємозалежності та взаємодіють між собою. Більше того, одна із підсистем може бути більшою і поглинати інші менші підсистеми.

В цьому контексті важливим є те, що в межах однієї системи взаємодіють різноякісні складові частини – фінансова, інвестиційна та соціальні сфери, кожна з яких має свою особливість і специфіку функціонування, тому генезисом поняття «фінансування капітальних інвестицій сталого розвитку» має бути методологія складних систем. Основними ознаками складної системи є її відкритість, самоорганізація, ієрархічність та можливість відтворюватися і розвиватися під дією різних факторів.

Виходячи з вищезазначеного, фінансування капітальних інвестицій сталого розвитку як складна система, має специфічні складні механізми формування фінансового потенціалу для реалізації капітальних інвестицій та інструменти самозбереження та саморозвитку, які підпорядковуються Цілям сталого розвитку, заради головної мети – сталого розвитку країни, рис. 1.

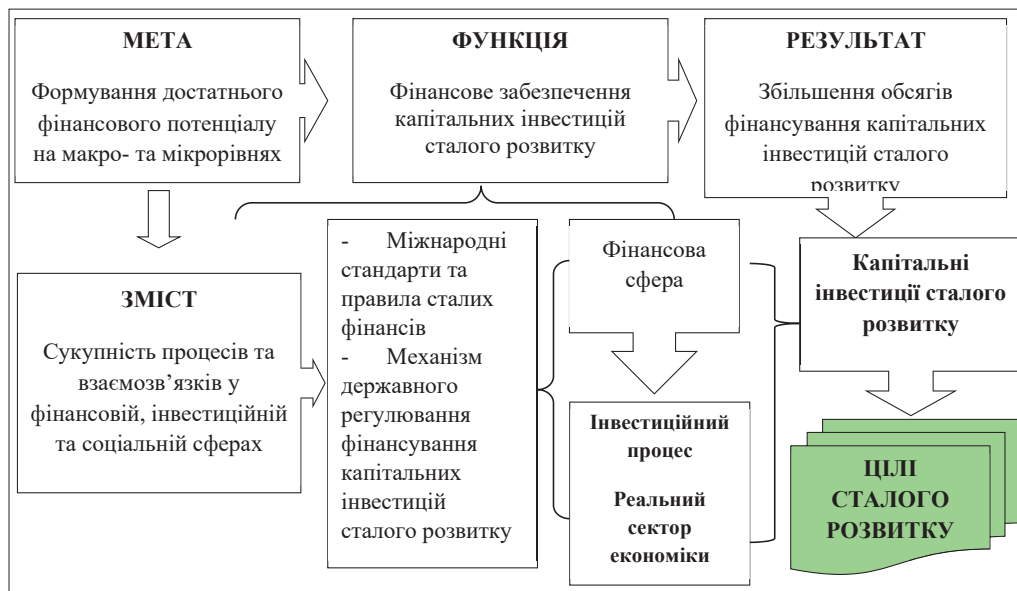

Рис. 1. Основні детермінанти поняття фінансування капітальних інвестицій сталого розвитку як системи

Джерело: Розроблено автором.

Фінансування капітальних інвестицій сталого розвитку – це також «динамічна» система, яка постійно розвивається і змінюється під дією множини зовнішніх глобальних, регіональних та місцевих (локальних) факторів. Саме зовнішні чинники визначають засоби, механізми та інструменти розвитку цієї системи на майбутнє. Внутрішні інструменти такої системи також між собою динамічно взаємодіють, при цьому вони розвиваються і змінюються залежно від цілей, що ставить перед собою система, в той чи інший період часу.

До прикладу, система фінансування капітальних інвестицій змінила вектори свого розвитку під впливом глобальної пандемії COVID-19, і країни світу змушені були переглянути свої макрофінансові стратегії в бік збільшення фінансування в об'єкти охорони здоров'я, довкілля і соціальної безпеки.

Військова агресія Російської Федерації знищила промисловий та енергетичний потенціал на сході України та збільшила екологічні та епідеміологічні загрози. В результаті повітряних атак були зруйновані інфраструктурні об'єкти і в інших регіонах України. Найбільш складною стала ситуація з соціальною складовою ESG, мільйони мешканців України втратили житло, роботу, не мають доступу до якісної освіти та охорони здоров'я. За таких умов система фінансування капітальних інвестицій сталого розвитку має переорієнтуватися на відновлення та забезпечити сталий розвиток інтегруючи соціальні, економічні та екологічні результати. Про необхідність відновлення зруйнованої економіки на засадах сталого розвитку наголошувалося в Лугано на міжнародній конференції з відновлення України (URC 2022) у липні 2022 року [21].

Не дивлячись на глобальні і внутрішні виклики в країні, система фінансування капітальних інвестицій сталого розвитку постійно розвивається, ставлячи за мету досягнення збалансованості економічного, екологічного та соціального розвитку на засадах відкритості й інклюзії.

Більше того, важливою складовою державної фінансової політики має бути запобігання відтоку сталих капітальних інвестицій під впливом внутрішніх та зовнішніх макроекономічних, інституційних та політичних ризиків.

Держава має різні методи та інструменти регулювання капітальних інвестицій сталого розвитку, які можуть варіюватися залежно від економічного чи соціального контексту, або мети регулювання. Однак, що стосується капітальних інвестицій сталого розвитку, то тут механізм державного фінансового регулювання та стимулювання капітальних інвестицій сталого розвитку має базуватися на Глобальних принципах фінансування сталого розвитку, які були закладені у Доповіді про світові інвестиції за 2014 рік Investing in the SDGs: an Action Plan ЮНКТАД [22].

У відповідності до цього базового документу діяльність держави у сфері фінансового стимулювання сталих капітальних інвестицій має бути зосереджена на економічне зростання, соціальну інтеграцію та збереження довкілля за такими напрямками:

- стимулювання приватних капітальних інвестицій у проекти державно-приватного партнерства, які передбачають стійкий розвиток;
- стимулювання вітчизняних та іноземних капітальних інвестицій у проекти регіонального розвитку за умов тісної співпраці з місцевими органами влади, громадою та місцевим бізнесом;
- стимулювання капітальних інвестицій у проекти соціальної інфраструктури (охорона здоров'я, освіта, соціальні послуги);
- стимулювання екологічних проектів та проектів з відновлювальної енергетики;
- інші напрями стимулювання, які відповідають Цілям сталого розвитку.

Зважаючи на євроінтеграційні процеси в Україні, державна політика у сфері фінансування капітальних інвестицій сталого розвитку має базуватися і на європейських принципах. Зокрема, у рамковому документі – Стратегії Європейського Союзу з фінансування переходу до сталої економіки (2021) [23] визначено, що державна фінансова політика має бути спрямована на стимулювання приватних фінансових потоків, які забезпечують сталий розвиток в країні, зокрема, в частині переорієнтації інвестицій на стійкі технології та бізнес; фінансування стійкого зростання в довгостроковій перспективі та створення низьковуглецевої, стійкої до викликів клімату економіки замкненого циклу.

Аналогічно фінансова політика держави в Україні базується на засадових принципах сталого розвитку. Фінансові регулятори – НБУ, Міністерство фінансів України, НКПФР та Фонд гарантування вкладів фізичних осіб влітку 2023 року розробили нову Стратегію розвитку фінансового сектору України, у якій означено концептуальні засади щодо політики сталого фінансування та норми, що підвищуватимуть прозорість інструментів фінансування ESG-проектів [24].

Надзвичайно важливими у фінансовому регулюванні фінансування капітальних інвестицій сталого розвитку з боку державних фінансових регуляторів є покращення системи оподаткування у сфері ринків інвестиційного капіталу, запровадження спеціальних інвестиційних рахунків, удосконалення діяльності у сфері спільного інвестування [25], запровадження соціальних облігацій та облігацій сталого розвитку, розкриття інформації про ESG та інші напрями. Також варто зважати на спеціальні інструменти монетарно-кредитної політики [26].

В цілому ефективне державне регулювання процесів фінансування капітальних інвестицій сталого розвитку сприятиме швидкій мобілізації, оптимальному розподілу і ефективному використанню фінансових ресурсів на засадах фінансової стабільності та інклюзії для відновленню економіки та соціальної сфери України, зруйнованої війною з російською федерацією.

Висновки. Підсумовуючи вищевикладене можемо зробити висновок, що фінансування капітальних інвестицій сталого розвитку в Україні, у тому числі в умовах війни і повоєнного часу, вимагатиме застосування системного, узгодженого та скоординованого підходу та запровадження у законодавство принципів сталого фінансування, які відповідають міжнародним, у тому числі європейським нормам. Одночасно, реалізація політики державного регулювання (стимулювання) фінансування капітальних інвестицій сталого розвитку має відбуватися за умови тісної взаємодії міжнародних, державних та регіональних органів управління.

Проаналізувавши глобальні, європейські та вітчизняні принципи, механізми та інструменти державної політики щодо сталих фінансів можемо зробити висновок, що фінансове регулювання капітальних інвестицій сталого розвитку повинно бути обґрунтованим, справедливим і результатом економічних, екологічних та соціальних інтересів країни. Фінансове регулювання з боку державних фінансових інституцій має створити необхідне екосередовище для стимулювання у майбутньому фінансове забезпечення капітальних інвестицій сталого розвитку.

Отже, фінансування капітальних інвестицій сталого розвитку є стійкою системою, інтегрованою у міжнародний простір, здатною протистояти викликам, розвиватися та сприяти сталому розвитку країни. Її головна місія сформувати достатній фінансово-інвестиційний потенціал для відбудови і соціально-економічного розвитку України, забезпечити доступ до сталого фінансування усіх громад, суб'єктів

господарювання, посилення мобілізації внутрішніх заощаджень для довгострокових інвестицій, орієнтованих на досягнення Цілей сталого розвитку.

Література:

1. Report of the United Nations Conference on Sustainable Development Rio de Janeiro, Brazil 20-22 June 2012. URL: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N12/461/64/PDF/N1246164.pdf?OpenElement>
2. UNCTAD (2014). World Investment Report 2014: Investing in the ICSPs: An Action Plan. New York and Geneva: United Nations. URL: <https://unctad.org/webflyer/world-investment-report-2014>
3. UNCTAD (2022). World Investment Report 2022. International tax reforms and sustainable investment (UNCTAD/WIR/2022) URL: <https://unctad.org/publication/world-investment-report-2022>
4. Васильчук І. П. Трансформаційні можливості фінансів у забезпеченні переходу до сталого розвитку. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія: Економіка*. 2019. № 12. С. 81-85. URL: <http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoa>
5. Vasylychuk, I. P. (2019) Transformatsiini mozhlyvosti finansiv u zabezpechenni perekhodu do staloho rozvytku [Transformational possibilities of finance in ensuring the transition to sustainable development]. *Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu «Ostrozka akademiia». Serii: Ekonomika* [Scientific notes of the National University «Ostroh Academy». Series: Economy], 1, 81-85. [in Ukrainian].
6. Kropelnytska, S. O., Mayorova, T. V. (2021) The financing of renewable energy development projects in Ukraine. *Polityka Energetyczna – Energy Policy Journal*, 24(4), 77-88. DOI: <https://doi.org/10.33223/epj/142393>
7. Єфименко Т. Інформаційно-фіскальний простір для посилення стійкості економіки в умовах сталого розвитку. *Фінанси України*. 2022. № 11. С. 7-18. URL: http://finukr.org.ua/?page_id=774&lang=en&aid=4930
8. Yefymenko, T. (2022) Informatsiino-fiskalnyy prostir dlia posylennia stiikosti ekonomiky v umovakh staloho rozvytku. [Informational and fiscal space for strengthening the stability of the economy in conditions of sustainable development]. *Finansy Ukrainy*. [Finances of Ukraine], 11, 7-18. [in Ukrainian].
9. Кожухова Т. В. Формування та трансформація глобальної системи фінансування сталого розвитку. Кривий Ріг: Видавець ФОП Чернявський Д.О., 2017. 336 с.
10. Kozhukhova, T.V. (2017) Formuvannia ta transformatsiia hlobalnoi systemy finansuvannia staloho rozvytku. [Formation and transformation of the global system of financing sustainable development]. *Kryvyi Rih*. [in Ukrainian].
11. Клиновий Д. В. Сталі фінанси: теорія, методологія, практика. К.: ДУ «Ін-т економіки природокористування та сталого розвитку НАН України», 2022. 440 с.
12. Klynovyi, D. V. (2022) Stali finansy: teoriia, metodolohiia, praktyka. [Sustainable finance: theory, methodology, practice]. DU «Instytut ekonomiky pryrodokorystuvannia ta staloho rozvytku NAN Ukrainy», Kyiv. [in Ukrainian].
13. Вахович І. М. Фінансове забезпечення сталого розвитку регіонів України: міжбюджетні відносини та інноваційні інструменти стимулювання. Луцьк: Волинський поліграф, 2014. 331 с.
14. Vakhovich, I. M. (2014) Finansove zabezpechennia staloho rozvytku rehioniv Ukrainy: mizhbiudzhetni vidnosyny ta innovatsiini instrumenty stymuliuvannia [Financial provision of sustainable development of the regions of Ukraine: inter-budgetary relations and innovative stimulation tools]: Lutsk: Volyn Polygraph. [in Ukrainian].
15. Panayotou, T. (1998) Instruments of Change: Motivating and Financing Sustainable Development, Earthscan Publications, London. URL: <http://surl.li/glezv>
16. Perez, C. (2002) Technological Revolutions and Financial Capital: The Dynamics of Bubbles and Golden Ages. Edward Elgar. 198 p.
17. Schmidt-Traub, G., Sachs, J. D. (2015) Financing Sustainable Development: Implementing the SDGs through Effective Investment Strategies and Partnerships. URL: <http://unsdsn.org/wp-content/uploads/2015/04/>
18. The Global Financial Stability Report (2023). International Monetary Fund. URL: <https://www.imf.org/en/Publications/GFSR/Issues/2023/04/11/global-financial-stability-report-april-2023#Overview>
19. Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року: Указ президента України від 30.09.2019 р., №722/2019 URL: <https://www.president.gov.ua/documents/7222019-29825>
20. President of Ukraine (2019) About the Sustainable Development Goals of Ukraine for the period until 2030. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/7222019-29825>
21. Business & Sustainable Development Commission (2017). *Better Business Better World*. URL: <https://www.unglobalcompact.org/library/5051>
22. The Global Commission on the Economy and Climate (2018). Unlocking the inclusive growth story of the 21st century: accelerating climate action in urgent times. URL: http://newclimateeconomy.report/2016/wp-content/uploads/sites/6/2019/04/NCE_2018Report_Full_FINAL.pdf
23. Україна швидка оцінка завданої шкоди та потреб на відновлення. URL: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/099445109072232395/pdf/P1788430c59f110920ae4d04bd31d82c530.pdf>
24. Ukraine rapid assessment of damage and recovery needs (2022). URL: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/099445109072232395/pdf/P1788430c59f110920ae4d04bd31d82c530.pdf>
25. Кривенко К. Т., Савчук В. С., Беляєв О.О. та ін. Політична економія. К.: КНЕУ, 2006. 508 с.
26. Kryvenko, K. T., Savchuk, V. S., Bieliaiev, O. O. (2006) Politychna ekonomiiia [Political Economy]: Kyiv [in Ukrainian].
27. Скуратівський В.А., Палій О.М., Лібанова Е.М. Соціальна політика. Київ: Вид. УАДУ, 1997. 360 с.
28. Skurativskiy, V.A., Paliy, O.M., Libanova, E.M. (1997) Sotsialna polityka: [Social policy], Kyiv[in Ukrainian].

20. Гальчинський А. Економічна методологія. Логіка оновлення: курс лекцій. Київ: АДФ-Україна, 2010. 572 с.
- Galchynskiy, A. (2010) Ekonomichna metodolohiia. Lohika onovlennia [Economic methodology. Update logic], Kyiv [in Ukrainian].
21. Final document of the International Conference on the Restoration of Ukraine (URC 2022). URL: https://uploads-ssl.webflow.com/625d81ec8313622a52e2f031/62cd2e0ba5613c953a9b52d4_Lugano%20Declaration_UA.pdf
22. World Investment Report 2014: Investing in the SDGs: An Action Plan. URL: https://unctad.org/system/files/official-document/wir2014ch4_en.pdf
23. European Commission. Strategy for Financing the Transition to a Sustainable Economy (July 2021). URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52021DC0390>
24. Стратегія розвитку фінансового сектору України. Офіційний сайт НБУ. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/strategiya-rozvitku-finansovogo-sektoru-ukrayini>
- Strategy for the development of the financial sector of Ukraine. National Bank of Ukraine (2023). URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/strategiya-rozvitku-finansovogo-sektoru-ukrayini>
25. Коваленко Ю. М., Коваленко І. І. Еволюційні тренди в системі інвестиційних і пенсійних фондів в Україні. *Економічний вісник. Серія: фінанси, облік і оподаткування*. 2020. № 4. С. 43–52.
- Kovalenko, Yu. M., Kovalenko, I. I. (2020) Evoliutsiini trendy v systemi investytsiinykh i pensiinykh fondiv v Ukraini [Evolutionary trends in the system of investment and pension funds in Ukraine]. *Ekonomichniy visnyk. Serii: finansy, oblik i opodatkuvannia* [Economic Herald. Series: finance, accounting and taxation], 4, 43–52 [in Ukrainian].
26. Marhasova, V., Kovalenko, Yu., Bereslavskaya, O., Muravskiy, O., Fedyshyn, M., Kolesnik, O. (2020) Instruments of Monetary and Credit Policy in Terms of Economic Instability. *International Journal of Management*, 11 (5), 43–53. <https://doi.org/10.34218/IJM.11.5.2020.005>

**МАТЕМАТИЧНЕ МОДЕЛЮВАННЯ
ТА ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ
В ЕКОНОМІЦІ**

Отримано: 22 листопада 2023 р.

Прорецензовано: 05 грудня 2023 р.

Прийнято до друку: 11 грудня 2023 р.

e-mail: levlv@ukr.net

ORCID-ідентифікатор: <https://orcid.org/0000-0002-7823-7062>

e-mail: lyudmyla.kozak@oa.edu.ua

ORCID-ідентифікатор: <https://orcid.org/0000-0001-7659-7614>

e-mail: volodymyr.misai@oa.edu.ua

ORCID-ідентифікатор: <https://orcid.org/0009-0001-1242-1123>

DOI: 10.25264/2311-5149-2023-31(59)-79-84

Левковська Л. В., Козак Л. В., Місай В. В. Макроекономічне моделювання в Україні на основі поведінкової економіки. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка»* : науковий журнал. Острог : Вид-во НаУОА, грудень 2023. № 31(59). С. 79–84.

УДК: 338.24

JEL-класифікація: C 20, E 21

Левковська Людмила Володимирівна,

доктор економічних наук, професор,

Інститут демографії та проблем якості життя Національної академії наук України

Козак Людмила Василівна,

доктор економічних наук, доцент кафедри економічної теорії, менеджменту і маркетингу

Національного університету «Острозька академія»

Місай Володимир Віталійович,

викладач кафедри економіко-математичного моделювання та інформаційних технологій

Національного університету «Острозька академія»

МАКРОЕКОНОМІЧНЕ МОДЕЛЮВАННЯ В УКРАЇНІ НА ОСНОВІ ПОВЕДІНКОВОЇ ЕКОНОМІКИ

У статті розглянуто проблематику макроекономічного моделювання в Україні в контексті застосування інструментів поведінкової економіки. При цьому поведінкова економіка визначається як новий напрям, спрямований на дослідження раціональних та ірраціональних аспектів прийняття економічних рішень у сфері макроекономічного регулювання та їх вплив на економічні явища. Проаналізовано доцільність врахування зазначених аспектів в макроекономічних моделях для забезпечення кращого розуміння економічних процесів в Україні. Розглянуто методологічний підхід до моделювання, що базується на теорії поведінкової економіки. Проведено аналіз ключових елементів, які впливають на процес прийняття рішень в умовах ринкової економіки, а також особливості їх взаємодії з традиційними макроекономічними факторами.

Ключові слова: макроекономічне моделювання, економіко-математичне моделювання, макроекономічні показники, поведінкова економіка, економетричні моделі.

Liudmyla Levkovska,

Doctor of Economic Sciences, professor,

Institute of Demography and Quality of Life Problems of the National Academy of Sciences of Ukraine

Lyudmyla Kozak,

Doctor of Economics, Associate Professor of the Department of Economic Theory, Management and Marketing

National University of Ostroh Academy

Volodymyr Misai,

teacher of the Department of Economic and Mathematical Modeling and Information Technologies

National University of Ostroh Academy

MACROECONOMIC MODELING IN UKRAINE BASED ON BEHAVIORAL ECONOMICS

The article examines the problems of macroeconomic modeling in Ukraine in the context of the application of functional approaches of behavioral economics. At the same time, behavioral economics is defined as a new direction aimed at researching rational and irrational aspects of economic decision-making in the field of macroeconomic regulation and their impact on economic phenomena. The method of taking into account these aspects in macroeconomic models to ensure a better understanding of economic processes in Ukraine is analyzed. A methodological approach to modeling based on the theory of behavioral economics is considered. An analysis of the key elements that influence the decision-making process in the conditions of a market economy, as well as the peculiarities of their interaction with traditional macroeconomic factors, was carried out. The importance of taking into account individual psychology, social networks and other modern functional factors that can influence the economic decisions of the population and business entities is determined. The possibility of applying

behavioral economic concepts to develop more accurate forecasts of economic development, in particular, to improve state economic policy, has been studied. It was determined that taking into account the irrational aspects of making economic management decisions can help to avoid their negative consequences and increase the overall level of stability of the national economy of Ukraine. The current state of macroeconomic modeling in Ukraine is analyzed and its main challenges are highlighted. On the basis of taking into account the specific features of the Ukrainian economy, the need to consider models that would take into account transformational processes adapted to the real conditions and features of economic activity in Ukraine was determined. It has been found that the implementation of behavioral aspects in macroeconomic strategies can contribute to reducing instability, improving forecasts and generally increasing the level of trust of participants in economic relations. The objective necessity of integrating behavioral aspects into modern macroeconomic models has been proven in order to achieve a more accurate and deeper understanding of economic processes in Ukraine, as well as to ensure effective management of the country's economic development in the context of its post-war reconstruction.

Keywords: *macroeconomic modeling, economic-mathematical modeling, macroeconomic indicators, behavioral economics, econometric models.*

Постановка проблеми. В сучасних умовах економічної трансформації та глобалізації світового ринку, проблема забезпечення достовірності та ефективності макроекономічного моделювання в Україні набуває особливої актуальності. Зокрема, розгляд інструментів поведінкової економіки у рамках даної проблематики визначає специфіку моделювання, оскільки традиційні економетричні моделі недостатньо враховують індивідуальні та групові особливості прийняття економічних рішень в умовах ринкових відносин. Так, в умовах постійної зміни економічних умов, а також на основі врахування специфіки української економіки, можна стверджувати, що традиційні підходи до макроекономічного моделювання можуть бути недостатніми для відтворення реальних сценаріїв розвитку економічної системи. При цьому однією з ключових проблем є відсутність адекватного врахування психологічних та соціокультурних факторів у процесі прийняття рішень, що значно ускладнює довгострокове прогнозування та управління економічними процесами. До числа флуктуацій в процесі моделювання можна віднести також і загальну нерациональність прийняття рішень самими суб'єктами економічних відносин, що визначає недостовірність традиційних підходів до прогнозування та впливає на рівень достовірності моделей.

Відповідно, врахування розвитку поведінкової економіки як функціонального напрямку та акцентування прогнозування на аналіз індивідуальних рішень та їх соціальних наслідків може відкрити нові можливості для розуміння економічної динаміки в Україні. Тому зростання важливості поведінкових аспектів у прийнятті економічних рішень, формуванні споживчих уподобань та врахуванні впливу соціальних мереж на сучасні ринкові відносини вимагає переосмислення підходів до макроекономічного аналізу та прогнозування. Проблема набуває особливого значення в умовах глобальних змін, коливань цін на енергоносії та економічних труднощів, з якими стикається Україна внаслідок російської агресії. Усе це визначає актуальність дослідження задля підвищення ефективності стратегій економічного розвитку, забезпечення сталого зростання та конкурентоспроможності країни в умовах глобального економічного середовища.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідження проблематики макроекономічного моделювання на засадах поведінкової економіки підкреслює активний інтерес економістів та науковців до формування новаторських підходів у сфері економічного аналізу й прогнозування. Важливо зазначити, що даний напрям досліджень набуває особливого значення в контексті необхідності забезпечення позитивної економічної динаміки України.

Передусім, в даному аспекті необхідно виділити дослідження низки вчених, які сформуливали основні концепції та методологію застосування інструментів поведінкової економіки. Зокрема, прихильник «теорії поштовху» Р. Талер у своїх дослідженнях пояснює феномен ірраціональної поведінки економічних суб'єктів і обґрунтовує необхідність врахування означеного чинника у різних сферах діяльності [3], інші не менш відомі автори у галузі поведінкової економіки Д. Канеман, О. Сібоні, К. Санстейн аналізують причини непослідовності людських суджень та сферах економічного життя, розпочинаючи від оцінювання економічної ефективності та завершуючи прогнозуванням [2]. Е. Картврайт висвітлює аспекти ірраціональності та впливу психологічних факторів на прийняття економічних рішень, а також визначає специфіку застосування даних підходів у розумінні поведінки споживачів та інших економічних агентів [10].

Також доречно відзначити праці Т. Шматковської, які виступають теоретичною основою для розробки функціональних економетричних моделей, котрі враховують індивідуальні специфічні особливості прийняття рішень у реальних умовах [7, 8].

Важливим в даному аспекті є також дослідження Ю. Чалюк у сфері поведінкової макроекономіки, у яких акцентується увага на необхідності врахування психологічних та соціокультурних чинників у макроекономічних моделях, що набуває особливої актуальності у зв'язку із викликами, які стоять перед економікою України в умовах війни [5, 6].

Доцільно звернути увагу також і на працю Дж. Бекера [9], присвячену розумінню ірраціонального поведінкового елементу в економіці, які також мають важливе значення для подальших досліджень у сфері макроекономічного моделювання. У свою чергу, в дослідженнях М. Дзямулича розглядаються принципи врахування непередбачуваних факторів та ризиків у функціональних моделях з метою забезпечення більш достовірних прогнозів економічного розвитку в умовах цифрової економіки [1, 2].

Крім того, варто розглянути роботу Б. Погрішука, який досліджує можливості застосування поведінкової економіки в прогнозуванні ефективного розвитку національної економіки України. Зокрема, в дослідженні визначається необхідність врахування менталітету та соціокультурних особливостей для формування точних прогнозів та розробки ефективних стратегій розвитку національної економіки [13].

Загалом можна стверджувати про зростання актуальності досліджень, пов'язаних із застосуванням поведінкової економіки в макроекономічному моделюванні в Україні. Проте існує необхідність поглиблення наукових напрацювань у даному напрямку для забезпечення кращого розуміння ірраціональних аспектів прийняття рішень для підвищення ефективності економічної політики та прогнозування розвитку країни.

Мета і завдання дослідження. Метою статті є дослідження сучасних тенденцій макроекономічного моделювання в Україні на основі застосування концепцій поведінкової економіки для формування моделей, що дозволять розробляти ефективні стратегії розвитку країни з урахуванням очікувань економічних суб'єктів.

Виклад основного матеріалу. Проблематика, пов'язана із забезпеченням ефективності макроекономічного моделювання в Україні при застосуванні функціональних підходів поведінкової економіки визначається комплексністю факторів, які впливають на економічні процеси. Так, існуючі наразі моделі недостатньо враховують індивідуальні особливості та поведінкові аспекти процесу прийняття рішень економічних агентів. При цьому недостатня увага до факторів, які впливають на рішення населення та суб'єктів господарювання, призводить до неналежної оцінки ефективності макроекономічних стратегій розвитку національної економіки в умовах флуктуацій економічного середовища.

Крім того, у контексті застосування функціональних підходів інструментів поведінкової економіки виникає проблема адаптації зарубіжних концепцій до специфіки української економіки та соціокультурного середовища. Національні особливості, які включають в себе різноманіття ціннісних орієнтацій, інституційну основу та особливості психології прийняття рішень, потребують врахування цієї специфіки для досягнення більшого рівня точності та релевантності моделей. В даному аспекті важливою проблемою є також недостатня увага до особливостей групової поведінки та взаємодії між економічними суб'єктами при побудові функціональних моделей управління економічними системами. Зокрема, технологічні новації у вигляді соціальних мереж, що формують специфічну взаємодію груп споживачів та колективні рішення, можуть суттєво впливати на перебіг економічних процесів. При цьому їх ігнорування призводить одночасно до функціонального спрощення та методологічного ускладнення макроекономічних прогнозів.

Відповідно, можна стверджувати, що поточні проблеми забезпечення ефективності макроекономічного моделювання в Україні значною мірою пов'язані із недостатнім використанням функціональних підходів інструментів поведінкової економіки, перш за все, в нестачі розширених та адаптованих моделей, що враховують національні особливості економічних систем, сучасні тенденції групової динаміки поглядів та стереотипів сприйняття низки економічних явищ задля формування більш достовірних прогнозних результатів.

У вузькому розумінні врахування впливу поведінкової економіки на макроекономічні показники потребує конкретизації напрямів моделювання, оскільки охопити усі аспекти макроекономічних процесів й ув'язати їх з поведінкою економічних агентів достатньо складно. Однак, є група ключових макроекономічних індикаторів, котрі безпосередньо стосуються поведінкової економіки і характеризують динаміку економічних систем в залежності від очікувань населення та підприємств. До числа основних з них можна віднести наступні показники:

- рівень споживання;
- рівень безробіття;
- інфляція;
- економічні очікування тощо.

При цьому варто враховувати, що основні відхилення в моделях обумовлені «хибністю» та ірраціональністю людських суджень. Це пояснюється тим, що за стандартного підходу припускається, що усі економічні агенти обробляють інформацію раціонально. Однак насправді інформація може бути неповною або невірно трактуватися, внаслідок чого економічні агенти спрощують ситуацію або тлумачать її згідно власних переконань, щоб вона для них була більш зрозумілою. Саме на основі цього формуються систематичні та серйозні помилки, котрі мають наслідком прийняття неефективних управлінських рішень [3]. Вирішення даних проблем полягає у застосуванні інструментів поведінкової економіки, котре

передбачає необхідність адаптації сформованих економетричних моделей відповідно до очікувань та домінуючих інтерпретацій суб'єктів господарювання та населення тощо.

Взаємозв'язок між інфляцією та обсягом виробництва або безробіттям, що виступає ключовою частиною більшості макроекономічних моделей, в сучасних дослідженнях також пояснюється концепціями поведінкової економіки. Практично це відображається через рівень ділової активності, що, у свою чергу, формується на основі песимістичних та/або оптимістичних очікувань суб'єктів господарювання щодо перспектив розвитку та результатів власного бізнесу, споживчих настроїв тощо. Відповідно до цих моделей підприємство встановлює заробітну плату та/або номінальні ціни на власні товари та послуги у певний проміжок часу, виходячи з очікуваних цін їх конкурентів, а також очікуваного рівня виробництва. Коли ж фактичний результат виявляється вищим рівноважного рівня, підприємства будуть прагнути встановлювати вищу ціну, ніж їх конкуренти, наслідком чого стане зростання цін. Підсумком такого підходу є співвідношення типу кривої Філіпса, де рівень інфляції залежить від двох критеріїв: очікуваної інфляції та розриву у обсягах виробництва:

$$\pi_t = E_t \pi_{t+1} + \gamma(y_t - y^*), \text{ де } \gamma > 0$$

де π_t – рівень інфляції за період t ;

E_t – оператор очікувань;

y_t – обсяг виробництва;

y^* – рівноважний обсяг виробництва [11].

Як бачимо, застосування кривої Філіпса в контексті поведінкової економіки допомагає ефективно моделювати інфляційні процеси, враховуючи психологічні та соціокультурні аспекти прийняття рішень. Зокрема, крива Філіпса може також виражати торгову оферту між безробіттям і інфляцією, а підходи поведінкової економіки додають до цього поведінкові елементи прийняття рішень. Тому можна стверджувати, що при врахуванні таких факторів, як очікування та стереотипи сприйняття кон'юнктурних явищ, крива Філіпса може бути модифікована для відтворення як ірраціональних так і раціональних реакцій економічних агентів на зміни в умовах ринкового середовища. Такий підхід дозволяє краще розуміти динаміку інфляційних процесів, зокрема, враховуючи ефекти психологічних бар'єрів та адаптації. У зв'язку з нераціональним прийняттям рішень, що досліджується поведінковою економікою, крива Філіпса може відображати не тільки ефекти раціональних очікувань, але й несподівані зміни в інфляційних тенденціях через поведінкові фактори. Це дозволяє більш точно передбачати реакції ринкових учасників та формувати більш ефективні стратегії макроекономічного управління.

Як стверджує П. Грауве, «структурні реформи, які підвищують гнучкість заробітної плати та цін, можуть мати глибокий вплив на динаміку ділового циклу. Зокрема, у економіці з вищим рівнем гнучкості заробітної плати та цін вплив нераціональних рішень зменшується, що збільшує потенціал для макроекономічного регулювання економіки. Це обумовлюється тим, що в більш гнучких економіках ціни та заробітна плата відіграють більшу роль у коригуванні дисбалансів, що виникають. Усе це зменшує амплітуду ділових циклів і, як наслідок, створює менше простору для хвиль оптимізму та песимізму у створенні економічного зростання або спаду» [12]. Такий підхід дозволяє визначити оптимальний рівень гнучкості економіки для формування достовірних макроекономічних моделей (рис. 1).

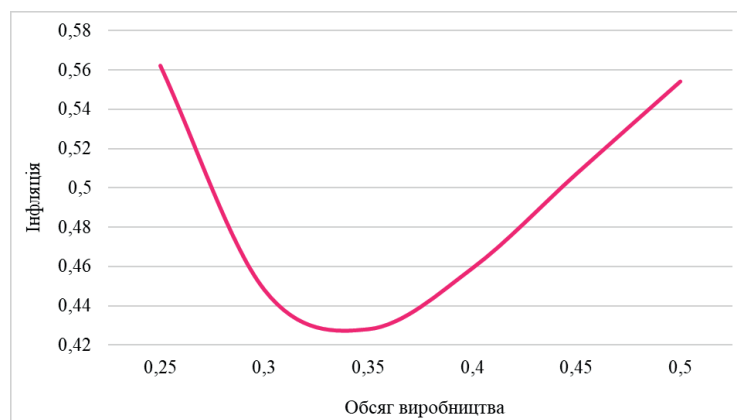

Рис. 1. Оптимальний рівень гнучкості для досягнення компромісу між обсягом виробництва та темпом інфляції

Джерело: систематизовано авторами на основі [11].

Як бачимо, оптимальний рівень гнучкості економічної системи повинен розташовуватися ліворуч від мінімальної точки співвідношення. Будь-яка точка графіку з позитивним нахилом може бути покращена шляхом збільшення гнучкості. За межами мінімальної точки подальше збільшення гнучкості призводить до зниження волатильності виробництва за рахунок вищої волатильності інфляції. Відповідно, визначення точки, у якій повинна бути досягнута оптимальна гнучкість, формується у макроекономічній моделі виходячи із заданих параметрів щодо інфляції та динаміки виробництва.

Висновки. Таким чином, приходимо до висновку, що врахування концепцій поведінкової економіки при оцінці макроекономічних показників вимагає конкретизації напрямів моделювання через комплексність факторів. При цьому основні відхилення в моделях ґрунтуються на недостовірності економічних припущень, оскільки економічні агенти обробляють інформацію ірраціонально. Відповідно, адаптація економетричних моделей з урахуванням очікувань суб'єктів господарювання щодо перспектив розвитку та результатів власного бізнесу, споживчих настроїв щодо є вирішальною умовою підвищення їх ефективності. Формування макроекономічних моделей в контексті із застосуванням інструментів поведінкової економіки дозволяє ефективно моделювати інфляційні процеси, враховуючи психологічні та соціокультурні аспекти прийняття рішень. При цьому саме врахування раціональних та ірраціональних елементів прийняття рішень економічними агентами покращує прогнозування результатів макроекономічних стратегій розвитку країни.

Література:

1. Дзямулич М. І., Шматковська Т. О. Вплив сучасних інформаційних систем і технологій на формування цифрової економіки. *Економічний форум*. 2022. № 2. С. 3–8.
2. Dziamulych, M. I. & Shmatkovska, T. O. (2022). Vplyv suchasnykh informatsiinykh system i tekhnologii na formuvannya tsyfrovoy ekonomiky [The influence of modern information systems and technologies on the formation of the digital economy]. *Ekonomichnyi forum [Economic Forum]*, vol. 2, pp. 3–8 [in Ukrainian].
3. Дзямулич М. І., Стащук О. В., Шматковська Т. О., Гаряга Л. О. Трансформація бізнесу в умовах інформаційно-мережевої економіки. *Економічний часопис Волинського національного університету імені Лесі Українки*. 2023. № 35(4). С. 26–33.
4. Dziamulych, M. I., Stashchuk, O. V., Shmatkovska, T. O., Gariaga, L. O. (2023). Transformatsia bisnesu v umovakh informatsiino-merezhevoi ekonomiky [Business transformation in the conditions of the information and network economy]. *Ekonomichnyi chasopys Volynskogo natsionalnogo universytetu im. Lesi Ukrainky [Economic journal of Volyn National University named after Lesya Ukrainka]*, vol. 35(4), pp. 26–33 [in Ukrainian].
5. Канеман Д., Сібоні О., Санстейн К. Шум: хибність людських суджень / пер. з англ. Василь Старко, Наталія Старко. К. : Наш формат, 2022. 360 с.
6. Kaneman, D., Siboni, O., Sanstein, K. (2022). Shum: khybnist liudskykh sudzhen [Noise: fallibility of human judgments and] / per. z anhl. Vasyl Starko, Nataliia Starko. K. : Nash format. 360 s. [in Ukrainian].
7. Талер Р. Поведінкова економіка. Чому люди діють ірраціонально і як отримати з цього вигоду / пер. з англ. Світлана Крикуненко – 3-тє вид. К: Наш формат, 2022. 454 с.
8. Taler, R. (2022). Povedinkova ekonomika. Chomu liudy diut irratsionalno i yak otrymaty z tsoho vyhodu [Behavioral economics. Why people act irrationally and how to benefit from it] / per. z anhl. Svitlana Krykunenko – 3-tie vyd. K: Nash format, 2022. 454 s. [in Ukrainian].
9. Чалюк Ю. О. Індексна оцінка соціально-економічної динаміки. *Підприємництво та інновації*. 2023. № 29. С. 45–52.
10. Chaliuk, Yu. O. (2023). Indeksna otsinka sotsialno-ekonomichnoi dynamiky [Index assessment of socio-economic dynamics]. *Pidpriemnytstvo ta innovatsii [Entrepreneurship and innovation]*. vol. 29, pp. 45–52 [in Ukrainian].
11. Чалюк Ю. О. Суспільство 5.0 у японській концепції кейданрен. *Mechanism of an Economic Regulation*. 2023. № 1(99). С. 65–74.
12. Chaliuk, Yu. O. (2023). Suspilstvo 5.0 u yaponskii kontseptsii keidanren [Society 5.0 in the Japanese concept of keidanren]. *Mechanism of an Economic Regulation*, vol. 1(99), pp. 65–74 [in Ukrainian].
13. Шматковська Т. О., Дзямулич М. І. Сучасні інформаційні та комунікаційні технології в професійній діяльності у системі нових тенденцій цифровізації економіки. *Економічні науки. Серія «Регіональна економіка»: Збірник наукових праць Луцького національного технічного університету*. 2021. № 18(71). С. 248–255.
14. Shmatkovska, T. O. & Dziamulych, M. I. (2021). Suchasni informatsiini ta komunikatsiini tekhnologii v profesiinii diialnosti u systemi novykh tendentsii tsyfrovizatsii ekonomiky [Modern information and communication technologies in professional activity in the system of new trends in digitalization of the economy]. *Ekonomichni nauky. Seria «Regionalna ekonomika» [Economic sciences. «Regional Economy» series: Collection of scientific works of the Lutsk National Technical University]*, vol. 18(71), pp. 248–255 [in Ukrainian].
15. Шматковська Т. О., Стащук О. В., Дзямулич М. І. Великі дані та бізнес-моделювання економічних систем. *Ефективна економіка*. 2021. № 5. URL : <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=8906> (дата звернення: 15.10.2023 р.).

- Shmatkovska, T. O., Stashchuk, O. V. & Dziamulych, M. I. (2021). Velyki dani ta bisnes-modeliuvannya ekonomichnykh system [Big data and business modeling of economic systems]. *Efektivna ekonomka [Efektivna ekonomika]*, vol. 5. URL : <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=8906> [in Ukrainian].
9. Becker, J., Rosemann, M., Von Uthmann, C. (2002). Guidelines of business process modeling. In: *Business Process Management: Models, Techniques, and Empirical Studies*. Berlin, Heidelberg: Springer. Pp. 30–49.
10. Cartwright E. Behavioral economics. London : Routledge, 2018. 586 p.
11. Driscoll, J. C., Holden, S. (2014). Behavioral Economics and Macroeconomic Models. *Journal of Macroeconomics*. Vol. 41. Pp. 133–147. URL: <https://www.sv.uio.no/econ/english/research/publications/articles/2014/files/holden-journal-of-macroeconomics-2014.pdf> (date of application: 22.10.2023 p.).
12. Grauwe, P., Yuemei, Ji. (2018). Behavioural Economics is Useful Also in Macroeconomics: The Role of Animal Spirits. *Comparative Economic Studies, Palgrave Macmillan; Association for Comparative Economic Studies*. Vol. 60(2). Pp. 203–216.
13. Pohrishchuk, B., Kolomiiets, T., Chaliuk, Y., Yaremko, I., Hromadska, N. (2023). Modeling the Application of Anti-Crisis Management Business Introduction for the Engineering Sector of the Economy. *International Journal of Safety & Security Engineering*. Vol. 13(2). Pp. 187–194.

РЕЦЕНЗІЇ

ORCID-ідентифікатор: <https://orcid.org/0000-0003-0334-3490>

DOI: 10.25264/2311-5149-2023-31(59)-87-88

Дем'янчук О. І. Інновації в фінансовій науці та євроінтеграційні процеси України. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія «Економіка»: науковий журнал. Острого: Вид-во НаУОА, грудень 2023. № 31(59). С. 86–87.

Дем'янчук Ольга Іванівна,

*доктор економічних наук, доцент кафедри фінансів, обліку і аудиту
Національного університету «Острозька академія»*

ІННОВАЦІЇ В ФІНАНСОВІЙ НАУЦІ ТА ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ УКРАЇНИ

Проблеми інновацій в фінансовій науці та євроінтеграційні процеси значно впливають на формування сучасної фінансової системи України. Саме авторський колектив розкрив ці питання у колективній монографічній праці, яка відображає еволюцію фінансової системи України: від теоретичного базису, через реалії функціонування до перспектив її розбудови в умовах євроінтеграційних прагнень.

Olha Demianchuk,

*PhD, professor of Finance, Accounting and Auditing Department,
The National University of Ostroh Academy*

INNOVATIONS IN FINANCIAL SCIENCE AND EUROPEAN INTEGRATION PROCESSES OF UKRAINE

The problems of innovation in financial science and European integration processes have a significant impact on the formation of the modern financial system of Ukraine. The authors have addressed these issues in a collective monographic work that reflects the evolution of the financial system of Ukraine: from the theoretical basis, through the realities of functioning to the prospects for its development in the context of European integration aspirations.

Розбудова сучасної фінансової системи України відбувається під впливом зовнішніх і внутрішніх чинників, які визначають характер, темп і пропорції її трансформації. До глобалізаційних й інтеграційних процесів, які впливають на фінансові системи країн, що розвиваються, в Україні додалися ще нові чинники пов'язані зі збройною агресією і необхідністю акумуляції фінансових ресурсів для оборони і виживання нашої держави в умовах війни.

Авторський колектив кафедри фінансів економічного факультету підготував актуальну наукову працю «ФІНАНСОВА СИСТЕМА УКРАЇНИ: РЕАЛІЇ, ВИКЛИКИ, ПЕРСПЕКТИВИ»: монограф./за заг. ред. д.е.н., проф. І. О. Лютого. Київ:2023.420 с., яка акцентує увагу професіоналів на сучасних проблемах теорії і практики фінансової науки.

Монографія складається з чотирьох частин, кожна з яких послідовно і логічно висвітлює актуальні питання еволюції фінансової системи України: від теоретичного базису, через реалії функціонування до перспектив її розбудови в умовах євроінтеграційних прагнень. Окремий розділ присвячений детермінантам викликів і загроз у фінансовій системі України.

Пошук адекватних відповідей на соціальні, економічні, політичні аспекти через фінансові інструменти є важливим чинником виживання нації в умовах війни і формування підвалин для забезпечення стійкого економічного розвитку і відновлення добробуту громадян.

Важко не погодитись з авторами монографії, що «повноцінне фінансування Збройних сил України» і сектору оборони є «першочерговим завданням фінансової політики»¹. В цьому контексті особливий інтерес представляють розділи присвячені бюджетній безпеці України та зарубіжному досвіду емісії військових облигацій та сучасній вітчизняній практиці їх використання.

Необхідність виконання соціальних зобов'язань перед громадянами країни, загострення міграційних чинників, демографічних питань в умовах війни є викликами на які потрібно давати своєчасну відповідь, щоб зберегти потенціал для подальшої економічної спроможності до відбудови та відновлення нашої країни. Вже зараз, під час війни, потрібно закласти основу для реформування пенсійної системи України, фінансово-господарської діяльності державних підприємств, продовжувати розбудовувати бюджетну систему на засадах ефективності, прозорості і підзвітності. Отже, питання, які розглядаються у колективній монографії, є актуальними і викликають науковий інтерес.

¹ Фінансова система України: реалії, виклики, перспективи: монограф. / за заг. ред. д.е.н., проф. І. О. Лютого. Київ: 2023. С. 8.

Окремий розділ присвячений глобалізаційній трансформації національних фінансових систем, де ґрунтовно розкривається вплив глобалізації на фінансові системи різних країн і важливість врахування цього фактору при розбудові вітчизняної фінансової системи. Як зазначено у монографії «щодо питання стабільності тих чи інших суб'єктів глобалізації, то це не лише питання тенденції до їхньої самоізоляції, а навпаки, розширення зони вибору, а отже, і поля глобальних комунікацій»². Завдяки співпраці з міжнародними фінансовими організаціями й країнами – партнерами, які надають грантові кошти і позики Україні, ми проходимо цей складний період без соціальних потрясінь.

Наскрізною лінією всієї колективної монографії є висвітлення напрямів реалізації євроінтеграційних прагнень українського народу через впровадження фінансових механізмів, які відповідають членству в ЄС і НАТО. Підтримуємо позицію авторів що «одночасно ми повинні думати про майбутнє нашої держави, про її місце в європейському просторі»³.

Колективна монографія «Фінансова система України: реалії, виклики, перспективи» підготовлена кафедрою фінансів за науковою редакцією завідувача кафедри професора І. О. Лютого була присвячена 30-річчю заснування кафедри фінансів економічного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка і є вагомим внеском у розвиток вітчизняної фінансової думки.

Розглянуті у монографії теми еволюції публічних фінансів, їх трансформації в умовах війни, визначення подальших стратегічних і тактичних цілей у фінансовій сфері, які повинні бути реалізовані з метою якнайшвидшого та ефективного функціонування держави в умовах війни і в перспективі повоєнного відновлення усіх сфер економіки та забезпечення добробуту населення заслуговують на увагу широкого кола фахівців – фінансистів, політиків, всіх, кому не байдуже майбутнє нашої країни.

В цілому монографія має вагомий науково-теоретичну базу, ґрунтується на репрезентативному обсязі використання фактичного матеріалу, що забезпечує об'єктивність та достовірність отриманих результатів. Колективна монографія характеризується цілісною структурою, логічним поданням матеріалу і глибиною проникнення у суть проблеми розбудови вітчизняної фінансової системи.

Монографія «Фінансова система України: реалії, виклики, перспективи» виконана на належному професійному рівні та рекомендується широкому колу фахівців, експертів, дослідників, аспірантам і студентам – усім, хто потребує напрацювання ефективних рішень у фінансовій сфері.

² Фінансова система України: реалії, виклики, перспективи: монограф. / за заг. ред. д.е.н., проф. І. О. Лютого. Київ: 2023. С. 329.

³ Там само. С. 8.

ЗМІСТ

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

Левицька Світлана Олексіївна, Осадча Ольга Олексіївна, Тихончук Леся Хотіївна БЕЗПЕКА ЕКОНОМІЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ДЛЯ СУБ'ЄКТІВ КРИТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ	4
Славуца Олена Іванівна, Демурджан Юлія Анатоліївна АКТУАЛЬНИЙ СТАН РИНКУ АЛЬТЕРНАТИВНОЇ ЕНЕРГЕТИКИ В УКРАЇНІ	13

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ ГАЛУЗЯМИ ТА ПІДПРИЄМСТВАМИ

Боровик Марина Вікторівна, Запорожець Ганна Володимирівна, Волошан Марина Олексіївна, ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНОГО МЕХАНІЗМУ УПРАВЛІННЯ ЕКОНОМІЧНОЮ БЕЗПЕКОЮ БУДІВЕЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВ	19
Димченко Олена Володимирівна, Острогляд Валерій Костянтинівч ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ КАДРОВОЇ ПОЛІТИКИ ПІДПРИЄМСТВА	25
Кривицька Ольга Романівна, Якименко Олег Вікторович, Ніколайчук Олександр Олександрович СКЛАДОВІ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНОГО МЕХАНІЗМУ УПРАВЛІННЯ БУДІВЕЛЬНИМИ ПІДПРИЄМСТВАМИ	31
Міхал Адам Лесневський ІНСТРУМЕНТИ ІНТЕРНЕТ-МАРКЕТИНГУ ПІДПРИЄМСТВА	37
Халіна Вероніка Юрївна, Біланчук Ілона Миколаївна СКЛАДОВІ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ	42
Шевченко Вікторія Сергіївна ФАКТОРИ УСПІШНОЇ РЕАЛІЗАЦІЇ ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ ПЕРСОНАЛУ ПІДПРИЄМСТВ ЗАЛІЗНИЧНОГО ТРАНСПОРТУ	48

ФІНАНСИ, ГРОШОВИЙ ОБІГ ТА КРЕДИТ

Алексін Гліб Олегович ІННОВАЦІЇ КОРПОРАТИВНИХ ФІНАНСІВ У ПІДТРИМЦІ ПІСЛЯВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ: ФІНАНСУВАННЯ ЗА КРИТЕРІЄМ ЦСР ООН	56
Дем'янчук Ольга Іванівна СУЧАСНІ ФОРМИ СПІВПРАЦІ УКРАЇНИ З МІЖНАРОДНИМИ ФІНАНСОВИМИ ІНСТИТУТАМИ	62
Хелемський Віктор Юрійович, ФІНАНСОВІ ДЕТЕРМІНАНТИ КАПІТАЛЬНИХ ІНВЕСТИЦІЙ СТАЛОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ	70

МАТЕМАТИЧНЕ МОДЕЛЮВАННЯ ТА ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В ЕКОНОМІЦІ

Левковська Людмила Володимирівна, Козак Людмила Василівна, Місай Володимир Віталійович МАКРОЕКОНОМІЧНЕ МОДЕЛЮВАННЯ В УКРАЇНІ НА ОСНОВІ ПОВЕДІНКОВОЇ ЕКОНОМІКИ	79
---	----

РЕЦЕНЗІЇ

Дем'янчук Ольга Іванівна ІННОВАЦІЇ В ФІНАНСОВІЙ НАУЦІ ТА ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ УКРАЇНИ	86
---	----

CONTENT

ECONOMICS AND MANAGEMENT OF NATIONAL ECONOMY

Svitlana Levytska, Olga Osadcha, Lesia Tykhonchuk SECURITY OF ECONOMIC POTENTIAL FOR CRITICAL INFRASTRUCTURE SUBJECTS	4
Olena Slavuta, Julia Demurdzhan CURRENT STATE OF THE ALTERNATIVE ENERGY MARKET IN UKRAINE	13

ECONOMICS, MANAGEMENT OF SECTORS AND ENTERPRISES

Maryna Borovyk, Hanna Zaporozhets, Maryna Voloshan THEORETICAL METHODS OF FORMING THE ORGANIZATIONAL MECHANISM OF MANAGEMENT OF ECONOMIC SECURITY OF CONSTRUCTION ENTERPRISES	19
Olena Dymchenko, Valerii Ostrohiad THEORETICAL ASPECTS OF THE FORMATION OF THE PERSONNEL POLICY OF THE ENTERPRISE	25
Olha Kryvytska, Oleh Yakymenko, Oleksandr Nikolaichuk COMPONENTS OF THE ORGANIZATIONAL AND ECONOMIC MECHANISM OF MANAGEMENT OF CONSTRUCTION ENTERPRISES	31
Michał Adam Leśniewski ENTERPRISE INTERNET MARKETING INSTRUMENTS	37
Veronika Khalina, Iлона Bilanchuk COMPONENTS OF FINANCIAL AND ECONOMIC SECURITY OF SUBJECTS OF GOVERNMENT	42
Viktoriiia Shevchenko FACTORS FOR THE SUCCESSFUL IMPLEMENTATION OF IMPROVING THE QUALIFICATIONS OF THE STAFF OF RAILWAY TRANSPORT ENTERPRISES	48

FINANCE, MONETARY CIRCULATION AND CREDIT

Glib Aleksin CORPORATE FINANCE INNOVATION ROLE IN SUPPORTING POST-WAR RECOVERY OF UKRAINE: FINANCING UNDER UN SDG CRITERIA	56
Olha Demianchuk MODERN FORMS OF UKRAINE'S COOPERATION WITH INTERNATIONAL FINANCIAL INSTITUTIONS	62
Viktor Khelemskyi FINANCIAL DETERMINANTS OF CAPITAL INVESTMENTS IN SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF UKRAINE ..	70

MATHEMATICAL MODELING AND INFORMATION TECHNOLOGIES IN ECONOMICS

Liudmyla Levkovska, Lyudmyla Kozak, Volodymyr Misai MACROECONOMIC MODELING IN UKRAINE BASED ON BEHAVIORAL ECONOMICS	79
---	----

REVIEWS

Olha Demianchuk INNOVATIONS IN FINANCIAL SCIENCE AND EUROPEAN INTEGRATION PROCESSES OF UKRAINE	86
--	----

Наукове видання

**НАУКОВІ ЗАПИСКИ НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
«ОСТРОЗЬКА АКАДЕМІЯ»
СЕРІЯ «ЕКОНОМІКА»**

Науковий журнал (щоквартальник)

№ 31(59)

Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка»: науковий журнал. Острог : Вид-во НаУОА, грудень 2023. № 31(59). 90 с.

Scientific notes of Ostroh Academy National University, «Economics» series: scientific journal. Ostroh : Publishing NaUOA, December 2023. № 31(59). 90 p.

Головний редактор *О. І. Дем'янчук*

Заступник головного редактора *Ю. В. Шулик*

Відповідальний редактор *Н. В. Іванчук*

Комп'ютерна верстка *Н. О. Крушинської*

Художнє оформлення обкладинки *К. О. Олексійчук*

Коректор *А. О. Самсонюк*

Коректор англomовних текстів *Р. Т. Шулик*

Формат 60x84/8. Ум. друк. арк. 10,46. Наклад 100 пр. Зам. № 2–24.
Папір офсетний. Друк цифровий. Гарнітура «Times New Roman».

Оригінал-макет виготовлено у видавництві
Національного університету «Острозька академія»,
Україна, 35800, Рівненська обл., м. Острог, вул. Семінарська, 2.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи РВ № 1 від 8 серпня 2000 року.

Виготовлено ФОП Свиначук М. В.
Тел. (+38068) 68 35 800, e-mail: 35800@ukr.net.